Sää'mǩiõll âânn se'st jie'llemnää'l

Koltansaame on kokonainen elämänfilosofia

Sää'mpää'ljes – Čiõlgtõs sää'mǩiõl vue'jjest lää'dd õhttsažkåå'ddest-ha'ŋǩǩõõzz ǩeerjlaž čiõlgtõs / Sää'mpää'ljes – Selvitys koltansaamen kielen tilanteesta suomalaisessa yhteiskunnassa –hankkeen kirjallinen selvitys

Mirkka Ollila, projektityöntekijä, Sää'mpää'ljes-hanke
Sää'mkulttuurfondd/Kolttakulttuurisäätiö, Sevettijärventie 9080, Sevettijärvi
2026

1. Johdanto 7
2. Koltansaamen kielen katkokset 9
2.1 Koltansaamen kieltä tukevat toimijat 10
3. Tiedonkeruu 18
3.1 Kyselyhaastattelut 18
3.2 Lähi- ja etähaastattelut 19
3.3 Sidosryhmäkysely 20
3.4 Aineiston käsittely, tiedon omistajuus ja säilyttäminen 20
3.5 Eettinen pohjustus 21
4. Tuloksien esittely I: Koltansaamen kieliyhteisö 24
4.1 Koltansaamen kieliyhteisöltä kerätyt näkemykset ja kokemukset 25
4.2 Koltansaamen kielen tausta ja osaaminen 27
4.3 Kielenoppijoille 35
4.4 Kieltä taitamattomat 38
4.5 Kielen käyttö nykypäivänä 39
4.6 Kielen käyttöareenat ja resurssit 44
4.7 Kielen käytön haasteet ja esteet 53
4.8 Koltansaamen kielen vahvistamisen tuen tarpeet 59
4.9 Tulevaisuuden näkymät ja toiveet 63
5. Tuloksien esittely II: Sidosryhmät 66
5.1 Taustatiedot 67
5.2 Kielen käyttöareenat ja esteet sidosryhmien toiminnassa 68
5.3 Saamen kielilaki sidosryhmien näkökulmasta 73
5.4 Kielityön toiminta ja haasteet 76
5.5 Tunnistetut ongelmat ja vaikeudet 78
5.6 Tuki ja resurssit 80
5.7 Yhteistyö ja edistäminen 82
5.8 Tulevaisuus ja kehittämisehdotukset 84
6. Keskustelu / Yhteenveto 88
6.1 Yhteisöllisyys 89

6.2 Kielitilojen puute 91
6.3 Kolttasaamelaisen yhteisön sisäiset keskustelut 94
6.4 Sidosryhmien vastuu koltansaamen kielen tukemisessa 96
7. Toimenpide-ehdotukset ja kieliyhteisön konkreettiset ehdotukset 99
Lähteet 102

Vuänõs

Huõlǩâni mõõnni ii′jji ääi′j kuâsttjam miõttlõs ouddnummšest, sää′mǩiõllsaž kääzzkõõzzi, škooultõsta′rjjõõzz da fi′ttõstoobdâlm peä′lest ǩiõl ää′nnempirrõõzz lie Lää′ddjânnmest õinn occanj, da määŋgin pääi′ǩin tõk jeä′la ni voo′ps. Ǩiõllõutstõõzzâst ǩiõččlää′stet, što sää′mǩiõl jeälltemtuej tuejjeet jiânnai påådtoi′mmjempirrõõzzin, koon diõtt sää′mǩiõl ǩiõllplaaneem kõskksaž va′ʒʒtõssân lij jeä′rbi mie′ldd vuâmmšum vää′nesvuõtt obbvuõđ koordinâsttmõõžžâst.

Hå′t ǩiõl jeäll’jummuž õõu′deei da tõn vaigsmõ′tti tuejjee′jin lij saaggtum mediast, tu′tǩǩeemǩeerjlažvuõđâst di jee′res ha′ŋǩǩõõzzi lopprapoortin, obbkovv ǩiõl vue′jjest lij õinn peâđgai. Tän Sää′mpää′ljes-ha′ŋǩǩõõzzâst norrum ǩeerjlaž čiõlgtõõzz täävtõssân lij noorrâd teâđ õ′htte di raajjâd vuâđ (1) sää′mǩiõl ânn’jõžvue′jj obbko′vve, (2) kõskksumõs va′ʒʒtõõzzi čåuddmõ′šše di (3) ǩiõllõutstõõzz siiskâž õhttsažtuej nâânummša di kookkasǩiõčči da strateeglaž ǩiõlltuej õõu′dummša.

Čiõlgtõõzzâst õ′nneš äu′ǩǩen kõõjjõõzzid di ougglõs- da â′lddmainstâttmõõžžid sää′mǩiõl ǩiõllõutstõõzz vuäzzlai vuäinlmi da ǩiõččlâsttmõõžži noorrâm diõtt čâhčča 2025 da alggtälvva 2026. Lââ′ssen lää′dd da sää′m čõõnâsjoukktoi′mmjee′jin no′rreš vuäinlmid tõi roolâst da va′sttõsvuõđâst sää′mǩiõl õõudâsviikkmest čõõuč 2025 ääi′j. Ha′ŋǩǩõõzz ääi′j norrum teâtt čuäjtõõđi määŋgpeällsi′žžen da ta′rjjii veiddsõs vuâđ tä′rǩstõõllâd sää′mǩiõl ânn’jõžvue′jj.

Aunstõõzz analysâsttmõ′šše le′čči leämmaž vuei′tlvaž ää′nned määŋgid jee′resnallšem vuei′nnemkuu′lmid, leša tän čiõlgtõõzzâst teäddje tee′m, kook pâjjne ǩiõllõutstõõzz vuei′nnemkuu′lmest kõskksi′žžen ǩiõl jie′llemviõkksažvuõđ, õhttsažtuej da kookkasǩiõčči ǩiõlltuej õõu′deem peä′lest. Täin jäänmõsân miârktee′jen pâjjne saa′mi õhttsallašvuõđ nâânummuš, ǩiõl ää′nnma da serddmõ′šše väážnai ǩiõllsõõ′ji vää′nn di tarbb õutstõõzz jii′jjes sagstõõllmõõžžid ǩiõlltraumast, jee′resnallšem ǩiõllmainstee′ji ciistâst ää′nnmest da ǩiõl õuddnummšest/muttsin. Čõõnâsjoouki va′sttõõzz tiuddee ǩiõllõutstõõzz vuäinlmid puu′tee′l õu′dde organisaatioi tuärj taarbid da va′ʒʒtõõzzid, jii′jjez rool vuâmmšummuž sää′mǩiõl õõudâsviikkmest di konkreettlaž va′sttõõzzlažvuõtt-tååimaid. Täi vuâmmšõõzzi pääi′ǩ čiõlgtõs rääjj vuâđ ǩiõllõutstõõzz da čõõnâsjoouki kõskksaž õhttsažtuej nâânummša da strateeglaž ǩiõlltuej õõudâsviikkmõ′šše.

Tiivistelmä

Huolimatta viime vuosina nähdystä myönteisestä kehityksestä koltansaamenkielisten palveluiden, koulutustarjonnan ja asenneilmapiirin osalta kielen käytännön käyttöympäristöt ovat Suomessa edelleen vähäisiä, ja monin paikoin niitä ei ole lainkaan. Kieliyhteisössä koetaan, että kielen elvyttämistyötä tehdään pitkälti erillisissä toimintaympäristöissä, minkä vuoksi koltansaamen kielisuunnittelun keskeiseksi haasteeksi on muun muassa tunnistettu kokonaiskoordinaation puute.

Vaikka kielen elpymistä edistävistä ja sitä vaikeuttavista tekijöistä on viestitty mediassa, tutkimuskirjallisuudessa sekä eri hankkeiden loppuraporteissa, kokonaisvaltainen kuva kielen tilanteesta on edelleen hajallaan. Tämän Kolttakulttuurisäätiön Sää′mpää′ljes-hankkeessa laaditun kirjallisen selvityksen tavoitteena on koota olemassa oleva tieto yhteen sekä luoda perustaa (1) koltansaamen kielen nykytilan kokonaiskuvalle, (2) keskeisimpien haasteiden ratkaisemiselle ja (3) kieliyhteisön sisäisen yhteistyön vahvistamiselle sekä pitkäjänteisen ja strategisen kielityön kehittämiselle.

Selvityksessä hyödynnettiin kyselyitä sekä etä- ja lähihaastatteluja koltansaamen kieliyhteisön jäsenten näkemysten ja kokemusten kartoittamiseksi syksyllä 2025 ja alkutalvella 2026. Lisäksi suomalaisilta ja saamelaisilta sidosryhmätoimijoilta kerättiin näkemyksiä heidän roolistaan ja vastuustaan koltansaamen kielen edistämisessä syksyn 2025 aikana. Hankkeen aikana kerätty tieto osoittautui monipuoliseksi ja tarjosi kattavan pohjan koltansaamen kielen nykytilan tarkastelulle.

Aineiston jäsentämiseen olisi ollut mahdollista käyttää useita eri näkökulmia, mutta tässä selvityksessä painottuivat teemat, jotka nousivat kieliyhteisön näkökulmasta keskeisiksi kielen elinvoimaisuuden, yhteistyön ja pitkäjänteisen kielityön kehittämisen kannalta. Näistä merkittävimmiksi nousivat kolttasaamelaisen yhteisöllisyyden vahvistaminen, kielen käytölle ja siirtymiselle tärkeiden kielitilojen puute sekä tarve yhteisön omille keskusteluille kielitraumasta, erilaisten kielenpuhujien kohtaamisesta ja kielen kehityksestä/muutoksista. Sidosryhmien vastaukset täydensivät kieliyhteisön näkemyksiä tuomalla esiin organisaatioiden tuen tarpeita ja haasteita, oman roolin tunnistamista koltansaamen kielen edistämisessä sekä konkreettisia vastuullisuustoimia. Näiden havaintojen kautta selvitys luo perustaa kieliyhteisön ja sidosryhmien välisen yhteistyön vahvistamiselle ja strategisen kielityön kehittämiselle.

Abstract

Despite positive developments in recent years in Skolt Saami language services, educational opportunities, attitudes, and practical environments for language use remain scarce in Finland and, in many spaces, do not exist at all. The language community identifies that language revitalization work is being carried out largely in separate operating environments, which is why the lack of overall coordination has been identified as a key challenge in Skolt Saami language planning.

Although the media, research literature, and final project reports have communicated about the factors that promote and hinder language revitalization, a comprehensive picture of the language situation remains fragmented. The aim of this report, prepared as part of the Skolt Saami Cultural Foundation's Sää′mpää′ljes project, is to compile existing information and create a basis for (1) an overall picture of the current state of the Skolt Saami language, (2) solving the most important challenges, and (3) strengthening internal cooperation within the language community and developing long-term and strategic language work.

The research used surveys and remote and in-person interviews to map the views and experiences of members of the Skolt Saami language community in the fall of 2025 and early winter of 2026. In addition, views were collected from Finnish and Saami stakeholders on their role and responsibility in promoting the Skolt Saami language during the fall of 2025. The information collected during the project proved to be diverse and provided a comprehensive basis for examining the current state of the Skolt Saami language.

It would have been possible to use several different perspectives to structure the collected knowledge, but this study focused on themes that emerged as central from the perspective of the language community in terms of the vitality of the language, cooperation, and the development of long-term language strategy. The most significant of these were the strengthening of the Skolt Saami community, the lack of language spaces, and the need for the community's own discussions about language trauma, the encounter of different language speakers, and language development/changes. The responses from the stakeholders complemented the views of the language community by highlighting their needs for support and challenges, recognition of one's own role in promoting the Skolt Saami language, and concrete responsibility actions. Through these observations, the report creates a foundation for strengthening cooperation between the language community and stakeholders and developing the basis for a long-term language strategy.

Sää'mpää'ljes-hanke toteutettiin kevään 2025 ja kesän 2026 välisenä aikana. Hanke ei olisi onnistunut ilman koltansaamen kieliyhteisön näkemyksiä ja kokemuksia kielen tilanteesta. Yhteisö on antanut tälle selvitykselle äänensä, ja siitä haluamme kiittää jokaista hankkeeseen osallistunutta. Jõnn spä'sseb pukid!

1. Johdanto

”Kieli kantaa sisällään kansansa yhteistä historiaa ja kulttuuria, perinnettä ja kokemusta, ja se liittää nykyiset puhujansa yhteen sekä aikalaistensa että aikaisempien sukupolvien kanssa.”

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportti, osa I

Kieli on kokonainen elämänfilosofia. Kieli kietoo yhteen kulttuuriin ja kulttuuriympäristöön kudotut kielikuvat, ominaiset uniikit piirteensä ja identiteetin. Suomessa puhutut koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielet ovat kaikki uhanalaistuneet mm. suomalaisen valtakulttuurin sulauttamispolitiikan, kielenvaihdon, kotiseutualueelta poismuuton sekä elinkeinojen muutosten kumulatiivisten vaikutusten seurauksena. Siten niiden siirtyminen uusille sukupolville on heikentynyt ja paikoin katkennut kokonaan. Tämä pätee erityisesti kielen luonnolliseen siirtymiseen saamelaisperheiden sisällä. Tästä huolimatta kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat edelleen myös äidinkieliä. Niitä otetaan takaisin äidinkieliksi ja ne elpyvät omaan tahtiinsa. Koltansaamen kielen asema suhteessa inarin- ja pohjoissaameen on kuitenkin erityisen haavoittuva, vaikka kielen heikentyneeseen tilanteeseen herättiin jo 1970–80-lukujen aikana (Pasanen 2025: 27; Valtonen ja Juutinen 2024: 46).

Huolimatta viime vuosina nähdystä myönteisestä kehityksestä koltansaamenkielisten palveluiden, koulutustarjonnan ja asenteiden osalta, kielen käytännön areenat, jopa passiiviset sellaiset, ovat edelleen vähäiset ja monin paikoin olemattomat. Luonnolliset kieliympäristöt ovat harvassa ja kielen näkyvyys ja kuuluvuus sekä suomalaisessa että saamelaisessa yhteiskunnassa ovat heikkoja, joskin edellä mainittu on kiinnittänyt asiaan erityistä huomiota viime vuosien aikana. Kielenkäyttömahdollisuudet ovat rajalliset ja elvyttämis- ja jalkauttamistoimia rajoittavat usein hajanaiset ja niukat resurssit, minkä vuoksi konkreettisille toimille jää raskaiden kirjallisten selvitysten jälkeen monin paikoin vähemmän aikaa ja resursseja toteuttaa etenkin pitkäjänteisesti.

Vaikka koltansaamen kielen käytön esteitä ja haasteita on dokumentoitu viime vuosina tieteellisiin artikkeleihin, hankkeiden loppuraportteihin ja Yle Sää′mm -uutisartikkeleihin (esim. Fofonoff 2023; Feodoroff 2023; Valtonen ja Juutinen 2024; Paltto 2024; Pasanen 2025), kokonaisvaltainen kuva kielen tilanteesta, kielityöstä sekä sen edistämisestä on edelleen hajanaista. Sen sijaan koltansaamen kieliyhteisön näkemyksiä ja kokemuksia kielen nykytilasta, tarpeista ja tulevaisuudesta sekä suomalaisten ja saamelaisten sidosryhmien ajatuksia heidän vastuustaan näihin liittyvässä kielityössä on tarkasteltu yhdessä vain rajallisesti. Kuten Tiina Sanila-Aikio (2016: 32) huomauttaa, “Nykyinen koltansaamen kielen tila koostuu monista päällekkäisistä syistä tai ilmiöistä, jotka tulee käsitellä kokonaisuutena kielenelvytystyössä.” Hankkeen nimi, *Sää'mpää'ljes,* vapaasti suomennettuna “saamelainen elämänpolku”, kuvastaakin erilaisia koltansaamen kielen uomia niin koltansaamen kieliyhteisön kokemuksissa kuin sidosryhmien tarjoamissa palveluissa ja tiloissa käyttää kieltä tuoden ne yhteisen linssin alle tarkasteltaviksi.

Tämä selvitys on toteutettu kolttasaamelaisen yhteisön tarpeiden pohjalta kolttasaamelaisen yhteisön sisällä yhteistyössä eri sidosryhmien kanssa. Selvityksen yhtenä tarkoituksena on tuoda yllä mainittua tietoa temaattisesti yhteen. Selvitys on toteutettu Kolttakulttuurisäätiön Sää′mpää′ljes-hankkeen aikana vuosina 2025–2026 Suomen Kulttuurirahaston tuella ja sillä pyritään luomaan pohjaa (1) koltansaamen kielen kokonaiskuvasta, (2) kriittisimpien ongelmien ratkaisuille ja (3) kieliyhteisön sisäisen yhteistyön kehittämiselle ja pitkän ajan suunnitelmallisen kielityön strategialle.

Tämä selvitys koostuu seitsemästä luvusta: johdanto, tausta, menetelmät, tulosten esittely osa I, tulosten esittely osa II, tuloksista keskustelu ja toimenpide-ehdotukset. Seuraavassa luvussa taustoitetaan koltansaamen kielen katkoksiin johtaneet tekijät, jonka jälkeen esitellään koltansaamen kielen keskeisiä toimijoita, niiden tämänhetkistä tilannetta sekä sitä, mitä kielen kokonaisvaltaisen tuen ja edistämisen kentällä on tapahtunut viime vuosien aikana. Taustoituksen jälkeen käydään läpi, miten selvityksen aineisto kerättiin ja miten tiedonkeruuseen valmistauduttiin. Eettistä pohjustusta seuraa kieliyhteisöltä ja sidosryhmiltä kerättyjen tietojen jäsentely erilaisten teemojen alle. Lopulta kieliyhteisön ja sidosryhmien tulokset tuodaan yhteen toiseksi viimeisessä luvussa, jossa painotetaan selvityksessä tunnistettuja, tämän työn kannalta tärkeimpiä teemoja, seuraavia askeleita niiden purkamiseksi sekä kieliyhteisön konkreettisia toiveita koltansaamen kielen tilanteen edistämiseksi.

2. Koltansaamen kielen katkokset

Koltansaamen puhujia arvioidaan olevan Suomessa noin 300, inarinsaamen puhujia hieman enemmän ja pohjoissaamen puhujia noin 2000 (Saamelaiskäräjät: Saamelaiset ja saamen kielet). Puhujamääräänsä viitaten, koltansaamen kieliyhteisö on pieni ja edustaa sekä valtaväestöön että muihin saamelaisryhmiin suhteutettuna vähemmistön vähemmistöä. Koltansaamen kielen heikko asema verrattuna muihin Suomessa puhuttuihin saamen kieliin juontaa juurensa toisen maailmansodan jälkeisiin tapahtumiin, jolloin kolttasaamelaiset menettivät kotiseutunsa, jotka muodostivat seitsemän siidan (*sijdd*) kokonaisuuden: *Njauddâm* (Näätämö), *Pâččjokk* (Paatsjoki), *Peäccam* (Petsamo), *Mue'tǩǩ* (Muotka), *Suõ'nn'jel* (Suonikylä), *Njuõ'ttjäurr* (Nuortijärvi), *Sââ'rvesjäu'rr* (Hirvasjärvi). Siidalla tarkoitetaan omaperäistä alueellista ja hallinnollista yksikköä, joka sisältää kolttasaamelaisille suvuille kuuluneet maat ja yhteisen talvikylän (Valtonen ja Juutinen 2024: 14).

Sodan jälkeinen uudelleensijoittuminen Sevettijärven (*Če'vetjäu'rr)*, Nellimin (*Njeä'llem*) ja Keväjärven (*Keväjäu'rr*) alueille vuosina 1949–1952 katkoi perinteiset kielen siirtymisen ketjut (Pasanen 2025: 17–18). Samaan aikaan Suomessa vallinnut yhtenäiskulttuurin ihanne ja epävirallinen suomalaistamispolitiikka johtivat tilanteeseen, jossa monet saamelaislapset joutuivat asuntolakouluihin ja siten eroon perheistään ja kieliyhteisöistään pitkiksi ajoiksi kerrallaan. Asuntolakoulujen ja suomalaistamisen aikaa ja erilaisia kokemuksia niihin liittyen on dokumentoitu hyvin saamelaisten kuulemisissa osana totuus- ja sovintokomission työtä (Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio 2025b) sekä Katja Gauriloffin ohjaamassa kokopitkässä, historian ensimmäisessä koltansaamenkielisessä elokuvassa *Je'vida*, joka ilmestyi vuonna 2023. Suomalaisten koulujen ja suomalaisen ympäristön sekä asenteiden kautta kolttasaamelaisille lapsille ja aikuisille välittyi viesti, että oma kieli ja kulttuuri olivat alempiarvoisia, mikä heikensi merkittävästi koltansaamen siirtymistä sukupolvelta toiselle. Tätä prosessia tukee myös Brandon Wiltshiren, Steven Birdin ja Rebecca Hardwickin (2022: 3954) alkuperäiskansojen kielten elvytyksen parhaita käytäntöjä käsittelevä artikkeli, jossa todetaan, että kielellä, jolla “ei ole käyttöä”, ei ole käyttäjiä eikä sitä siksi siirretä seuraaville sukupolville. Tämä teoreettinen näkemys saa vastakaikua kieliyhteisön jäsenten kokemuksissa, joissa koulun henkilökunnan asenteet siitä, että koltansaamen kieltä “ei tarvita” Sevettijärven ulkopuolella, esiintyivät vielä 1990- ja 2000-luvuilla, mikä puolestaan konkretisoi edellä kuvattujen asenteiden pitkäkestoisia vaikutuksia kielen käyttöön ja siirtymiseen.

Vaikka 1970-luvulta lähtien ilmapiiri on alkanut muuttua ja koltansaamen kieltä on alettu tukea muun muassa oppimateriaalin ja median keinoin, ei kehitys ole ollut riittävää. Asuntolakoulun käyneet kolttasaamelaiset lapset oppivat aiemmin lähinnä puhutun kielen, kun taas uudemmat sukupolvet hallitsevat laajemmin kirjoitetun kielen ja lukemisen taidon, mutta eivät välttämättä puhetta (Valtonen ja Juutinen 2024).[1] Koltansaamen kielityössä on saavutettu merkittävää edistystä, mutta kieliyhteisön osallistaminen kielen kehittämiseen ei ole kaikilta osin onnistunut. Yhteisön sisällä esiintyy edelleen vahvoja näkemyseroja puhutun kielen normeista ja sen lausunnasta. Tämä on luonut kuilun eri sukupolvien välille ja vaikuttanut kieliyhteisön sisäiseen dynamiikkaan. Erilaisissa käytännön tilanteissa kielen vaihtuminen suomeen voi johtua paitsi käytännön haasteista, myös sosiaalisista kokemuksista, kuten alemmuudentunteesta tai osaamattomuuden kokemuksesta. Tilanteen usein toistuessa kynnys koltansaamen kielen käyttöön voi kasvaa, johtaen lopulta siihen, ettei koltansaamea uskalleta käyttää tietyissä tilanteissa lainkaan.

Yllä kuvatuilla prosesseilla, jotka ovat johtaneet monin paikoin kielellisiin traumoihin, on keskeinen rooli esimerkiksi kielenvaihdossa koltansaamesta suomeen. Kielenvaihdolla tarkoitetaan prosessia, jonka tuloksena kieliryhmä tai -yhteisö alkaa puhua toista kieltä.[2] Kielellisiin traumoihin liittyy myös taakkasiirtymä, jolla tarkoitetaan sitä, että tiettyä sukupolvea muokanneiden kielteisten kokemusten ja tapahtumien vaikutukset voivat näkyä vielä seuraavissa sukupolvissa. Nuõrisuåvtõs/Nuorisoneuvoston artikkeli kuvailee esimerkiksi hyvin, mitä taakkasiirtymällä tarkoitetaan saamen kielten yhteydessä (Nuõrisuåvtõs: *Taakkasiirtymä*). Kielelliset traumat ovatkin vahvasti läsnä kolttasaamelaisessa yhteisössä eri ikäisten keskuudessa eri tasoilla ja eri muodoissa. Kolttakulttuurisäätiön hallinnoiman *Ǩiõllpie'zzest škoou'le/Kielipesästä kouluun* -hankkeen aikana (2021–2023) kieliyhteisön jäsenet tunnistivatkin tarpeen laajemmalle kielitraumakeskustelulle yhteisön sisällä (Feodoroff 2023).

Äidinkielisten koltansaamen puhujien ikääntyessä, kielitilojen nykyisen hajanaisuuden vuoksi ja uusien äidinkielisten puhujien määrän vasta kasvaessa on vaarana, että kieli jää elämään kirjoitetussa muodossa vahvemmin kuin puhutussa. Ilman määrätietoisia toimia koltansaamen käyttöareenoiden tukemiseksi ja laajentamiseksi ja yhteisön kielellisen identiteetin vahvistamiseksi sekä suomalaisessa että saamelaisessa yhteiskunnassa, kieli voi etääntyä luonnollisesta arjen käytöstä ja sukupolvien välisestä siirtymisestä.

Kielen elinvoimaisuuden eteen tehdään jatkuvasti työtä ja seuraavassa alaluvussa taustoitetaankin koltansaamen kielen tämänhetkistä asemaa tukevia toimijoita ja toimia.

2.1 Koltansaamen kieltä tukevat toimijat

Tässä alaluvussa kuvataan koltansaamen kielen ja kulttuurin tuen keskeisiä rakenteita. Esille nostetaan merkittävimpiä toimijoita, ajankohtaisia hankkeita sekä yhteistyöverkostoja, jotka edistävät/ovat edistäneet kielen käyttöä, näkyvyyttä, opetusta ja yhteisöllistä siirtymistä osana kolttasaamelaista kulttuuriperintöä. Viimeiseksi esitellään saamen kielilaki ja siihen kohdistunut kritiikki.

Sää'mkulttuurfondd / Kolttakulttuurisäätiö

Kolttakulttuurisäätiö on vuonna 2008 perustettu voittoa tavoittelematon toimija, jonka tehtävä on huolehtia kolttakulttuurin sekä koltansaamen kielen elinvoimasta Sevettijärven, Nellimin ja Keväjärven kolttasaamelaisissa yhteisöissä. Säätiön on toiminnallaan tarkoitus varmistaa kulttuurin jatkuva kehitys ja kielen säilyminen pitkälle tulevaisuuteen. Kolttakulttuurisäätiö järjestää vuosittain kolttakulttuuriin liittyviä tapahtumia toimien aktiivisesti yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa. Kolttakulttuurisäätiön pitkäjänteisen ja systemaattisen koltansaamen kielen tukemisen ja vahvistamisen tavoitteena on perustaa kielikeskus – Tä′lvvsijdd/Talvikylä, joka kokoaisi yhteen koltansaamen kielen opintoja, toimintaa, opastusta ja kieleen liittyvää tietoa.

Toiminta rahoitetaan julkisilla tuilla ja yksityisillä lahjoituksilla, sillä säätiöllä ei ole pysyvää rahoitusta, vaan perustoiminnan rahoitus haetaan vuosittain maaseudun kehittämisrahastosta. Rahoituksen suuruus on viimeisen viiden vuoden aikana ollut keskimäärin 112 800 euroa vuodessa. Tämän takia koltansaamen kieltä ja kulttuuria tukevien hankkeiden rahoitus on haettava erikseen yksittäisiltä säätiöiltä ja rahastoilta, mikä vaikeuttaa pitkäjänteisen ja jatkuvan toiminnan, kuten Talvikylän, toteuttamista.

Saa'mi siidsååbbar / Kolttien kyläkokous

Kolttien kyläkokous on kolttasaamelaisten perinteinen itsehallintojärjestelmä, jonka toiminta ulottuu vuosisatojen taakse. Kyläkokous toimii kolttasaamelaisten virallisena edustajana ja sen tehtävänä on seurata sekä edistää kolttasaamelaisten oikeuksien toteutumista. Perinteisten elinkeinojen ja elinolosuhteiden turvaamisen ohella kyläkokouksen keskeisiin tehtäviin kuuluu koltansaamen kielen ja kolttasaamelaisen kulttuurin ylläpitäminen ja edistäminen. Kyläkokous tekee yhteistyötä viranomaisten ja muiden toimijoiden kanssa sekä mahdollistaa kolttasaamelaisten osallistumisen yhteisöään koskevaan päätöksentekoon.

Nykyisin kyläkokousjärjestelmä pitää sisällään koltta-alueen kylien kyläkokoukset ja kolttaneuvostot. Kyläkokoukset ovat järjestelmän korkein päättävä elin ja valitsevat kolmeksi vuodeksi kerrallaan alueilleen kolttaneuvostot. Kolttaneuvostot huolehtivat kyläkokouksissa käsiteltävien asioiden valmistelusta ja päätösten täytäntöönpanosta ja niiden tehtävänä on antaa lausuntoja viranomaisille kolttasaamelaisten elinkeinoja ja elinolosuhteita koskevissa laajakantoisissa tai periaatteellisissa asioissa silloin, kun asia on kiireellinen eikä kyläkokousta voida saada ajoissa koolle asiaa käsittelemään. Kolttalain mukaan Nellim-Keväjärven ja Näätämön koltta-alueiden kolttasaamelaisille on järjestettävä kummallakin alueella kyläkokous vähintään kerran vuodessa. Järjestelmää johtaa kolmen vuoden välein vaaleilla valittu kolttien luottamusmies.

[1] Koltansaamen kielen uhanalaistumisen polkua kuvataan tarkemmin Valtosen ja Juutisen (2024) erillisselvityksessä kolttasaamelaisten kieli- ja koulutusoloista osana saamelaisten totuus- ja sovintokomission työtä.
[2] Ks. Tarkempi kuvaus kielenvaihdosta esim. Pasanen, A. (2015). *Kuâvsui ja peeivičuovâ – ‘Sarastus ja päivänvalo’: Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Unigrafia Oy.

Maa- ja metsätalousministeriö valtuuttaa vuosittain kolttalain (253/1995) 57 §:n nojalla Lapin Elinvoimakeskuksen (ent. Lapin ELY-keskus) käyttämään kyläkokousjärjestelmän toimintaan osoitetun määrärahan, joka on noin 90 000 euroa vuodessa. Rahoitus on kuitenkin varsin rajallinen suhteessa kyläkokouksen lakisääteisiin tehtäviin ja sen vastuuseen koltansaamen kielen ja kolttasaamelaisen kulttuurin edistämisestä. Niukat resurssit rajoittavat kyläkokouksen mahdollisuuksia käynnistää uusia kehittämistoimia, osallistua laajemmin kieltä ja kulttuuria koskevaan valmisteluun sekä vahvistaa vaikuttamistyötään koltansaamen kielen ja kulttuurin kentällä.

Giellagas-instituutt / Giellagas-instituutti, Oulun yliopisto

Ainoa yliopisto sekä Suomessa että maailmalla, jossa koltansaamea voi opiskella pääaineena, on Oulun yliopiston Giellagas-instituutti. Koltansaamen kandidaatin- ja maisteritutkintojen opintokokonaisuudet tarjoavat kaksi eri pääainetta: koltansaamen kielen tai koltansaamen aineenopettajan opintokokonaisuuden. Koltansaamea on voinut opiskella Giellagas-instituutissa pääaineena vuodesta 2023 lähtien. Toukokuussa 2026 Oulun yliopisto muun muassa uutisoi, että kiinnostus saamen kieliin ja kulttuuriin on nosteessa opiskelijoiden ensisijaisissa opintovalinnoissa: koltansaamen opintoihin haki yhteensä 11 opiskelijaa, joista seitsemälle se oli ensimmäinen valinta (Kelemeny 2026a). Giellagas-instituutti osallistuu myös aktiivisesti koltansaamen kieltä tukeviin toimiin ja hankkeisiin, joilla kielen asemaa pyritään kehittämään ja parantamaan.

Sää'm škooultemkõõskõs / Saamelaisalueen koulutuskeskus

Saamelaisalueen koulutuskeskus (SAKK) on toisen asteen oppilaitos, jolla on keskeinen asema saamelaisalueen kehittämisessä ja arktisessa osaamisessa. Oppilaitos järjestää monialaista ammatillista koulutusta sekä nuorille että aikuisille saamelaisalueella. SAKK on esimerkiksi järjestänyt saamen kielen ja kulttuurin vuoden mittaista intensiivikoulutusta, joka muistuttaa nykyistä muotoaan 1990-luvun alkupuolesta lähtien. Lukuvuosikoulutus koostuu pääasiassa kieliopinnoista, mutta niiden lisäksi on saamelaisen kulttuurin opintoja sekä valinnaisia opintoja. Koltansaamen intensiivikoulutus mahdollistettiin ensimmäistä kertaa syksyllä 2012 lähiopetuksena ja viimeksi se on järjestetty lukuvuonna 2021–2022. Syyskuussa 2026 tiedotettiin, että viiden vuoden tauon jälkeen intensiivinen lukuvuosikoulutus järjestetään jälleen lukuvuonna 2027–2028, mutta tällä kertaa hybridimuotoisena, mikä tarkoittaa, että koulutukseen voi osallistua niin lähiopetuksena kuin etänä.

Vuonna 2024 SAKK toteutti sote-alan koltansaamen perus- ja aineopinnot hankerahoituksella monimuoto-opintoina, sisältäen lähiopetusta Inarissa, vuorovaikutteista etäopetusta ja hybridiopetusta yhteistyössä Giellagas-instituutin kanssa.

Koltansaamen kielen ja kulttuurin intensiivisen lukuvuosiopetuksen lisäksi SAKK on tarjonnut 15 opintopisteen alkeiskursseja ja keskitason kursseja koltansaameksi. Lukuvuonna 2026–2027 järjestetään koltansaamen keskitason 15 opintopisteen etäkoulutus ja 5 opintopisteen alkeiskoulutus tutkinto-opiskelijoille (haku avataan kaikille avoimeksi, jos koulutuksessa on tilaa).

Sää'mǩiõli ougglõsõhttvuõđid äu'ǩǩeei mätt'tõõzz pilottha'ŋǩǩõs / Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke

Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittama saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävä opetushanke alkoi vuonna 2018 ja on sittemmin jatkunut jo seitsemän kokonaista lukuvuotta, joskin ilman vakinaistettua asemaa. Etäopetushanke järjestää koltan-, inarin- ja pohjoissaamen kielten opetusta esiopetuksen ja peruskoulun oppilaille sekä lukio-opiskelijoille koko Suomeen saamelaisten kotiseutualueen kuntien ulkopuolelle. Hanke tarjoaa perusopetusta ja lukiokoulutusta täydentävää saamen kielten opetusta.

Viimeisimmän hankeraportin mukaan hankkeessa opiskeli lukuvuonna 2023–2024 186 esi- ja perusopetuksen oppilasta sekä lukiokoulutuksen opiskelijaa yhteensä 118 koulusta ja 44 kunnasta. Keskimääräinen ryhmäkoko oli 5,5 oppilasta (Helander ja Olli 2024).

Kaavio. Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke (Helander ja Olli, 2024).

Kuten yllä oleva kaavio osoittaa, koltansaamen opiskelijoiden määrä saamelaisalueen ulkopuolella on vuosien mittaan kasvanut lukuun ottamatta vuonna 2021 tapahtunutta pientä notkahdusta, mikä osoittaa lasten ja nuorten kasvanutta kiinnostusta kieltä kohtaan. Lasten ja nuorten koltansaamen kielen kasvaneet opiskelijamäärät kielivät myös uuden sukupolven kielenpuhujien olemassaolosta ja siten tulevaisuuden mahdollisista aktiivisista kielenpuhujista saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella.

Sää'm Ǩiõllka'lddi / Saamen kielikaltio

Vuonna 2013 perustettu Sää′m Ǩiõllka′lddi/Saamen kielikaltio vastaa saamen kielten kielenhuollosta ja toimii yhteisenä asiantuntijaelimenä saamen kielten normitusta koskevissa asioissa. Kielikaltio toimii Norjan saamelaiskäräjien yhteydessä ja sen tehtävänä on rikastaa saamen kielten sanastoa ja auttaa näin osaltaan turvaamaan saamen kielten tulevaisuutta.

Valtonen ja Juutinen (2024: 64–65) kuvaavat, että kielikaltio toimi pitkään projektiluontoisen rahoituksen varassa, minkä vuoksi sen toiminta oli ajoittain katkonaista. Vuonna 2022 se siirtyi hankeperusteisesta rahoituksesta pysyvään rahoitusmalliin, jota tukevat Suomen, Norjan ja Ruotsin saamelaiskäräjät. Tämä muutos vahvisti saamen kielten kielenhuollon jatkuvuutta ja mahdollisti kielenhuollon ydintehtävien keskittämisen yhteissaamelaiseen organisaatioon. Vaikka rahoituspohjan vakiintuminen paransi toiminnan ennakoitavuutta, kielikaltion toiminta on edelleen altis valtioiden budjettileikkauksille, jotka voivat vaikuttaa sen rahoituksen tasoon.

Če'vetjääu'r škoul / Sevettijärven koulu

Koltansaamen opetus alkoi Sevettijärven koulussa epävirallisena kokeiluna vuonna 1972, jolloin Lapissa siirryttiin syyslukukauden alusta peruskoulujärjestelmään. Virallinen opetuskokeilu käynnistyi vuotta myöhemmin, ja vuonna 1981 koltansaamen äidinkielen opetus vakiintui osaksi koulun opetussuunnitelmaa. Seuraavana vuonna opetustarjontaa laajennettiin vieraan kielen opetuksella, sillä kaikkien oppilaiden koltansaamen taito ei vastannut äidinkielisen puhujan tasoa (Valtonen ja Juutinen 2024).

Vuonna 1990 Sevettijärven koulu laajeni ala-asteesta myös yläasteen opetukseen. Samana vuonna koltansaamen opetus käynnistyi uudelleen neljän vuoden tauon jälkeen äidinkielisen opettajan myötä. Aluksi koltansaamea opetettiin ala- ja yläasteella valinnaisena vieraana kielenä, minkä jälkeen opetusta vähitellen kehitettiin ja laajennettiin myös äidinkielen opetukseen (ks. esim. Feodoroff 2023).

Ensimmäinen täysin koltansaamenkielinen opetuksen ryhmä perustettiin Sevettijärven kouluun vasta vuonna 2026.

Â'vvel škooul / Ivalon koulu

Koltansaamen opetusta on järjestetty Ivalon koulussa eri aikoina 1980-luvulta lähtien (ks. esim. Feodoroff 2023), mutta opetuksen toteutuminen on ollut epäyhtenäistä, eikä toiminta ole ollut vakiintunut ennen vuotta 2024 pysyväksi osaksi koulun opetustarjontaa.

Syksyllä 2024 Ivalon koulussa käynnistyi ensimmäistä kertaa koltansaamenkielinen luokanopetus. Opetuksen järjestäminen on merkittävä virstanpylväs, sillä kyseessä on ensimmäinen koltansaamen äidinkielinen opetusluokka sekä Ivalon koulun että koko Inarin kunnan historiassa (Gauriloff 2024; Kelemeny 2026b). Ennen koltansaamenkielisen luokan perustamista kielipolku katkesi monilla lapsilla kielipesästä Ivalon kouluun siirryttäessä.

Ǩiõllpie'sstoi'mmjummuš / Kielipesätoiminta

Kielen elvyttämistä on tuettu myös varhaiskasvatuksessa. Ensimmäinen koltansaamen kielipesäkokeilu järjestettiin Sevettijärvellä vuonna 1993 kuuden kuukauden mittaisena kokeiluna. Toiminta käynnistettiin uudelleen vuonna 1997, mutta se päättyi vuonna 2001 vähäisen osallistujamäärän vuoksi. Selvityksen kirjoittamisen aikaan kielipesä on kuitenkin toiminut katkeamattomana vuodesta 2010 lähtien ryhmäkoon suurista vaihteluista huolimatta.

Ivalossa koltansaamen kielipesätoimintaa on puolestaan järjestetty vuodesta 2008 lähtien. Sen perustaminen oli merkittävä askel koltansaamen elvyttämisessä, sillä se tarjosi koltansaamenkielisen varhaiskasvatusympäristön myös koltta-alueen ulkopuolella asuville lapsille. Taarna Valtonen ja Markus Juutinen (2024: 59) huomauttavat, että useat perheet, joiden lapset ovat olleet Ivalon kielipesässä, ovat onnistuneet palauttamaan koltansaamen perheen kieleksi.

Ǩiõllpie'zzest škoou'le/Kielipesästä kouluun -hankkeen loppuraportissa Anna-Katariina Feodoroff (2023: 21) kuitenkin muistuttaa, että kuntien lakisääteinen velvoite (ks. Varhaiskasvatuslain 8 §) järjestää äidinkielistä varhaiskasvatusta ei kieltä tukevista varhaiskasvatuksen toimista huolimatta Suomessa koltansaamen kielen osalta toteudu. Kielipesätoiminnan ohella Suomessa ei ole tarjolla muuta koltansaamenkielistä varhaiskasvatusta. Koska kielipesätoimintaa ei luokitella äidinkieliseksi varhaiskasvatukseksi, puuttuu se koltansaamen osalta palvelujärjestelmästä käytännössä kokonaan.

Sää'mte'ğğ / Saamelaiskäräjät ja koltansaamen kieliasioiden verkosto

Vuonna 2025 Saamelaiskäräjät järjesti kuusiosaisen koltansaamen kielen tilannetta tarkastelevan keskustelusarjan, joka oli osa heidän kielipoliittista toiminta- ja kehittämisohjelmaansa vuosille 2025–2027. Yksi koltansaamen kielen elvytyksen ja laajemman kielisuunnittelun keskeisistä haasteista on ollut kokonaiskoordinaation puute. Koska toiminnalle ei ole ollut selkeästi määriteltyä vastuutahoa, toimenpiteiden suunnittelu, yhteensovittaminen ja pitkäjänteinen kehittäminen ovat jääneet osin hajanaisiksi. Kuten Saamelaiskäräjien tiedotteessa taustoitetaan, keskustelusarjan aiheet valikoituivat käräjien, Kolttien kyläkokouksen ja Kolttakulttuurisäätiön välisissä valmistelevissa keskusteluissa (Saamelaiskäräjät, 2025a).

Keskustelusarjan aiheet olivat seuraavat: koltansaamenkielinen varhaiskasvatus, koltansaamenkielinen perus- ja lukio-opetus, kieliteknologia, kieli-ilmapiiriä käsittelevät keskustelutilaisuudet Sevettijärvellä ja Ivalossa sekä viimeisenä konkreettisten kieliympäristöjen kehittäminen. Lähes jokaisesta tilaisuudesta löytyy yhteenveto keskusteluista Saamelaiskäräjien nettisivuilta.

Keskustelusarjan päättymisen jälkeen tilaisuuksia valmistelevat tahot ovat pitäneet kiinni lähes kuukausittaisista tapaamisista, joissa on keskusteltu koltansaamen elvyttämisen konkreettisista toimista ja tuotu yhteen hajanaista tietoa kieltä edistävistä toimista. Verkostotapaamiset ja siellä käydyt keskustelut on koettu tarpeelliseksi koltansaamen kielen kokonaistilannetta kartoittavaksi alustaksi, jossa osallistujat ovat voineet jakaa ajatuksiaan ja suunnitelmiaan koltansaamen kielen tukemiseksi monisaamelaisessa yhteisössä.

Koltansaamen kieli-ilmapiirikeskustelujen lisäksi verkostossa on jaettu muun muassa seuraavia konkreettisia toimia kielen tueksi: koltansaamen äänikirjahanke, jota ollaan parhaillaan työstämässä; vuonna 2026 toteutunut kiertävä muskari, joka vieraili Sevettijärven ja Ivalon koltansaamen kielipesissä keväällä 2026; sekä Saamelaiskäräjien näkyvä painotus koltansaamen kielen priorisointiin.

Oummu rââst raaj – People Cross the Borders -hanke

Vuonna 2024 alkanut Interreg Auroran rahoittama Oummu rââst raaj – People Cross the Borders -hanke on vuosien 2025–2026 aikana tuonut sekä Suomen että Norjan puolen kolttasaamelaista yhteisöä yhteen kielen ja kulttuurin pariin. Hankkeen päätavoitteena onkin ollut vahvistaa kolttasaamelaista kieli- ja kulttuuriympäristöä valtioiden rajojen yli ja luoda yhteinen kielenkäyttöareena Norjassa ja Suomessa asuville kolttasaamelaisille.

Hanke on osallistunut koltansaamen kielen elvyttämis- ja tukitoimiin tuottamalla muun muassa lyhytelokuvan koltansaamen kielen takaisinottamisesta ja julkaisemalla kesäkuussa 2026 yhteistyössä Saamelaisalueen koulutuskeskuksen kanssa matalan kynnyksen koltansaamen alkeiden verkkokoulutuksen, joka on maksuton, itsenäisesti toteutettava ja kaikille avoin. Kolttasaamelaiselle yhteisölle suunnatut leirit (kesäleirit vuosina 2025 ja 2026 sekä talvileiri vuonna 2026) ovat puolestaan toimineet tiloina, jotka ovat tuoneet sukupolvia yhteen erilaisiin kulttuuriin sidottuihin aktiviteetteihin.

Hanke järjesti muun muassa kolttasaamelaisille suunnatun yhteisöpäivän SIIDA-Museossa syyskuussa 2025 sekä seminaarin kolttasaamelaisesta historiasta, kulttuuriperinteistä ja psykologisesta tuesta Inarissa helmikuussa 2026, jota seurasi kolttasaamelaiselle yhteisölle tarkoitettu päivä luontomatkailukeskus Vasatokassa.

Sää'mǩiõll-lää'ǩǩ / Saamen kielilaki

Saamen kielilaki (1086/2003) on Suomessa voimassa oleva laki, jonka tarkoituksena on turvata saamelaisten oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. Laki edistää perustuslaissa ja kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa tunnustettuja kielellisiä oikeuksia ja velvoittaa viranomaisia huolehtimaan siitä, että saamelaisilla on oikeus omassa asiassaan tai asiassa, jossa heitä kuullaan, käyttää suomen tai ruotsin kielitaidosta huolimatta puhumaansa saamen kieltä. Lain tavoitteena on, että saamelaisten oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja hyvään hallintoon taataan kielestä riippumatta sekä että saamelaisten kielelliset oikeudet toteutetaan ilman että niihin tarvitsee erikseen vedota (Finlex: *1086/2003*).[3] Kuten Saamebarometrissä 2024 (Eriksen, Arola ja Aikio 2025: 15) todetaan, huolimatta saamen kielilaista, aiemmat Saamebarometrit ovat osoittaneet, että laki ei yleensä käytännössä toteudu ilman siihen erikseen vetoamista.

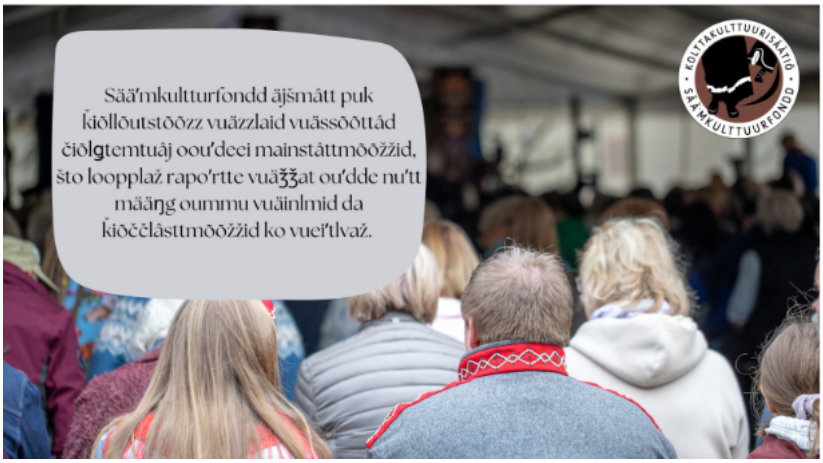
Saamen kielilakiin kohdistuva yleinen kritiikki liittyy ennen kaikkea sen käytännön toteutumiseen: saamenkielisiä palveluja ei ole aina saatavilla riittävästi muun muassa henkilöstöpulan, resurssien ja kielitaitoisten työntekijöiden vähäisen määrän vuoksi (Eriksen, Arola ja Aikio 2025). Lisäksi Yle Sää′mm uutisoi vuonna 2018, että saamelaisalueen ulkopuolella saamelaisten oikeudet toteutuvat saamelaisalueen ulkopuolella huomattavasti heikommin kuin saamelaisalueella (Rasmus 2018). Tilanne näkyy edelleen esimerkiksi siinä, etteivät kolttasaamelaiset lapset voi saada varhaiskasvatusta omalla kielellään saamelaisalueen ulkopuolella. Rasmuksen (2018) artikkelissa haastateltavat toivat esiin kokemuksen siitä, että saamenkielisten palveluiden kehittyminen on usein edellyttänyt saamelaisyhteisön omaa aktiivista toimintaa ja palveluntarpeiden esiin tuomista. Tämä kertoo osaltaan siitä, että kielellisten oikeuksien toteutuminen ei ole kaikissa tilanteissa rakentunut pysyväksi osaksi palvelujärjestelmiä, vaan niiden toteutuminen on voinut olla riippuvaista yksittäisten toimijoiden ja yhteisön aktiivisuudesta. Koltansaamenkielisistä palveluista keskustellaan laajemmin luvussa 6.

[3] Lue saamen kielilaista tarkemmin esimerkiksi Eriksen, Arola ja Aikio (2025). Saamebarometri 2024.

3. Tiedonkeruu

Selvityksen tiedonkeruuvaihetta ja siihen liittyviä dokumentteja suunniteltiin ja luonnosteltiin kesän 2025 aikana, jonka päätteeksi tiedonkeruun toteuttamisesta pidettiin kokous Sää′mpää′ljes-hankkeen ohjausryhmän kanssa. Ohjausryhmän jäsenet edustivat seuraavia organisaatioita: Kolttakulttuurisäätiö, Kolttien kyläkokous, Oikeusministeriö, Saamen kielikaltio, Saamelaiskäräjät, Giellagas-instituutti, Saamelaisalueen koulutuskeskus, Ä′vv – kolttasaamelainen museo ja saamelainen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj/Uvja. Selvityksen tiedonkeruuvaihe kesti syyskuusta 2025 maaliskuuhun 2026, jolloin selvityksen toteuttanut hanketyöntekijä Mirkka Ollila suoritti viimeisen haastattelunsa. Tiedonkeruun aikana kuultiin vain täysi-ikäisiä koltansaamen kieliyhteisön jäseniä.

Selvityksen toteuttamisessa hyödynnettiin monimenetelmälähestymistapaa (*mixed methods*), jossa yhdistettiin sekä laadullisia (kvalitatiivisia) että määrällisiä (kvantitatiivisia) tutkimusmenetelmiä, jotka kuvataan tarkemmin alla. Selvitystyöhön osallistumisesta tiedotettiin useassa eri yhteydessä (ks. s. 21) ja siihen liittyvä informaatio julkaistiin Kolttakulttuurisäätiön nettisivuilla sekä koltansaameksi että suomeksi syksyllä 2025 ennen tiedonkeruun alkua. Selvityksessä koltansaamen kieliyhteisö ymmärrettiin laajasti. Sen katsottiin kattavan kolttasaamelaisen yhteisön lisäksi myös yhteisön ulkopuolisia henkilöitä, jotka ovat opiskelleet ja käyttävät koltansaamea. Tässä selvityksessä kolttasaamelaisella yhteisöllä puolestaan tarkoitetaan kolttasaamelaisista koostuvaa yhteisöä.

Kuva 1. Sää′mpää′ljes-hanke – selvitykseen osallistumisen kannustus, Kolttakulttuurisäätiö, 2025.

3.1 Kyselyhaastattelut

Selvityksen tiedonkeruu suunniteltiin aluksi toteutuvan vain olemassa olevan tiedon sekä koltansaamen kieliyhteisön haastattelujen pohjalta. Mahdollisimman monen kieliyhteisön jäsenen osallistumisen mahdollistamiseksi Sää′mpää′ljes-hankkeen hanketyöntekijä suunnitteli myös netissä täytettävän kyselyhaastattelun, joka toikin lopulta puolet kieliyhteisön vastauksista.

Ennen kyselyhaastattelun avaamista vastaajille se käytiin kokonaisuudessaan läpi Kolttakulttuurisäätiön sisäisesti ja sen jälkeen vielä ohjausryhmän jäsenten kanssa. Kyselyhaastattelupohjan niin sanotulla suodattamisella edellä mainittujen tahojen läpi pyrittiin varmistamaan, että kysymykset todella toisivat vastauksia selvityksen tavoitteisiin, olisivat kulttuurisesti sensitiivisiä, mutta myös kieliyhteisön ajatuksia herättäviä. Saadun palautteen perusteella tässä onnistuttiin.

Koltansaamen kieliyhteisön kyselyhaastattelu koostui 68 kysymyksestä ja siinä hyödynnettiin sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Lopputuloksesta haluttiin tasapainoinen edellä mainittujen välillä, jotta se ei kuormittaisi vastaajaa myöskään liikaa. Kyselypohja koostui kahdeksasta osiosta: (1) Taustatiedot, (2) Koltansaamen kielen tausta ja osaaminen, (3) Kielenoppijoille, (4) Kieltä taitamattomat, (5) Kielen käyttö nykypäivänä, (6) Kielen käyttöareenat ja resurssit, (7) Haasteet ja esteet, (8) Tulevaisuuden näkymät ja toiveet.

Kyselyhaastattelu oli saatavilla Kolttakulttuurisäätiön nettisivuilla koltansaameksi ja suomeksi ja se oli avoinna syyskuusta 2025 joulukuun 2025 loppuun saakka.

3.2 Lähi- ja etähaastattelut

Haastattelujen osalta oli tärkeää luoda tilanne, joka oli mahdollisimman avoin sekä vapaalle että puolistrukturoidulle keskustelulle. Näin ollen haastattelurunko luotiin kyselyhaastattelun rungon pohjalta ja sitä noudatettiin kussakin haastattelussa tilanteen mukaan. Haastatteluun osallistumisesta pystyi ilmoittamaan joko Kolttakulttuurisäätiön nettisivuilla täytettävän lomakkeen kautta tai olemalla suoraan yhteydessä hanketyöntekijään. Haastatteluihin osallistuneet saivat itse päättää haastattelun äänittämisestä. Lähihaastatteluihin osallistuneet allekirjoittivat suostumuslomakkeen, kun etänä osallistuneilta pyydettiin suullista lupaa keskustelun äänittämiseen. Ennen haastattelua jokaista osallistujaa pyydettiin tutustumaan Kolttakulttuurisäätiön nettisivuilla olevaan tietosuojalomakkeeseen ja tietoon perustuvaan suostumukseen. Molemmat dokumentit olivat saatavilla sekä koltansaameksi että suomeksi.

Haastattelut mahdollistettiin sekä lähi- että etähaastatteluina suomeksi tai koltansaameksi tulkattuna hanketyöntekijän kielitaidon puutteen vuoksi. Yksikään haastateltava ei toivonut haastattelua koltansaameksi, mutta sen tarjoamisen tärkeys nousi esiin jo hankkeen alussa eri sidosryhmien toimesta. Haastattelut kestivät keskimäärin puolitoista tuntia ja niille varattiin aikaa kaksi tuntia, jotta ennen haastattelun aloittamista hanketyöntekijällä ja haastateltavalla oli aikaa tutustua toisiinsa.

Selvityksen tärkeimpien teemojen ja aiheiden kartoittamiseksi sovellettiin myös vapaamuotoisia keskusteluja erilaisissa yhteisissä tiloissa ja tapahtumissa, joissa kieli ja kulttuuri olivat keskiössä. Näiden keskustelujen tarkoituksena ei ollut tallentaa tietoa sellaisenaan, vaan soveltaa sitä kerätyn tiedon purkamisessa ja jäsentelyssä sekä huomioida, miten keskusteluissa nousseet aiheet vastasivat hankkeessa kerättyjä kertomuksia.

3.3 Sidosryhmäkysely

Kartoittaaksemme olemassa olevaa koltansaamen kieliyhteisöä, kielityötä ja kielenkäyttötiloja ja niiden mahdollisuuksia, sisällytimme hankkeeseen kyselyn, joka lähetettiin sekä suomalaisille että saamelaisille sidosryhmille. Kysely suomalaisille ja saamelaisille sidosryhmille koltansaamen kielen merkityksestä, kehitystarpeista ja tulevaisuudesta organisaation toiminnassa toteutettiin Microsoft Formsilla syksyn 2025 aikana. Sää′mpää′ljes-hankkeeseen palkattu hanketyöntekijä kokosi erillisen listan sidosryhmistä, joiden ajatuksia toivottiin kuultavan. Listan kokoamisessa hyödynnettiin Saamebarometriin 2024 vastanneita tahoja sekä Saamelaiskäräjien hallinnoimaa Mij õõutâst/Me yhdessä -verkostoa, jonka tarkoituksena on kehittää viranomaisten tarjoamia saamenkielisiä palveluita. Listaan kerättiin jokaiselta taholta organisaation sähköpostiosoite, johon kysely lähetettiin 2–3 kertaa.

Sidosryhmäkysely koostui 31 kysymyksestä ja siinä hyödynnettiin sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Kuten kieliyhteisölle suunnattu kyselyhaastattelu, myös sidosryhmäkysely käytiin läpi Kolttakulttuurisäätiön sisäisesti ja hankkeen ohjausryhmän jäsenten kanssa elokuussa 2025. Kyselypohja koostui kahdeksasta osiosta: (1) Taustatiedot, (2) Kielen asema organisaatiossa, (3) Kielen käyttöareenat ja esteet, (4) Kielityön toiminta ja haasteet, (5) Tunnistetut ongelmat ja vaikeudet, (6) Tuki ja resurssit, (7) Yhteistyö ja edistäminen, (8) Tulevaisuus ja kehittämisehdotukset.

Sidosryhmäkyselyyn oli mahdollista vastata syyskuun 2025 ja joulukuun 2025 välisenä aikana.

3.4 Aineiston käsittely, tiedon omistajuus ja säilyttäminen

Tähän selvitykseen kerätty tieto pysyy kolttasaamelaisen yhteisön hallinnassa turvaten kolttasaamelaisten oikeuden heiltä kerätyn tiedon hallintaan. Tiedonhallintaan liittyvät kysymykset selkeytettiin erilliselle tietosuojalomakkeelle, joka oli tiedonkeruun aikana saatavilla julkisesti ja avoimesti syyskuusta 2025 lähtien Kolttakulttuurisäätiön nettisivuilla sekä koltansaameksi että suomeksi. Ennen tiedonhallintalomakkeen julkaisemista se käytiin läpi Kolttien kyläkokouksen luottamusmiehen ja sihteerin sekä kolttaneuvoston jäsenten kanssa.

Selvitykseen kerätyt tiedot luovutettiin Kolttien kyläkokouksen haltuun 1.7.2026. Kolttakulttuurisäätiö ja Kolttien kyläkokous sopivat materiaalin säilytyksestä ja siihen liittyvästä hallinnasta sekä oikeuksista keskenään. Hankkeen aikana kerätty materiaalipankki ei ole julkisesti saatavilla, vaan sen hyödyntämiseen täytyy hakea erillistä lupaa Kolttien kyläkokoukselta.

Kolttakulttuurisäätiö käsitteli ja säilytti selvitykseen osallistuneiden mahdollisia henkilötietoja niin, että ainoastaan selvityksen toteuttaja eli hanketyöntekijä ja Kolttakulttuurisäätiön toiminnanjohtaja pääsivät tarkastelemaan tietoja selvityksen ollessa kesken.

3.5 Eettinen pohjustus

Sää′mpää′ljes-hankkeessa sovellettiin Heikkilä ym. vuonna 2024 koostamaa “Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettisiä ohjeita Suomessa/Sä′mmlaid kuõskki tu′tǩǩummuž eettla vuä′ppõõzz Lää′ddjânnmest” -dokumenttia. Koltansaamen kielitilanteen selvityksen tiedonkeruu- ja koostamisvaiheessa huomioitiin seuraavat selvitykseen liittyvät peruspilarit: oikeudenmukaisuus, yhdenvertaisuus, kunnioitus, solidaarisuus, vilpittömyys, rehellisyys, luotettavuus ja avoimuus. Edellä mainitut koskivat erityisesti hanketyöntekijän henkilökohtaista velvollisuutta toimia tavalla, joka vahvisti Kolttakulttuurisäätiön luottamusta ja hyvää mainetta.

Hanketyöntekijä, joka palkattiin saamelaisyhteisön ulkopuolelta, sitoutui perehtymään kolttasaamelaisten historiaan ja nykyhetkeen, opiskelemaan koltansaamea lähes koko hankkeen toimintajakson ajan sekä kunnioittamaan kaikkia tiedontuotannon tapoja ja kolttasaamelaista kulttuuriperintöä ja sen eri ilmenemismuotoja koko hankkeen elinkaaren ja sen jälkeisen ajan.

Kulstõõllmõš / Vastavuoroinen kommunikointi ja osallistaminen

Koltansaamen kielitilanteen selvityksen tarve lähti kolttasaamelaisesta yhteisöstä, Kolttakulttuurisäätiön edistämänä. Hankkeen läpinäkyvyyden ja avoimuuden vahvistamiseksi Sää′mpää′ljes-hankkeen hanketyöntekijä esitteli hankkeen tavoitteita ja aikataulua koltansaamen kieliyhteisölle kylän kodassa Sevettijärvellä 4.9.2025 ja 7.10.2025 Teams-yhteyden välityksellä osana Saamelaiskäräjien järjestämää koltansaamen kieli-ilmapiirikeskustelua sekä SIIDA-Museossa 6.9.2025 osana Oummu rââst raaj-hankkeen järjestämää kolttasaamelaisten yhteisöpäivää. Hanketyöntekijä esitteli hankkeen myös akateemiselle yhteisölle alkuperäiskansoja koskevan tutkimuksen symposiumissa Staaren (Östersundin) yliopistossa 27.8.2025. Hankkeesta tiedotettiin ennen tiedonkeruuvaiheen alkamista myös Kolttakulttuurisäätiön sosiaalisessa mediassa (säätiön nettisivut, Instagram ja Facebook).

Hankkeen esittelyihin sisällytettiin alustus siitä, miten kerättyä tietoa käytetään, käsitellään ja säilytetään sekä kenellä on siihen hallintaoikeus hankkeen ajan ja sen jälkeen.

Tiedonkeruuvaiheen peruspilarina oli, ettei yhtäkään kieliyhteisön jäsentä painostettu osallistumaan hankkeeseen, vaan osallistumishalukkuus lähti yksilöstä. Tämän vuoksi kehenkään ei oltu yhteydessä hankkeeseen osallistumisesta ilman että henkilö oli sitä itse toivonut tai että toinen kieliyhteisön jäsen oli omasta aloitteestaan keskustellut asiasta ja pyytänyt henkilöltä lupaa hanketyöntekijän yhteydenottoon.

Tu'mmstõõllmõš da vie'ssõõllmõš / Tutkimuksen hyötyjen ja haittojen pohdinta sekä tutkijan ja tutkimuksen paikantaminen

Tiedonkeruun valmisteluvaiheessa hanketyöntekijä pohti selvityksen tietosuoja- ja tiedonhallintakysymyksiä yhdessä Kolttien kyläkokouksen luottamusmiehen ja sihteerin sekä

Kolttaneuvoston jäsenten kanssa 4.6.2025 järjestetyssä kokouksessa, jonka jälkeen osallistujilla oli oikeus kommentoida edellä mainittuja dokumentteja heinäkuun 2025 loppuun mennessä. Kokouksen jälkeisiä lisäkommentteja ei ilmoitettu. Tarkoituksena oli varmistaa, että koltansaamen kieliyhteisön ääni ja toiveet kuuluvat myös tiedonhallintasuunnitelmassa.

Pienessä kieliyhteisössä on haastavaa taata osallistujan yksilönsuoja. Yksityisyydensuojan tukemiseksi tässä selvityksessä ei viitata yhteenkään kieliyhteisön jäseneen nimellä tai muilla henkilötiedoilla, joita hanketyöntekijä on mahdollisesti tiedonkeruuvaiheen aikana saanut. Kieliyhteisön kyselyhaastattelussa osallistuja sai itse valita, ilmaistako nimensä vai ei. Tästä huolimatta edes kyselyhaastatteluun osallistuneiden nimiä ei ilmaista tässä selvityksessä.

Haastatteluiden kysymyksenasettelujen, viitekehysten ja menetelmien soveltuvuutta sekä tarkoituksenmukaisuutta pohdittiin yhdessä hankkeeseen nimitetyn ohjausryhmän jäsenten kanssa yhteisessä kokouksessa 13.8.2025. Kokouksessa käytiin läpi seuraavat hanketyöntekijän valmistelemat liitteet: alkuperäinen hankesuunnitelma, haastattelurunkoluonnos, haastatteluiden saatekirje, sidosryhmäkyselyluonnos sekä sidosryhmäkyselyn saatekirje.

Ciistâst da äärvast âânnmõš /
Saamelaisen yhteiskunnan ja tiedon kunnioittaminen ja arvostaminen

Tässä selvityksessä on hyödynnetty mahdollisimman paljon jo kerättyä tietoa ja koltansaamen kielen asemaan ja tilanteeseen liittyviä tutkimuksia. Koska hankkeessa selvitettiin erilaisia kielitilanteeseen vaikuttavia tekijöitä suomalaisessa yhteiskunnassa 2020-luvulla, oli täydentävä tiedonkeräys ajankohtainen. Täydentävään tiedonkeruuseen haluttiin osallistaa koltansaamen kieliyhteisö, jotta myös kyseisen yhteisön näkemykset ja kokemukset muodostaisivat selvityksen selkärangan ja ytimen.

Hankkeen aikana toteutettu tiedonkeruuvaihe suunniteltiin siten, että siinä pyrittiin minimoimaan kolttasaamelaisen kieliyhteisön tarpeeton kuormitus. Vapaaehtoinen ja itsestä lähtevä osallistuminen hankkeeseen kutoutui osaksi tätä tavoitetta. Keskusteluiksi/kertomuksiksi luonnehditut puolistrukturoidut haastattelutilanteet antoivat haastateltaville vapautta kertoa koltansaamen kieleen liittyvistä kokemuksista ja näkemyksistä omalla tavallaan ja ajallaan. Hanketyöntekijä kannusti osallistujia ottamaan yhteyttä haastattelun jälkeen, jos haastattelutilanteesta jäi jotain mielen päälle tai osallistujalle muodostui koltansaamen kieleen liittyviä lisäajatuksia.

Õõlgtemvuõtt teâđ maacctummša da juâkkmõ'šše /
Velvollisuus tiedon palauttamiseen ja jakamiseen

Hankkeen alustavat tulokset esiteltiin kolttasaamelaiselle yhteisölle Oummu rââst raaj-hankkeen järjestämän yhteisötapahtuman aikana Vasatokassa Inarissa 28.2.2026, jonka jälkeen tuloksista käytiin yhteisön kesken lyhyt keskustelu.

Sää′mpää′ljes-hankkeen lopulliset tulokset palautettiin koltansaamen kieliyhteisölle sekä Helsingissä 13.6.2026 että Inarin Vasatokassa 25.6.2026 hankkeen loppuvaiheessa ennen tämän selvityksen julkaisua. Yle Sää′mm julkaisi 3.7.2026 koltansaamenkielisen artikkelin Kolttakulttuurisäätiön toiminnanjohtajan ja Sää′mpää′ljes-hankkeen hanketyöntekijän kanssa käydystä haastattelusta, joka perustui hankkeen tuloksiin (Kelemeny 2026c). Muille sidosryhmille tämän selvityksen tiedot esiteltiin ja palautettiin syyskuussa 2026 järjestetyssä hankkeen loppuseminaarissa 17.–18.9.2026 Saamelaiskulttuurikeskus Sajoksessa, Inarissa (Kelemeny 2026d).

4. Tuloksien esittely I: Koltansaamen kieliyhteisö

Tässä luvussa käydään läpi hankkeeseen osallistuneiden koltansaamen kieliyhteisön jäsenten näkemykset ja kokemukset kielen tilanteesta erityisesti 2020-luvulla. Näkemykset on jäsennelty yhdeksään temaattiseen alalukuun, joissa tarkastellaan kielitilannetta ja siihen vaikuttavia tekijöitä historiallisesta, nykyhetkeen liittyvästä ja tulevaisuuteen suuntautuvasta näkökulmasta. Kriittisimpiä kielitilanteeseen vaikuttavia tekijöitä ja niiden ratkaisumahdollisuuksia käsitellään tarkemmin luvussa 6.

4.1 Koltansaamen kieliyhteisöltä kerätyt näkemykset ja kokemukset

Koltansaamen kieliyhteisön jäseniä osallistui Kolttakulttuurisäätiön Sää′mpää′ljes-hankkeen selvitykseen ympäri perinteistä saamelaisaluetta ja muuta Suomea: Sevettijärven, Inarin ja Ivalon alueilta, Rovaniemeltä, Kemistä, Oulusta ja Helsingistä. Osallistujien sijoittuminen laajalle maantieteelliselle alueelle heijastaa kieliyhteisön hajanaisuutta ja korostaa siten tämän selvityksen merkitystä sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella.

Netissä täytettävään kyselyhaastatteluun sekä lähi- ja etähaastatteluihin (ks. s. 18–19) osallistui kieliyhteisön jäseniä monista ikäluokista 1940–1950-luvulta lähtien. Vastaajien ikäjakauma kattoi kahdeksan vuosikymmentä; nuorimmat olivat syntyneet 2000–2010-luvuilla. Kuten alla oleva taulukko osoittaa, suurimmaksi vastaajaikäryhmäksi muodostuivat 1980–1990- ja 1990–2000-luvuilla syntyneet koltansaamen kieliyhteisön jäsenet.

Syntymävuosikymmen	Osallistujat prosenteissa
1940–1950	4 %
1950–1960	4 %
1960–1970	8 %
1970–1980	13 %
1980–1990	**38 %**
1990–2000	**29 %**
2000–2010	4 %

Taulukko 1. Osallistujien ikäjakauma.

Kysyttäessä kieliyhteisön osallistujien kokemasta äidinkielestä/äidinkielistä, 63 prosenttia vastasi sen olevan suomi. 29 prosenttia vastasi äidinkieltensä olevan koltansaame ja suomi ja 8 prosenttia vastasi suomen ja vieraan kielen tai vain vieraan kielen. Yksikään vastaaja ei ilmaissut pelkästään koltansaamea äidinkielekseen. Vaikka selvityksen tiedonkeruun aikana ei keskitytty erikseen äidinkielen viralliseen merkitsemiseen, on siitä käyty keskustelu oleellinen monelle saamenkieliselle Suomessa kaksi- tai monikielisyyden ollessa hyvinkin yleistä.

Suomessa väestötietojärjestelmään on mahdollista ilmoittaa vain yksi äidinkieli monikielisyydestä huolimatta, mikä käytännössä velvoittaa viranomaisia ottamaan henkilöön yhteyttä ensisijassa sillä kielellä, joka järjestelmään on merkitty (Tammenmaa 2020). Aihe nousi esiin muun muassa vuoden 2016 Saamebarometrissä, jossa ilmaistaan, että rekisteröidyn äidinkielen perusteella arvioidaan esimerkiksi kuntien tarvetta järjestää palveluita eri kielillä (Pasanen 2016: 46–47). Vuonna 2019 julkaistussa Ylen artikkelissa kerrotaan, miten koltansaamen virallinen merkitseminen oli artikkelissa esiintyneille koltansaamenkielisen lapsen vanhemmille tärkeää, jotta lapsi saisi elämänsä aikana palveluita omalla kielellään (Wesslin 2019). Oman kielen merkitseminen ei kuitenkaan tuo yksittäiselle ihmiselle oikeuksia, mutta se velvoittaa viranomaisia ottamaan saamenkieliset kansalaiset huomioon palveluita suunnitellessaan. Virallisesti merkityn äidinkielen onkin kritisoitu toimivan lähinnä tilastointitarkoituksissa todellisten palvelujen saamisen sijaan jo 2000-luvulla (Näkkäläjärvi 2007: 14).

Koltansaamen merkitseminen lapsen viralliseksi äidinkieleksi nousi esiin yhdessä selvityksen haastattelussa sekä muussa, ei suoranaisesti Sää′mpää′ljes-hankkeeseen liittyvässä yhteydessä, joissa aiheen esille tuoneet yhdistivät sen mahdollisesti auttavana tekijänä koltansaamenkielisen varhaiskasvatuksen järjestämiseen saamelaisalueen ulkopuolella. Kuten Sää′mte′ğğ/Saamelaiskäräjät muistuttaa, ”Äidinkieleltään saamenkielisillä lapsilla on Suomessa oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen. Oikeus saamenkieliseen varhaiskasvatukseen koskee saamelaislapsia Suomessa, Hangosta Utsjoelle.” (Sää′mte′ğğ: *Saamenkielinen varhaiskasvatus*). Koltansaamenkielinen varhaiskasvatus saamelaisalueen ulkopuolella nähtiin kuitenkin jokseenkin vain haaveena sen todellisen toteutumisen sijaan.

Koltansaame on kokonainen elämänfilosofia

Koltansaamen kielen säilyminen ja sen korkea arvo koettiin yksimielisesti tärkeiksi. Kysymys kielen säilymisen merkityksestä valotti kieliyhteisön jäsenten tapoja hahmottaa kieltä kokonaisuutena. Vastauksia kokonaisvaltaisesti parhaiten kuvaavaa on ilmaista, että koltansaamen kieli koetaan kokonaiseksi elämänfilosofiaksi sen rikkaista ilmauksista ja ominaispiirteistä kulttuuriin sidottuun ja kuvaavaan arkikieleen. Tämä ajatus muodosti myös tämän selvityksen otsikon, sillä sen koettiin kuvaavan koltansaamen kielen arvokkuutta, merkitystä ja kokonaisvaltaista vaikutusta yhteisön elämään.

Kaikki selvityksen tiedonkeruun aikana kuullut pohdinnat olivat yhtä arvokkaita ja kielen ymmärtämistä avaavia. Moni vastaaja jakoi myös ajatuksiaan ja kokemuksiaan kielen säilymisen merkityksestä peilaten sitä oman kielipolun vahvistumiseen erityisesti aikuisiällä. Kielen säilymisen merkitys tulevien sukupolvien elämässä koettiin nykyhetken lisäksi yhtä tärkeäksi.

Jos minä en opettele kieltä, niin minun kolttasaamelaisessa sukuhaarassani se on täysin kadonnut.

Tulevien sukupolvien kannalta kielen säilyminen on tärkeää. Kielen katoamisen myötä menetettäisiin iso osa kolttasaamelaisesta ajattelutavasta.

Minulle on tärkeää, että lapseni ja muut tulevat sukupolvet saavat pitää kielensä. Kieli on tärkeä, erottamaton osa identiteettiä ja kulttuuria.

Ihmiset ovat selvinneet elämästään tällä kielellä. Jos se kuolee pois, kokonainen elämänfilosofia katoaa.

Olen itse kärsinyt siitä, että en lapsena oppinut kieltä kunnolla – vaan ihan yksinkertaisia sanoja – mutta en kyennyt käymään keskustelua kielellä, jonka pitäisi olla äidinkieleni.

Yllä olevat esimerkit antavat osviittaa siitä, miten koltansaamen kieliyhteisön jäsenet näkevät kielen korkeassa arvossa. Myös he, jotka ilmaisivat, etteivät osaa kieltä, pitivät sen säilymistä erittäin tärkeänä. Nämä merkittävät sanat pohjustavat seuraavissa kappaleissa esiteltyjä selvitykseen

kerättyjä koltansaamen kieliyhteisön näkemyksiä ja kokemuksia kielen tilasta suomalaisessa (ja saamelaisessa) yhteiskunnassa.

4.2 Koltansaamen kielen tausta ja osaaminen

Tämän kappaleen tavoitteena on ymmärtää koltansaamen kieliyhteisön suhdetta kieleen ja sen oppimiseen. Erilaiset kertomukset kielen oppimisesta ja sen vaiheista auttoivat luomaan ymmärrystä tämän selvityksen tavoitteeseen tunnistaa koltansaamen kielen käytön mahdollisuuksia arjessa, opiskelussa ja työelämässä. Miten kieltä hallitaan lukemisen, kirjoittamisen, puhumisen ja kuuntelemisen osa-alueilla? Millaisia haasteita kieliyhteisön jäsenet kohtaavat kielen käytössä? Mitkä ovat kriittisimmät ongelmat tai pullonkaulat kielityön etenemiselle? Muun muassa näille pohdinnoille haetaan vastauksia tämän kappaleen tuloksista.

Kaavio 1. Koltansaamen kielen vaikutus ja läsnäolo.

Kaavio 1 osoittaa, että koltansaamen kieli on ollut lähes kaikilla vastaajilla läsnä joko läpi elämän tai vähintään jossain elämänvaiheessa. Vaikka kieli on ollut läsnä joko passiivisesti, aktiivisesti tai molemmilla tavoilla lapsuudessa, nuoruudessa ja/tai aikuisuudessa, sen merkityksen vahvistuminen näyttäytyi erityisen voimakkaana aikuisiällä. Syyt tähän olivat ja ovat moninaiset ja jokaiselle yksilölliset, mutta selvitysmateriaalin perusteella siihen ovat esimerkiksi vaikuttaneet oma vanhemmuus ja vahvistunut ajatus siitä, että kieltä tulisi puhua tuleville sukupolville. Kielen arvon uudelleen hahmottuminen sekä sen merkityksen korostuminen esimerkiksi vanhemmuuden ja lisääntyneiden koulutusmahdollisuuksien myötä näyttävät näin ollen vahvistaneen monien sitoutumista koltansaamen elvyttämiseen perhekohtaisesti sekä laajemmassa kuvassa.

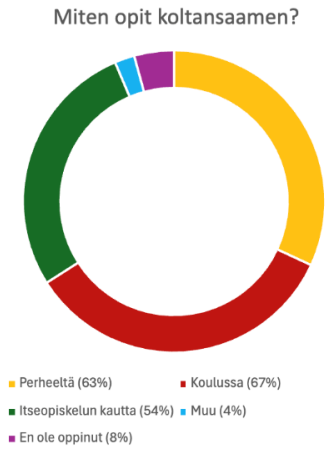
Koltansaamen kielitaito

Koltansaamen oppimiseen liittyvään kysymykseen sai kyselyhaastattelussa valita yhden neljästä vaihtoehdosta, minkä vuoksi myös alla oleva kaavio on rakennettu sen pohjalta. Kuten kaavio 2 osoittaa, 13 prosenttia (sininen) ilmaisi oppineensa koltansaamen äidinkielenään. Kaaviossa 2 esitetyn äidinkielenä opitun koltansaamen osuus on prosentuaalisesti pienempi kuin alaluvussa 4.1 kuvattu äidinkieliä koskeva osuus. Tämä on kuitenkin tärkeää tulkita siten, että koltansaamea ei opita ainoastaan vahvana vieraana kielenä, vaan sitä myös otetaan takaisin äidinkieleksi.

29 prosenttia (keltainen) osallistuneista ilmaisi oppineensa koltansaamen lapsuudessaan. Näiden vastaajien syntymävuosikymmenet vaihtelivat 1970–1990-lukujen väliltä ja he olivat kaikki asuneet saamelaisalueella. Suurin osa, eli 46 prosenttia (punainen), ilmoitti oppineensa koltansaamen vasta myöhemmin, tyypillisimmin aikuisuuden aikana. Useimmat myöhemmin koltansaamen kielen takaisin ottaneet tai sitä edelleen opiskelevat ilmaisivat varttuneensa jokseenkin koltansaamenkielisessä ympäristössä. 13 prosenttia (vihreä) kuitenkin ilmaisi, ettei osaa kieltä.

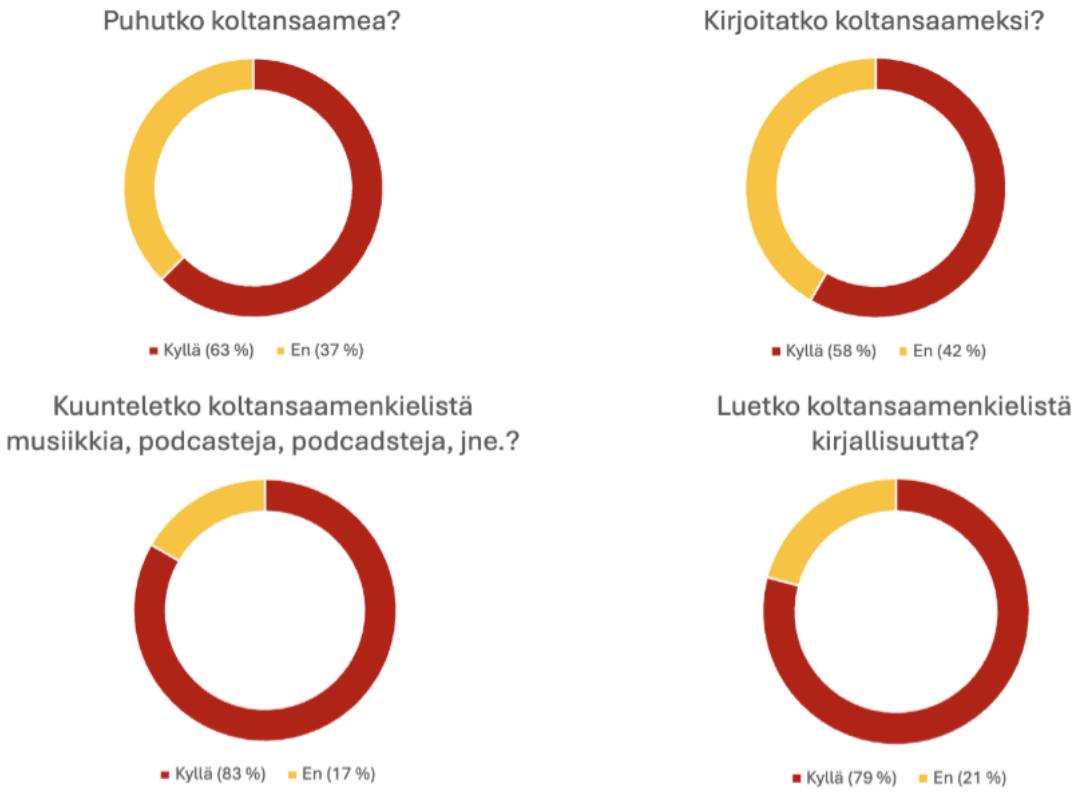
Kaavio 2. Koltansaamen oppiminen I.

Kaavio 3. Koltansaamen oppiminen II.

Kaavion 3 kysymykseen ”Miten opit koltansaamen?” vastaajat saivat ilmoittaa yhden tai useamman kielen oppimistavan. Perheen, koulun ja itseopiskelun kautta opittua kieltä koskevien vastausten suhteellisen pienet erot viittaavat siihen, että koltansaamea on opittu ja opitaan edelleen moninaisissa ympäristöissä. Tulokset osoittavat myös, että nämä oppimisympäristöt eivät ole toisistaan irrallisia, vaan ne tukevat ja täydentävät toisiaan. Koulussa opitun koltansaamen prosentuaalinen osuus (67 %, punainen) on kaikista viidestä kaaviossa ilmaistusta vaihtoehdosta suurin, ja se kieliikin koltansaamen kielen (aikuis)koulutusmahdollisuuksien kasvusta 2010-luvulla. Itseopiskelun (54 %, vihreä) kautta oppineiden suuri prosentuaalinen määrä puolestaan viittaa kielen oppimiseen liittyvään vahvaan motivaatioon kieliyhteisössä. Perheeltä (63 %, keltainen) opittu kielitaito puolestaan osoittaa, että kieltä on edelleen puhuttu perheissä joko isovanhempien, vanhempien tai muiden lähiympäristössä olevien keskuudessa. Useissa keskusteluissa kävi ilmi

koltansaamen vahva kuullun ymmärtäminen juuri nuorella iällä kielelle altistumisen vuoksi, vaikka kielen osaamisen taso koettiin muilla oppimisen osa-alueilla heikoksi. Tämä korostaa kielellisten ympäristöjen ja niihin panostamisen merkitystä ja sitä kautta kieliympäristöjen ja esimerkiksi saamenkielisen median vahvistamista ja tukemista. Juuri passiivisten kielitilojen vahvistaminen ja siten kielelle mahdollisimman nuorella iällä altistuminen nousivat useaan otteeseen esiin tärkeänä kielen oppimista tukevana asiana.

Kaavio 4. Koltansaamen kielen käyttö.

Yllä oleva kaavio 4 osoittaa, että Sää′mpää′ljes-hankkeen selvitykseen osallistuneet kieliyhteisön jäsenet puhuvat, kirjoittavat, kuuntelevat ja lukevat koltansaameksi enemmän kuin eivät. Kuuntelemiseen ja lukemiseen liittyvät materiaalit, esimerkiksi Yle Sää′mm koltansaamenkieliset uutisartikkelit, Jie′lli Arkiiv/Elävä Arkisto ja oppimateriaalit nousivat erityisesti esiin kulutettavana koltansaamenkielisenä materiaalina, vaikkakin niitä on vain rajallisesti. Kysyntää koltansaamenkieliselle materiaalille onkin jokaisessa ikäpolvessa vauvasta vanhukseen.

> *“En lapsena juuri osannut kieltä, mutta opettelin sen vanhempana. Koltansaame ei näkynyt lapsuudessani tai nuoruudessani, mutta nykyään sitä näkee jo arkipäiväisissäkin yhteyksissä.”*

Näiden kysymysten lisäksi kysyttiin, tehdäänkö kaavioissa ilmaistuja asioita yksin vai jonkun kanssa, jolla pyrittiin kartoittamaan kielen aktiivista käyttöä ja mahdollisuuksia siihen. Lievä

enemmistö vastasi, että tekee edellä mainittuja esimerkiksi ystävien, kollegoiden, opiskelutovereiden ja perheenjäsenten kanssa sekä yhteisön tapahtumissa. Näiden vastausten perusteella erilaisia sosiaalisia ympäristöjä kielen käytölle tunnistetaan olevan, joskin hieman alle puolet ilmaisivat olevansa kielen kanssa yksin. Tämä toistui useassa muussakin yhteydessä. Koltansaamen kieliyhteisön jäsenet kokevatkin monin paikoin jäävänsä kieliopintojen jälkeen yksin vailla tukea kielitaitonsa kehittämiseen, kuten Annika Pasanen (2025) myös tunnistaa saamelaisten totuus- ja sovintokomission erillisselvityksessä. Monilla kielen takaisinottaneilla tai muilla uusilla puhujilla kieliympäristö jää usein opintojen jälkeen vähäiseksi, mikä vaikuttaa siten kielen oppimisen jatkuvuuden katkeamiseen.

Kaavio 5 kuvastaa puolestaan selvitykseen osallistuneiden omaa arviota koltansaamen kielen puhumisesta, kirjoittamisesta, puhutun ymmärtämisestä ja lukemisesta. Alla olevien kuvioiden värikoodit ovat selvennyksen vuoksi seuraavat: vihreä (erinomainen), punainen (hyvä), keltainen (heikko), sininen (en osaa sanoa) ja violetti (en osaa kieltä).

Kaavio 5. Koltansaamen kielitaidon arviointi.

Vertailemalla yllä ja alla olevia kuviopareja on huomattavaa, että passiivinen kielitaito (lukeminen ja puhutun ymmärtäminen) koetaan selkeästi vahvemmaksi kuin aktiivinen kielitaito (puhuminen ja kirjoittaminen). Toisaalta aktiivista kielitaitoa kuvaavat kuviot eivät yksiselitteisesti osoita, että kyseinen kielitaidon osa-alue olisi vain heikkoa (42 %), sillä koltansaamen suullisen taidon arvioinnissa yhtä suuri määrä (21 %) kokee osaavansa puhua kieltä erinomaisesti tai hyvin.

Kirjoitustaidon arvioinnissa vastaajat puolestaan kokevat taitonsa olevan joko heikkoa (50 %) tai erinomaista (33 %), jättäen vain yksittäisiä vastauksia muille arviointiasteikoille. Kirjoittamisen yhteydessä kysyttiin lisäksi, millaisia tekstejä osallistujat kirjoittavat, jos kirjoittavat. Yleisimmät vastaukset olivat lyhyet käännökset itseopiskelun lomassa, tervehdykset ja toivotukset ystävien kanssa, sosiaalinen media, opiskeluun liittyvät kurssityöt ja työhön liittyvät tekstit. Monet ilmaisivat, että he tarvitsevat kirjoittamisen yhteydessä usein sanakirjaa ja muita apuvälineitä välttääkseen kirjoitusvirheet, jotka puolestaan hidastavat kirjoitusta tehden siitä työlästä. Koltansaamen kirjoitustapa koetaankin monin paikoin edelleen haastavaksi ja vieraaksi (Sorjonen, 2019). Koltansaamen kirjoituksen kokeminen haastavana näkyy myös Saamelaisten totuus- ja sovintokomission erillisselvityksessä, jossa ilmaistaan, että ”virheiden ja etenkin niistä seuraavien huomautusten pelossa monet, etenkin äidinkieliset, kirjoittavat mieluummin suomeksi kuin koltansaameksi” (Valtonen ja Juutinen, 2024: 62). Eräs kieliyhteisön jäsen huomauttikin, että kirjoitustaito kärsi etenkin siitä, ettei sitä opittu peruskoulussa. Vastauksista käy kuitenkin ilmi, että käytännössä koltansaameksi kirjoitetaan eniten kieliopintojen aikana, jolloin myös apu ja vastaukset kysymyksiin löytyvät läheltä.

Puhutun ymmärtäminen nousee kaikista neljästä kielitaidon arvioinnin osa-alueesta vahvimmaksi koetuksi taidoksi, kun yhtä suuri määrä kokee taitonsa joko erinomaiseksi (42 %) tai hyväksi (42 %). Monilla selvitykseen osallistuneista on ollut elämässään ihmisiä, joko isovanhempia, vanhempia tai muita sukulaisia ja läheisiä, jotka ovat puhuneet koltansaamea esimerkiksi keskenään tai ystäviensä/muiden kyläläisten kanssa. Vaikka kieltä ei ollut opittu kotona, sille altistuminen passiivisesti oli johtanut monella puhutun ymmärtämisen vahvuuteen.

Lukutaidon arviointi puolestaan jakautuu suhteellisen tasaisesti erinomaisen (38 %) ja hyvän (33 %) taidon välillä heikon taidon arvioinnin jäädessä niitä pienemmäksi (17 %). Eräs kieliyhteisön jäsen pohti kuitenkin keskustelun aikana, miksi ei ole olemassa tutkimusta siitä, miten koltansaamenkielinen lapsi oppii lukemaan tai mistä johtuu, että lapsi ei opi lukemaan. Sama tarve on havaittu myös kasvatus- ja koulutuskentällä. Ainedidaktiset tutkimukset voisivat viedä kieltä ja sen ymmärrystä osaltaan eteenpäin ja siten mahdollisesti vaikuttaa positiivisesti myös kielen opetukseen. Kuten kirjoittamisen yhteydessä, myös lukemisen yhteydessä kysyttiin/keskusteltiin siitä, millaista lukumateriaalia kieliyhteisön jäsenet kuluttavat. Monet vastasivat lastenkirjat ja oppikirjallisuuden, Yle Sää′mm uutisartikkelit, perinteiset kertomukset ja kielikoulutuksen oppimateriaalin. Näistä vastauksista voi huomata erityisesti nuorten ja aikuisten kaunokirjallisuuden puuttumisen.

Kielen käytön muuttuminen

Kysymykseen, onko koltansaamen kielen käyttösi muuttunut ajan myötä, vastattiin pääsääntöisesti kyllä. Kielen käytön muuttumiseen vaikuttaneita tekijöitä olivat yhteiskunnalliset muutokset, kuten koltansaamen kieleen liittyvät erilaiset asenteet, perhesuhteet, koulutus ja jokin muu määrittelemätön tekijä. Muita kielenkäyttöön vaikuttavia tekijöitä listattiin useita, kuten yhteisön puuttuminen läheltä (etenkin saamelaisalueen ulkopuolella), oppivaikeuksia omaavien vähäiset aputyökalut, oma tajuaminen aikuisuuden myötä siitä, kuinka tärkeä kieli on itselle, oman elämäntilanteen muutokset, kuten vähäinen aika kielen opiskelulle, kielenpuhujien vähäisyys (etenkin saamelaisalueen ulkopuolella) ja koltansaamen kieleen liittyvä työllistyminen.

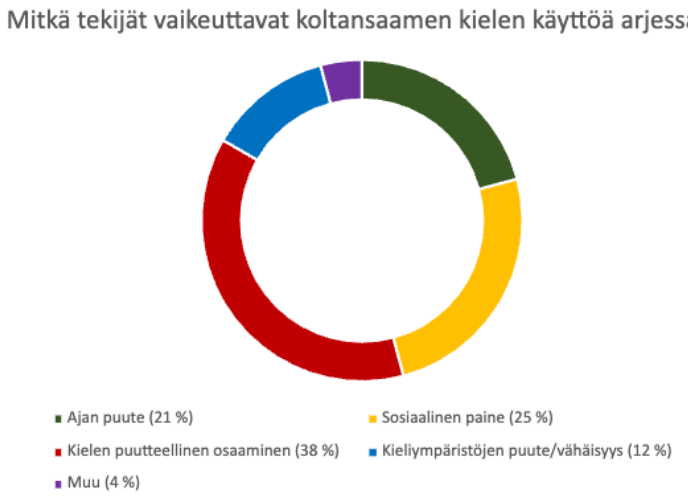
Tarkennuksena siitä, miten kielen käyttö on muuttunut, korostui sen mahdollinen väheneminen arjessa keskustelukumppanien puutteen vuoksi, kuten kaavio 6 osoittaa, mutta myös vastaajien omat ja ulkoisesti luodut henkiset esteet sekä uskalluksen puute käyttää koltansaamea muiden saamenkielisten seurassa. Monet selvitykseen osallistuneista kokivat, että julkiset saamen kielen käyttötilat ovat lähtökohtaisesti pohjoissaamenkielisiä, jolloin koltan- ja inarinsaamen puhujat alkavat monesti itsekin käyttää pohjoissaamea. Eräs kieliyhteisön jäsen kertoi, miten monet kolttasaamelaiset nuoret opiskelevat ensin pohjoissaamen kieltä koltansaamen sijaan, koska kielellä on huomattavasti enemmän materiaalia ja sosiaalisia tilanteita. Henkiset esteet, kuten ajatus siitä, että jo kerran kielen oppineelta odotetaan koltansaamen taidokasta aktiivista kielitaitoa ja kielivirheistä herkästi huomauttaminen, vaikuttavat kielen käyttöönoton tarvittavan itsevarmuuden heikkenemiseen (Wiltshire ym. 2022). Selvitysmateriaalissa tuotiinkin esiin, miten koltansaamen kielenkäytön aikaisempi jännittäminen tai epävarmuuden tunteminen hälveni aktiivisen kielenkäytön lisääntymisen jälkeen.

Haastatteluissa kuvattiin myös tilojen ja osallistumisen sosiaalista ulottuvuutta. Useat kieliyhteisön jäsenet olivat kohdanneet myös vahvoja käsityksiä ja asenteita siitä, miten koltansaamen mielletään vaikeaksi ja ”mahdottomaksi ymmärtää”. Nämä käsitykset ja asenteet ovat luoneet epämukavuutta käyttää kieltä erityisesti monisaamenkielisessä tilassa: ”*Tuntuisi todella epämukavalta puhua koltansaamea ja kohdata se, että juuri kukaan ei ymmärrä minua tai sitten vastata suomeksi, jolloin myös tuntuisi, että teen jotain tosi väärää*.” Eräs kieliyhteisön jäsen myös kertoi, miten saamelaisalueen ulkopuolella asuvia kolttasaamelaisia oli onnistuttu kokoamaan yhteen helmityökurssin kautta, mutta avoin sisnatyökurssi ei saanut yhteisön jäseniä osallistumaan sen monisaamelaisen luonteen vuoksi. Toisen haastateltavan mukaan monet kolttasaamelaiset kokevat tällaiset tilanteet edelleen vaikeiksi erityisesti kielen julkisen käytön näkökulmasta. Esiin tuotiin myös puhekielen katoaminen, mutta samalla korostettiin 2010-luvulla Saamelaisalueen koulutuskeskuksen järjestämän intensiivisen lukuvuosikoulutuksen merkitystä kielen käytön lisäämisessä.

Saamelaisalueen koulutuskeskus järjestää vuosittain koltansaamen kielen alkeis- ja keskitason lyhytkoulutuksia, jotka mahdollistavat kielen opiskelun etäyhteyksin erilaisissa elämäntilanteissa oleville opiskelijoille. Vuoden mittainen intensiivinen kielikoulutus on kuitenkin osoittautunut erityisen tehokkaaksi keinoksi tukea saamen kielten elvytystä ja lisätä aktiivista kielenkäyttöä.

Annika Pasanen (2015) kuvaa väitöskirjassaan intensiivisen lukuvuosikoulutuksen keskeistä merkitystä esimerkiksi inarinsaamen elvytyksessä. Tulevana lukuvuonna 2026–2027 Saamelaisalueen koulutuskeskuksen opintotarjontaan sisältyvät jälleen inarin- ja pohjoissaamen vuoden mittaiset lukuvuosikoulutukset, jotka toteutetaan lähiopetuksena. Koltansaamen osalta koulutuksessa on ollut pitkä tauko, kun viimeisin toteutettiin lukuvuonna 2021–2022. Syksyn 2026 aikana Saamelaisalueen koulutuskeskus on kuitenkin ilmaissut, että koltansaamen lukuvuosikoulutus järjestetään hybridinä lukuvuonna 2027–2028.

Koltansaamen vuoden mittaisen intensiivikoulutuksen vakiinnuttaminen Saamelaisalueen koulutuskeskuksen opintotarjontaan tai sen järjestäminen säännöllisesti esimerkiksi joka toinen vuosi loisi tuetun ja luotettavan väylän kielen takaisinottamiseen kielikoulutuksien rinnalle. Ensimmäinen vuonna 2012 toteutettu koltansaamen intensiivikoulutus vaikutti aikuisten kielitilanteeseen ja lisäsi vähitellen kielen käyttöä myös perheissä (Pasanen 2015: 28). Monipuolinen kielikoulutuksen tarjonta, johon sisältyvät niin lyhytkoulutukset kuin intensiiviset lukuvuosikoulutukset, on yksi keskeisistä edellytyksistä saamen kielten elvyttämiselle ja käytön vahvistamiselle. Tällä hetkellä koltansaamen oppimismahdollisuudet ovat kuitenkin hieman rajallisemmat kuin inarinsaamella ja huomattavasti rajallisemmat kuin pohjoissaamella. Tavanomaiset harvatahtiset lyhytkoulutukset tai lyhyet intensiivikoulutukset eivät useinkaan riitä siihen, että aikuinen opiskelija saavuttaa sellaisen kielitaidon, jonka varassa hän voi käyttää kieltä itsenäisesti arjen vuorovaikutustilanteissa (Pasanen 2025).

Kaavio 6. Kielen käyttöä vaikeuttavat tekijät.

Ajan puute (21 %, vihreä), sosiaalinen paine (25 %, keltainen), kielen puutteellinen osaaminen (38 %, punainen), kieliympäristöjen puute/vähäisyys (12 %, sininen) ja joku muu (4 %, violetti) tekijä/tekijät vaikeuttavat yllä olevan kaavion 6 mukaan koltansaamen kielen käyttöä arjessa. Useat selvitykseen osallistuneet kokivat ajanpuutteen vaikeuttavan koltansaamen käyttöä arjessa. Selvitysmateriaalin perusteella ajalliset haasteet eivät kuitenkaan liity ainoastaan työn, opiskelun tai

muun arjen yhteensovittamiseen, vaan myös koltansaamen käyttömahdollisuuksien saavutettavuuteen. Koska mahdollisuudet kuulla ja käyttää koltansaamea ovat keskittyneet pitkälti Sevettijärvelle, niiden hyödyntäminen edellyttää monille erillistä ajankäyttöä. Tämä koskee sekä saamelaisalueen ulkopuolella että muualla saamelaisalueella asuvia. Eräs haastateltava kuitenkin arvioi, että vaikka koltansaamen käyttömahdollisuudet ovat viime vuosina hieman laajentuneet esimerkiksi erilaisten kieliareenojen myötä, vanhemman sukupolven koltansaamen käyttö on samalla vähentynyt juuri Sevettijärvellä. Hänen mukaansa kieliympäristön lisääntyvä suomalaistuminen heijastuu myös koltansaamen asemaan arkikielenä.

Eräs haastateltavista kuvasi kieliympäristön puutetta saamelaisalueella seuraavasti:

> *Kun asuu kaupungissa... Sehän on se isoin haaste, miksi sitä kieltä ei tule käytettyä. Varmasti olisi eri tavalla, jos asuisi vaikka Sevettijärvellä tai Ivalossa. Siellä sitä kieliympäristöä on paljon enemmän. Eihän täällä ole muita kolttasaamelaisia samalla tavalla, joiden kanssa pystyisi olemaan tekemisissä ja sitä kieltä käyttämään. Kyllä sen huomaa, kun menee Sevettijärvelle, niin siellä on se elävä kieliympäristö, missä kieltä pystyy eri tavalla käyttämään. Mutta ehkä mikä on onni, niin onneksi on tämä teknologia nykyään. Sitten on uutiset, lastenohjelmia ja saamen radio, missä kyllä harvoin on mitään koltansaamen kielellä, mutta on kuitenkin se joku vähä.*

Kokemus kieliympäristöjen vähäisyydestä/puutteesta koettiin tämän kysymyksen yhteydessä olevan kuitenkin pienempi koltansaamen kielenkäyttöä vaikeuttava tekijä verrattuna sosiaaliseen paineeseen ja ajan puutteeseen.

Sosiaaliseen paineeseen voi puolestaan liittyä, selvitysmateriaaliin nojaten, kielen lausumiseen koetut täydellisyyden vaatimukset ja koltansaamen vähäinen ymmärrys monisaamenkielisessä sekä valtaväestön ympäristössä, kuten myös edellä käy ilmi. Kun luonnollisia kielitiloja on puutteellisesti, kielenoppijat eivät pääse harjoittamaan kieltä ja sen lausumista. Kieliyhteisöstä nousee kokemuksia siitä, miten koltansaamen lausunnalle on naurettu, sanottu sen olevan typerää ja huomautettu, että kielestä puuttuvat painotukset ja pehmeys. Tällaisista kommenteista huolimatta eräs haastelluista oli myöhemmin esimerkiksi rakentanut ymmärrystä kommentoijia kohtaan tunnistaen kielitaitonsa vahvistumisen myötä omat ääntämiseen ja kielioppiin liittyvät virheensä muistuttaen kuitenkin samalla, että opiskeluvaiheessa kieli saattaakin kuulostaa erilaiselta, kun sen käytössä ei ole vielä harjaantunut. Juuri tähän toivottiin kieliyhteisöltä enemmän ymmärrystä ja kannustusta kärkkäiden kommenttien sijaan.

Oma kokemus kielen puutteellisesta osaamisesta ymmärrettävästi vaikeuttaa kielen käyttöä arjessa etenkin, jos tuntee painetta siitä, että kieltä pitäisi osata oman saamelaisuuden vuoksi. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission raportin osassa I tuodaankin esiin, miten saamen kielen opiskelu voi olla haastavaa sen sisältämän tunnepitoisuuden vuoksi. Kieleen ja kulttuuriin liittyvät asiat voivat laukaista syviä ja hankalia tunteita, joita voi olla vaikea ymmärtää hetkessä. Tällöin puhutaan kielitraumasta (Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio 2025 A: 208). Kielen katkeamiseen voi liittyä ylisukupolvisiakin traumaattisia muistoja ja kokemuksia, jolloin kielen opiskelun myötä

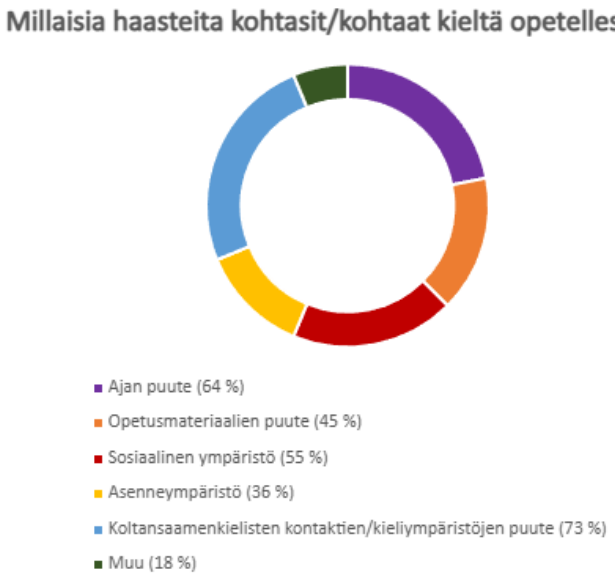
siihen liittyvät erilaiset tunteet nousevat myös käsiteltäviksi. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission raportin osassa II kirjoitetaan, miten etenkin saamelaisalueen ulkopuolella asuvat nuoret toivat esiin raskaita tunteita kielen opiskeluun liittyen. Raportissa esitetäänkin, että saamelaisilla kielensä menettäneillä kielenopiskelijoilla tulisi olla mahdollisuus hyödyntää psykososiaalista tukea kielen opiskelun aikana (Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio 2025 B: 134). Eräs selvitykseen osallistunut kuvaili kielitraumaa seuraavalla tavalla:

> *Olisi ollut helpompi oppia koltansaamea, jos en itse olisi kolttasaamelainen. Kieli on niin henkilökohtainen asia ja linkittyy omaan identiteettiin niin vahvasti, että se jopa hankaloittaa oppimista. On niin kovat paineet siitä, että pitäisi osata täydellisesti ja oppia automaattisesti kaikki uudet sanat ja osata lausua ne täydellisesti. Kielitraumat vaikuttavat kaikkeen.*

4.3 Kielenoppijoille

Kyselyhaastatteluun rakennettiin erillinen osio kielenoppijoille sitä varten, että vastauksista olisi mahdollista erottaa kielen opiskelijat ja äidinkieliset puhujat. Kielenoppijoilta kysyttiin, mikä motivoi heitä oppimaan koltansaamea. Kysymykseen annettiin neljä vaihtoehtoa: (1) kulttuuri, (2) perhesiteet, (3) työmahdollisuudet ja (4) muu, joista sai valita yhden tai usean vaihtoehdon. Haastatteluissa kielen opiskelun motivaatio tuli puolestaan esiin keskustelujen lomassa. Sekä kyselyhaastattelussa että lähi- ja etähaastatteluissa suurimmaksi motivaatioksi nousivat perhesiteet ja kulttuuri. Koltansaamen kielitaidon tuomat työmahdollisuudet nähtiin myös isona motivaationa kielen opiskeluun ja kielitaidon ylläpitämiseen. Muita motivaatiotekijöitä olivat tahto päästä mukaan keskusteluihin ja toive olla yhteisöä lähempänä kielitaidon myötä.

Kielenoppijoilta kysyttiin lisäksi, millaisia haasteita he kohtasivat koltansaamen kieltä opiskellessaan. Vastaukset kielen opiskeluun liittyvistä haasteista olivat hyvin samankaltaisia kuin kaaviossa 6 esitetyt tekijät, joiden koettiin vaikeuttavan kielen käyttöä arjessa.

Kaavio 7. Kielenoppijoiden haasteet.

Yllä oleva kaavio 7 näyttää, miten kielenoppijat kohtaavat useita haasteita kieltä opiskellessaan. Haasteet ovat usein moninaisia ja toisiinsa sidonnaisia. Lähes kaikki kielenoppijat ilmaisivat, että kielen oppiminen ja ylläpitäminen ovat tuottaneet vaikeuksia. “Muu” -kohtaan (18 %, vihreä) kieliyhteisön jäsenet selvensivät muun muassa rajalliset työllistymismahdollisuudet ja kielioppiin liittyvät vaikeudet. Osa koki, että koltansaamen kieliopissa käytetyt Excel-taulukot eivät aina anna vastausta haettuun kysymykseen tai vastausta on vaikea löytää, kun taulukoita on paljon.

Toiseksi vähiten kielen oppimista haastavat tämän taulukon mukaan siihen liittyvä asenneympäristö (36 %, keltainen), jota käsitellään syvemmin alaluvussa 4.7. Opetusmateriaalin puute (45 %, oranssi) puolestaan nousee haasteeksi lähes puolella vastaajista. Osassa haastatteluista keskusteltiin koltansaamenkielisestä kirjallisesta materiaalista syvemminkin. Kieliyhteisöstä nousi esiin kokemus epäoikeudenmukaisuudesta koltansaamenkielisen kirjallisuuden kohdalla verrattuna esimerkiksi pohjoissaamenkieliseen materiaaliin. Koltansaamenkielisen oppimateriaalin ja kirjallisuuden vähäisen määrän koettiin johtuvan sille jätetystä pienestä rahoitusmäärästä ja sen priorisoinnin laiminlyömisestä suhteessa muihin Suomessa puhuttuihin eläviin saamen kieliin. Kun pohjoissaamenkielistä materiaalia löytyy huomattavasti enemmän suhteessa koltansaamenkieliseen materiaaliin (vaikkakin sekin on vähäistä verrattuna valtakieleen) ja inarinsaamen kohdalla materiaalia tuottaa Anarâškielâ servi, koetaan, että koltansaame jää jälleen paitsioon. Saamenkielisen kirjallisuuden rahoituksen jakamisen yhteydessä ei esimerkiksi voida nojata koltansaamen tekijöiden vähäisyyteen, kun kieli edelleen elpyy ja vaatii siten positiivisen erityisaseman[4] suhteessa inarin- ja pohjoissaameen. Kielityöt toteutuvat erityisesti koltansaamen kohdalla projekteina, joiden jatkuvuuteen ei voida luottaa, ja konkreettisten tekojen jalkauttamiseen

[4] Positiivisella erityiskohtelulla tarkoitetaan yhdenvertaisuuden turvaamiseksi tarpeellisia erityistoimenpiteitä, joilla parannetaan tiettyyn ryhmään kuuluvien henkilöiden asemaa ja olosuhteita. (Yhdenvertaisuusvaltuutettu, ei vuotta).

jää raskaiden selvitystöiden vuoksi usein vain vähän varoja ja aikaa. Viimeksi uutisoidun (21.10.2025) uuden oppimateriaalin tuotti esimerkiksi Inarin kunnan sivistystoimen alla toimiva *Oummu rââst raaj – People cross the borders* -hanke.

Kun saamen kieliä tukevat rahalliset resurssit ovat jo lähtökohtaisesti vähäisiä, kielet joutuvat kilpailemaan niistä keskenään. Jos varojen jakamisen taustalla ei oteta huomioon kysymystä siitä, millä ryhmällä, organisaatiolla tai toimijalla on siihen hetkeen niin sanotusti suurin tarve tietylle materiaalille suhteessa muihin kieliin, se luo Suomessa puhuttujen saamen kielten välille tarpeetonta vastakkainasettelua. Kuten suomen kieli, myös jokainen saamen kieli tarvitsee erilaista kirjallisuutta ja oppimateriaalien päivittämistä. Koltansaamen kielen oppimateriaalin vähäisyydestä kielii esimerkiksi se, että lukio-opintoihin siirrytään tällä hetkellä kolmannen luokan oppimateriaaleilla (Kelemeny 2026e). Monet koltansaamen kieliyhteisön jäsenet toivoivatkin, että saamen kielille olisi korvamerkitty summa jokaiselle kieliryhmälle ja kieliryhmän tarpeisiin, jotta resurssit todella ohjautuisivat tarpeiden mukaisesti.

Konkreettisena vastauksena koltansaamen kirjallisuuden vahvistamiseen pohdittiin samankaltaista yhdistystä kuin Anarâškielâ servi, joka keskittyisi vain koltansaamen kielen edistämiseen ja sen eteen toimimiseen. Eräs kieliyhteisön jäsen pohtikin, että tällainen yhdistys voisi palkata koltansaamen kielen kääntäjän täysipäiväisesti esimerkiksi vuoden ajaksi, jolloin työaika käytettäisiin sataprosenttisesti vain koltansaamen kirjallisuuteen.

Sosiaalinen ympäristö (55 %, punainen) ja koltansaamenkielisten kontaktien/kieliympäristöjen puute (73 %, sininen) nousevat molemmat korkeiksi kielen oppimisen haasteiksi. Saamelaisalueen ulkopuolella lähin sosiaalinen ympäristö on useimmiten enemmistöltään suomalainen, mikä vaikuttaa myös suoraan kieliympäristöjen puutteeseen. Vertailemalla kaavion 6 ja kaavion 7 vastauksia on huomattavaa, että kielen oppimisen yhteydessä juuri kielikontaktien puute nousee suurimmaksi esteeksi, kun taas kielen käytön yhteydessä se jäi vastauksissa lähes vähimmälle. Monet äidinkieliset ja kielen äidinkielekseen takaisin ottaneet tai erinomaisesti oppineet olivat myös työllistyneet kielen pariin, jolloin myös kielenkäyttötilat ja kontaktit olivat muuttuneet lähes päivittäisiksi. Mutta kuten yllä kuvataan, kielen oppiminen ei kuitenkaan takaa sen pariin työllistymistä, vaikka tarvetta olisikin.

Ajan puute (64 %, violetti) nousee tässä kaaviossa toiseksi korkeimmaksi haasteeksi. Tämä voi liittyä esimerkiksi töiden ja kiireisen arjen risteykseen erityisesti lapsiperheissä. Myös Onowa McIvore (2015) nostaa artikkelissaan esiin länsikanadalaisten alkuperäiskansojen kielten aikuisoppijoiden keskeiseksi haasteeksi ajanpuutteen. Hänen mukaansa aikuisoppijat tarvitsevat jatkuvaa altistusta kielelle sekä intensiivistä opiskelua ilman pitkiä taukoja oppimisen ja harjoittelun välillä, jotta heillä olisi parhaat mahdollisuudet saavuttaa kielitaidon korkea taso (McIvore 2015: 42). Sama näkemys toistuu Adriana Hernándezin (2021) artikkelissa, jossa hän huomauttaa, että kielen ei voida odottaa elpyvän iltaisin ja viikonloppuisin tehdyllä kielenopiskelutyöllä. Vaikka esimerkiksi Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamen kielen lyhytkoulutukset järjestetään useimmiten iltaisin ja ne muodostavat tärkeän kielen elvytyksen palan, arki ei välttämättä mahdollista koulutukseen osallistumista tai se koetaan liian kuormittavaksi arjen

lisäksi. Hanketyöntekijän oman koltansaamen kielen alkeiskoulutuksen aikana opettaja ilmaisikin, että lähes puolet opiskelijoista ei useimmiten suorita koulutusta syystä tai toisesta loppuun. Giellagas-instituutin koulutukset puolestaan ovat työläämpiä ja vaativat opintokokonaisuuden suorittamiseen sitoutumista. Muiden opintojen tai työpäivien päätteeksi kielen opiskelumotivaatiosta ja sen oppimisen tärkeydestä huolimatta kieliopinnot eivät välttämättä istu aikuisoppijan arkeen. Kielen opiskeluun liittyvää ajanpuutetta haastaa myös kielelle altistumisen vähäisyys etenkin saamelaisalueen ulkopuolella. Koltansaamen kieliopinnoille toivotaankin lisää systemaattisia ja jatkuvia matalan kynnyksen lisäoppimismahdollisuuksia ja toimintaa, jonka kautta kielitaidossa voisi kehittyä ja siten rakentaa itsevarmuutta puhujana.

Kuten edellä on todettu, aikuisoppivat tarvitsevat korkean kielitaidon saavuttamiseksi jatkuvaa kielelle altistumista ja intensiivistä opiskelua. Käytännössä tämä on kuitenkin työn ohella monille mahdotonta. Tilannetta vaikeuttaa entisestään vuonna 2024 lakkautettu aikuiskoulutustuki, joka mahdollisti työelämässä oleville aikuisille opintovapaan ilman kohtuutonta toimeentulon heikkenemistä. Kuten Juvonen ym. (2025) toteavat: “Aikuiskoulutustuki antoi mahdollisuuden jäädä opintovapaalle ilman, että toimeentulo romahti.”

Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen voi heikentää mahdollisuuksia osallistua myös matalan kynnyksen toisen asteen kieliopintoihin, kuten Saamelaisalueen koulutuskeskuksen järjestämille koltansaamen kielen ja kulttuurin intensiivisille lukuvuosikoulutuksille. Mikäli aikuiskoulutustuen tilalle ei kehitetä työelämässä olevien aikuisten tarpeet huomioivaa korvaavaa tukimallia, joka on aikaisemmin tukenut myös vähemmistökielten takaisinottamisen mahdollisuuksia, sillä voi pitkällä aikavälillä olla vaikutuksia myös koltansaamen kielikoulutuksien osallistujamääriin. Tämä voi puolestaan vaikuttaa siihen, järjestetäänkö koulutuksia tulevaisuudessa, sillä päätökset perustuvat esimerkiksi opiskelijamääriin (Wesslin, 2015). Koulutusmahdollisuuksien kaventuminen vain harvojen saavutettaviksi ei ole pelkästään yksilön ja kieliyhteisön menetys, vaan se heikentää myös yhteiskunnan mahdollisuuksia tukea uhanalaisen kielen elvytystä.

4.4 Kieltä taitamattomat

Tämä tulosten esittelyn osuus vastaa vain kyselyhaastattelun osiota, mutta antaa silti osviittaa siitä, millaisena kieltä taitamattomat kolttasaamelaisen yhteisön jäsenet kokevat kielen opiskelun ja sitä haastavat sekä motivoivat tekijät.

Yhteisön jäseniltä kysyttiin: ”Miksi et ole opiskellut koltansaamea?”, johon vastattiin muun muassa seuraavasti:

Olen opiskellut, mutta tuntuu, että Saamelaisalueen koulutuskeskuksen jälkeen ainoa mahdollisuus kielen oppimiseen on yliopisto ja se on aika iso loikkaus tasosta toiseen.

Nuorempana ei ollut kiinnostusta ja aikuisena ajan puute.

Kielen opettelu on kielitrauman vuoksi henkilökohtaisesti liian raskasta.

En tiedä, mistä aloittaa.

Vastauksissa tuodaan esiin kielen opiskeluun liittyvät ylisukupolviset esteet, joita käsiteltiin myös alaluvussa 4.2. Kuten jo aikaisemmin tuotiin esiin, kielen oppiminen tai sen oppimisen aloittamisen prosessi voi olla monille vaativa henkinen prosessi, jossa saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikön Uvjan tarjoama palvelu on ja olisi erityisen tärkeää. Kielen opiskelun aloittamiseen liittyvät vaikeudet voivat johtua myös tiedon hajanaisuudesta ja kielikoulutuksen jatkuvuuden epävarmuudesta, kuten Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamen kielen lukuvuosikoulutuksen vuosien pysähtyminen osoittaa. Kaikki kieleen liittyvä päivittyväkin tieto tulisi koota yhteen, jolloin kielikoulutustarjontaa voisi tarkastella yhtenäisemmin ja helpommin.

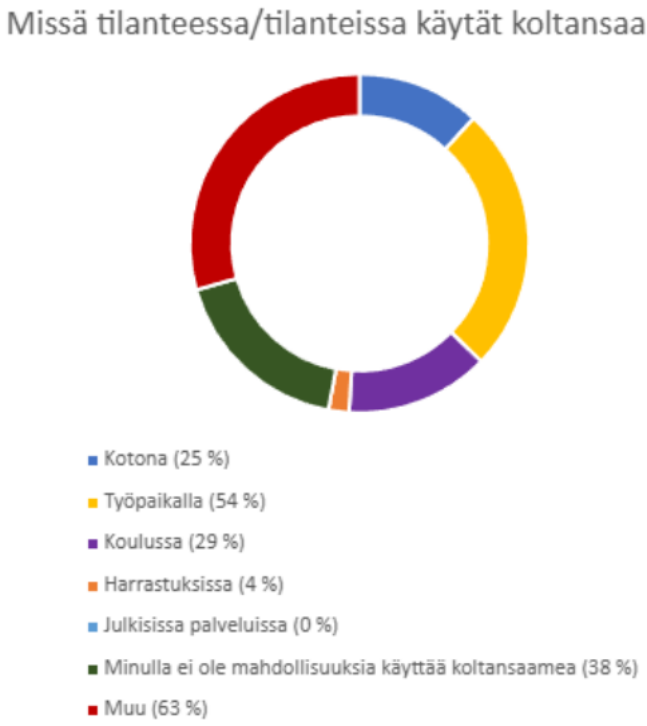
Kysyttäessä puolestaan koltansaamen opiskeluun liittyvistä suurimmista haasteista, joihin annettiin viisi vaihtoehtoa: (1) kielen vaikeus, (2) puutteelliset oppimateriaalit, (3) sosiaalinen paine tai stigma, (4) ei ole tukea tai ohjausta ja (5) joku muu, eniten vastauksia annettiin kielen vaikeudelle, jolla tarkoitettiin esimerkiksi kielioppia ja sanastoa.

Kieltä taitamattomilta kysyttiin lisäksi: ”Mikä voisi motivoida sinua opiskelemaan koltansaamea?”. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavat: (1) Haluan oppia kulttuuristani/kulttuurista enemmän, (2) Perhesuhteet ja sukulaiset, (3) Työmahdollisuudet, (4) Sosiaalinen paine tai stigma, (5) Ei ole tukea tai ohjausta, (6) Muu. Eniten vastauksia annettiin kohdille (1) ja (2). Yksikään ei vastannut kohtaa (3) tai (4). ”Muu” -vastauksessa selvennettiin muun muassa, että jos koltansaamea voisi jatko-opiskella (Saamelaisalueen koulutuskeskuksen lisäksi) muualla kuin Giellagas-instituutissa, jossa koltansaamen opinnot sopivat vastaajan mukaan parhaiten kielitieteilijöille.

Tässäkin yhteydessä nousi esiin tarve monipuoliselle kielikoulutustarjonnalle sekä tiloille, joissa koltansaamea voisi opiskella ja kuulla tai joissa olisi mahdollista saada tukea kieleen liittyvissä kysymyksissä. Kolttakulttuurisäätiön suunnitelmat koltansaamen kielikeskuksesta näyttäytyivätkin Sää′mpää′ljes-hankkeen tiedonkeruun aikana toistuvasti kieliyhteisön tunnistamana tarpeena.

4.5 Kielen käyttö nykypäivänä

Tämän alaluvun tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, millaisia mahdollisuuksia koltansaamen kieliyhteisön jäsenillä on käyttää kieltä nykypäivänä niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolellakin. Alla oleva kaavio osoittaa, missä tiloissa kieltä käytetään.

Kaavio 8. Koltansaamen käyttötilat.

Koltansaamen kielenkäyttötilat näyttäytyvät kaavion 8 pohjalta suhteellisen monipuolisina. Kieltä käytetään niin kotona (25 %, sininen), koulussa (29 %, violetti), työpaikalla (54 %, keltainen) kuin pienenä osuutena harrastuksissakin (4 %, oranssi). Vähiten koltansaamea käytetään harrastuksien lisäksi kotona ja koulussa. Sen sijaan suurimmiksi kielenkäyttötilanteiksi nousevat työpaikka ja ”muu”. Selvitykseen osallistuneiden vastaukset osoittavat, että koltansaamen taitoisille henkilöille on kysyntää useilla eri sektoreilla sosiaali- ja terveyspuolelta kielen ja kulttuurin pariin. Työllistyminen näyttäytyy kuitenkin pääosin hankeluonteisena tai muuten epävarmana, mikä heijastaa alan rakenteellista haavoittuvaisuutta. Samalla vastauksissa nousee esiin kielen takaisinottajien ja kieltä opettelevien epävarmuus siitä, mahdollistaako koltansaamen taito pitkäjänteisen ja vakaan työllistymisen.

”Muu” (63 %, punainen) -vaihtoehtoon tunnistetuissa vastauksissa tuodaan puolestaan esiin, että koltansaamea käytetään erityisesti esimerkiksi ystävien, mutta myös opiskelutovereiden ja muiden koltansaamen puhujien kanssa esimerkiksi kulttuuritapahtumissa tai yhteisön kokoontumisissa. Ystävät nousivat vastauksissa eniten esiin, korostaen kielenkäyttöä henkilökohtaisissa tiloissa/tilanteissa.

Kolttasaamelaisia tiloja, yhteisöllisyyttä ja yhteisön tukea kaivattiin erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella. Haastatteluissa kerrottiin, miten jotkut kolttasaamelaiset perheet kokevat jäävänsä yhteisön ulkopuolelle tai unohduksiin, koska eivät asu saamelaisalueella. Näissä tapauksissa yhteisön yhteen tuominen on monesti paikallisyhdistysten toiminnasta kiinni, joka puolestaan vaatii

yksittäisten toimijoiden aktiivisuutta usein vapaaehtoisvoimin. Tapahtumat, jotka toisivat yhteisön jäseniä yhteen, ovat haastateltujen mukaan kuitenkin vain vähäiset. Keskusteluissa aihetta pohdittiin seuraavasti:

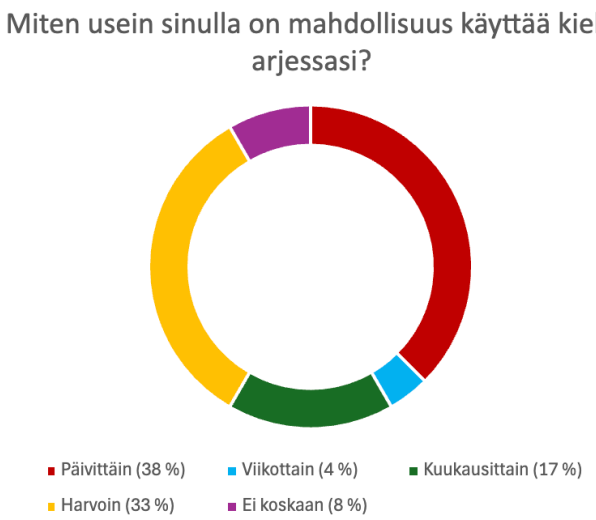
On kiva, että kaupungissa on toimiva aktiivinen saamelaisyhdistys. Usein olen kuitenkin huomannut, että kolttasaamelaisia on todella vähän. Meitä on ihan muutamia, jotka siellä aktiivisesti ovat mukana. Monesti huomaa, että on ainoana kolttasaamelaisena siellä. Ja itselläkin oli sellainen jännitys, että miten suhtaudutaan. Kolttasaamelaisille on niin iskostettu ja opetettu se, että olemme aina vähempiarvoisia. Se ennakkoasenne on niin voimakas, että siinä on kynnys, että ei vain uskalleta mennä. Sitten kun menisi, niin kuitenkin huomaisi, että on tervetullut, mutta se kynnys on niin korkea.

Nyt esimerkiksi yhdistykset toimivat vapaaehtoisperiaatteella ja on vaikea sysätä heidän kontolleen erittäin tärkeitä asioita, kuten kielen ja kulttuurin elossa pitäminen ja elvytys ihan vapaaehtoisvoimin. Sehän se juuri saa ihmiset laittamaan hanskat tiskiin aika nopeastikin, kun pitää vähillä varoilla ilman mitään rahaa ja lupausta siitä, että tästä oikeasti koituisi mitään.

Kaupunkialueella on todella vähän yhteisiä kokoontumisia/tiloja. Ihmiset eivät vain jotenkaan lähde. Ja ei ole semmoista yhteisöllisyyttä. Jos se on aina sidottu siihen, että pitää lähteä Sevettijärvelle, jotta se yhteisö saadaan kasaan, niin... Ja silloinkin tietyt ihmiset aktivoituvat ja lähtevät, niin onhan se surkea tilanne. Ja erityisesti että olisi jotain tilaa keskustelulle ja yhteisöllisille asioille. Ei ole sellaista, että pystyisi yhteisön jäsenten kanssa keskustelemaan asioista. Paljon olisi kuitenkin mitä pitäisi saada käsiteltyä, mutta sellaisia tiloja ei ole olemassa.

Näiden esimerkkien pohjalta voidaan tunnistaa, että kolttasaamelainen yhteisö kaipaa niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolellakin tilaa, jossa kokoontua vain yhteisön jäsenten kesken. 38 prosenttia (vihreä) vastaajista kokivatkin, ettei heillä ole mahdollisuuksia käyttää kieltä laisinkaan. Tämä pätee erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella asuviin kieliyhteisön jäseniin, sillä luonnollisia kielitiloja tai edes järjestettyjä sellaisia ei kaupungeista tahdo löytyä, kuten yllä kuvattiin. Tämä herättää selvitysmateriaalin mukaan ulkopuolisuuden tunnetta muusta kieliyhteisöstä.

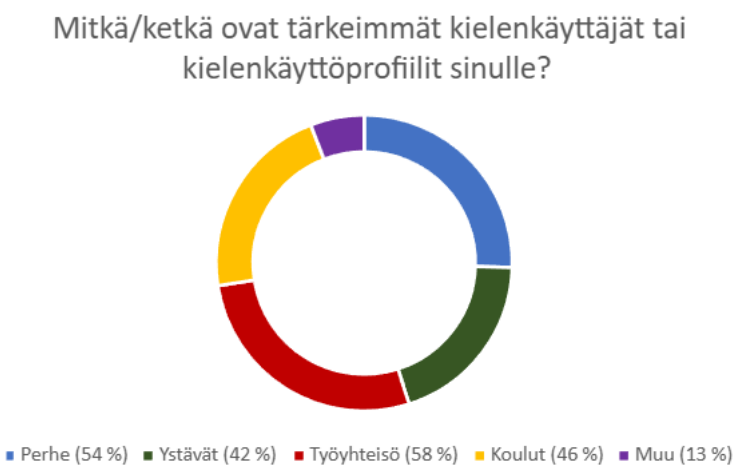
Alla oleva kaavio 9 näyttää osallistujien pohdinnat siitä, kuinka usein heillä on mahdollisuus käyttää koltansaamen kieltä arjessaan. Lähes yhtä suuri määrä ilmaisi, että heillä on joko päivittäin (38 %, punainen) tai harvoin (33 %, keltainen) mahdollisuus arkiseen kielenkäyttöön. Useimmat päivittäin kieltä käyttävät käyttivät sitä ennen kaikkea perheen ja ystävien kanssa.

Kaavio 9. Kielen käytön mahdollisuus arjessa.

Vaikka selvitykseen osallistujissa oli henkilöitä, jotka työskentelivät kielen parissa, se ei automaattisesti tarkoittanut aktiivista kielen käyttöä arjessa. Myös näissä vastauksissa korostui kielen käytön mahdollisuuksien vähäisyys saamelaisalueen ulkopuolella. Vain pieni osa kuitenkin vastasi, että heillä ei ole laisinkaan mahdollisuutta kielen käyttöön arjessa (8 %, sininen). Verrattuna kaavioon 8, jossa 38 prosenttia vastaajista kokivat, ettei heillä ole lainkaan tiloja, joissa käyttää koltansaamea, koettiin koltansaamen käyttö muulla tavoin arjessa kaavion 9 mukaan mahdolliseksi. Tähän voi liittyä esimerkiksi koltansaamenkielisen materiaalin kuluttaminen. Lähes kaikki sekä kyselyhaastatteluun että lähi- ja etähaastatteluun osallistuneet kuitenkin vastasivat, ettei heillä ole mahdollisuuksia käyttää kieltä haluamallaan tavalla, mikä jälleen reflektoi koltansaamen kielen käytön rajallisuutta.

Kysyttäessä, millä kieliprofiililla koltansaamea käytetään osallistuneiden kieliyhteisön jäsenten parissa eniten, vastaukset jakautuivat ammatillisen ja henkilökohtaisen välillä tasaisesti. Kieliprofiili viittaa henkilön kielitaitoon, kielten käyttötarpeisiin ja kielelliseen identiteettiin. Yksilöllinen kieliprofiili kuvaa esimerkiksi sitä, missä tilanteissa mitäkin kieltä käytetään. Vain pieni osa ilmaisi, ettei käytä kieltä millään profiililla. Osallistuneiden tärkeimmiksi/eniten tunnistetuiksi kielenkäyttäjiksi tai kielenkäyttöprofiileiksi tunnistettiin kuitenkin laajempi kirjo erilaisia tahoja.

Kaavio 10. Tärkeimmät kielenkäyttäjät/kielenkäyttöprofiilit.

Vastaukset kielenkäyttöprofiileista jakautuivat suhteellisen tasaisesti perheen (54 %, sininen), ystävien (42 %, vihreä), työyhteisön (58 %, punainen) ja koulun (46 %, keltainen) välillä. Vaihtoehtoja sai valita tässä kysymyksessä yhden tai useamman. Aikuiskoulutuksen opettajat ja kanssaopiskelijat muodostavat monelle turvallisen ja mahdollisesti lähes ainoan ympäristön, jossa kuulla koltansaamea. Eräs haastateltava kuvasikin, että hänelle tärkeimpiä kielenkäyttäjiä ovat ne henkilöt, joiden kanssa opiskeluaikana oppi puhumaan koltansaamea. Toisaalta myös henkilökohtaiset suhteet, perhe ja ystävät muodostavat monelle tärkeimmät kielenkäyttäjät, joiden kanssa voi olla oma itsensä omalla kielitaidollaan. Tärkeimmäksi kielenkäyttöprofiiliksi nousi kuitenkin tämän selvityksen materiaalissa työyhteisö. Selvitykseen osallistuneet koltansaamea työssään käyttävät työskentelevät kielen parissa lähes päivittäin luoden tilan, jossa kielen käyttöön voi myös systemaattisesti luottaa. Työ on konkreettista ja vie lisäksi suuren osan ajasta arjessa, jolloin tämän kielenkäyttöprofiilin nouseminen korkealle ei yllätä. Tärkeitä kielenkäyttäjiä olivat myös Sevettijärven kyläyhteisö ja poroyhteisö, jota kuvattiin seuraavasti:

> *Kielen käyttöareenat elävät minun mielestäni parhaiten poroyhteisössä. Erotuksissa ja vanhojen poromiesten kanssa sitä eniten kuulee, ja ne ovat myös niitä parhaimpia kielen opettajia. Monesti käytännön tilanteissa muistijälki on myös paras.*

Poroyhteisössä kuultu kieli nousikin erityisesti haastatteluissa esiin ja kieliyhteisön jäsenet kannustivatkin muita yhteisön jäseniä osallistumaan mahdollisuuksien mukaan esimerkiksi erotuksiin, joissa kieltä kuulee nimenomaisesti tekemisen yhteydessä.

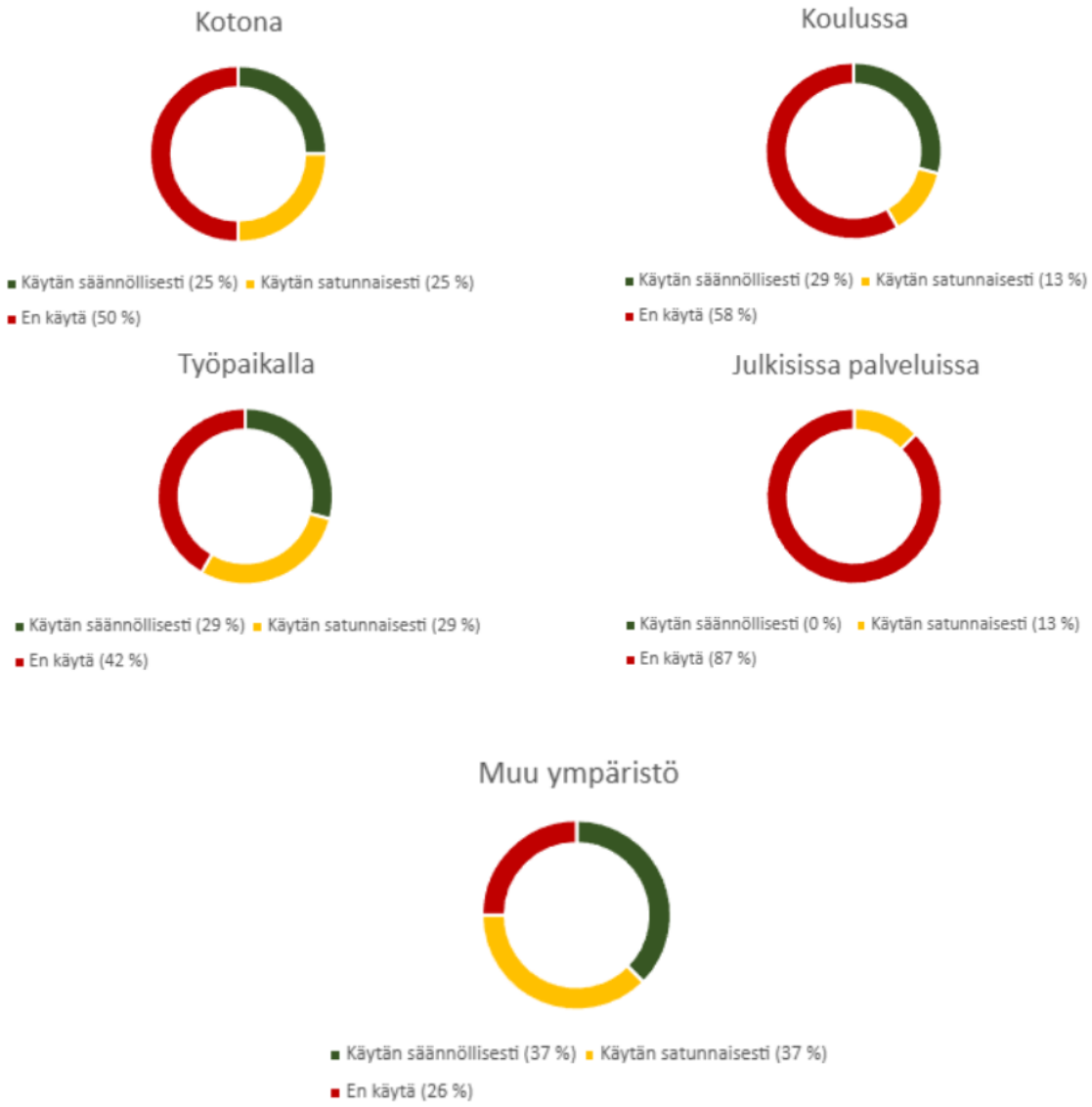
4.6 Kielen käyttöareenat ja resurssit

Tämän alaluvun tavoitteena on tarkastella koltansaamen kielen käyttötilanteita institutionaalisessa ja yhteiskunnallisessa kontekstissa. Lisäksi alaluvussa havainnollistetaan konkreettisten esimerkkien avulla eri-ikäisten koltansaamen kieliyhteisön jäsenten kielipolkuja ja niihin liittyviä haasteita.

Alla oleva kaavio 11 sisältää viisi eri koltansaamen käyttöympäristöä, joista pyrittiin selvittämään, kuinka usein kieltä kussakin ympäristössä käytetään. Kuvioiden värikoodit ovat seuraavat: käytän koltansaamea säännöllisesti (vihreä), käytän koltansaamea satunnaisesti (keltainen) ja en käytä koltansaamea (punainen). Kuvio, jossa koltansaamen kielen käyttöä tarkasteltiin kotioloissa, sai tasaisesti vastauksia sekä säännöllisen (25 %) että satunnaisen (25 %) kielenkäytön yhteydessä. Puolet vastaajista eivät käyttäneet kieltä kotonaan. Tuloksien kirjaamisessa huomioitiin kielen käyttö myös laajemmassa perheen ymmärtämisen kontekstissa, ei vain vastaajan omassa kotona, vaan myös esimerkiksi isovanhemmilla tai muiden perheenjäsenten luona.

Lähes puolet osallistujista ilmoitti, ettei käytä koltansaamea lainkaan työpaikalla. Sen sijaan 29 prosenttia vastaajista käytti koltansaamea työssään joko säännöllisesti tai satunnaisesti. Aikuiskoulutuksessa koltansaamen käyttö vaihteli eniten, kun 29 prosenttia ilmoitti käyttävänsä kieltä säännöllisesti, 13 prosenttia satunnaisesti ja enemmistö, eli 58 prosenttia, ei käyttänyt koltansaamea kyseisessä ympäristössä lainkaan.

Kaikissa tarkastelluista kieliympäristöistä koltansaamea käytettiin eniten muissa kuin kodin, työpaikan, koulutuksen ja julkisten palveluiden kontekstissa. Näillä muilla ympäristöillä viitattiin esimerkiksi kulttuuri- ja yhteisötapahtumiin sekä ystävien kanssa tapahtuvaan vuorovaikutukseen, mikä nousi esiin myös tulosten esittelyn muissa alaluvuissa.

Kaavio 11. Kielenkäytön vaihtelu eri ympäristöissä.

Julkiset palvelut näyttäytyvät ympäristönä, jossa koltansaamen käyttö on erityisen vähäistä. 13 prosenttia ilmaisi käyttäneensä kieltä tällaisissa tilanteissa satunnaisesti ja jopa 87 prosenttia ei ollut käyttänyt koltansaamea julkisissa palveluissa lainkaan kielitaidosta huolimatta. Koltansaamenkielistä palvelua oli saatu yksittäisissä tilanteissa, kuten Kela-taksissa tai muussa Kelan palvelussa.

Näkemykset koltansaamenkielisten palveluiden tarpeellisuudesta jakautuivat vastaajien kesken. Osa ei kokenut tarvitsevansa esimerkiksi koltansaamenkielisiä viranomaispalveluita, kun taas jotkut pitivät tärkeänä mahdollisuutta saada palvelua koltansaamen kielellä kaikissa tilanteissa, etenkin sosiaali- ja terveysalalla, mutta myös arkisissa yhteyksissä, kuten kaupan kassalla. Eräs kieliyhteisön jäsen kommentoi koltansaamenkielisten palveluiden tarjoamista seuraavanlaisesti:

Minusta on ihanaa, kun vaikka liikennemerkit ovat koltansaameksi ja tuommoiset arjen pienet asiat tuntuvat todella tärkeiltä. Jos menee vaikka Kelaan ja lapussa lukee koltansaamenkielinen mahdollisuus – se on mielestäni todella tärkeää ja tulee todella ihana ja nähty olo.

Näin ollen pienet, paikoin symbolisiksi koetut teot voivat olla erityisen merkityksellisiä juuri koltansaamen kielen näkyvyyden edistämiseksi. Alueen kielellä merkatut tienviitat ovat myös osoitus siitä, mitkä kielet ja kulttuurit ovat paikalle ominaisia. Saamelaisten kotiseutualueella käydäänkin juuri keskustelua siitä, miten eri saamen kielten tulisi näkyä tienviitoissa ja paikannimikilvissä, kun nykyisen säännöksen mukaan tienviittoihin mahtuu vain kaksi kieltä (Kelemeny 2026f).

Saamenkielisiin palveluihin liittyvät keskustelut osoittavat, että palveluiden tarpeellisuus sekä niin sanotut piilevät palveluntarpeet (ks. luku 5) ovat monitahoisia kysymyksiä, joita tulee tarkastella useista eri näkökulmista. Suhtautuminen palveluiden tarpeeseen vaihtelee yksilöllisten kokemusten, sukupolvien sekä palveluiden käyttöympäristöjen mukaan. Koltansaamenkielisten palveluiden käyttö koetaan erityisen tärkeäksi tilanteissa, joissa kieli toimii luontevana osana vuorovaikutteista ja keskusteluun perustuvaa palvelutilannetta. Eräs kieliyhteisön jäsen kuvasi keskustelun aikana, että juuri tällaisissa tilanteissa oman kielen käyttö tukee sujuvaa ja luonnollista kommunikointia. Näkemys vahvistui toisessa keskustelussa, jossa haastateltava pohti tilannetta, jossa hänen suomea puhuvalle lapselleen tulkattaisiin palvelutilanne suomesta koltansaameksi esimerkiksi hammaslääkärikäynnillä, mikäli perhe vaatisi koltansaamenkielistä palvelua. Tällaisessa tilanteessa koltansaamen kielen käyttö ei tuntuisi vuorovaikutuksellisesti luonnolliselta, vaan ennemminkin tarpeettomalta. Toisessa tilanteessa yllä esitetty esimerkki näyttäytyy päinvastaisena. Vaikka perheessä kommunikoitaisiin pääasiassa koltansaameksi, erityisesti terveyspalveluissa asiointi voi myös johtaa tilanteeseen, jossa vanhemman ja lapsen välinen kieli vaihtuu suomeksi suomalaisen palveluympäristön ehdoilla. Yllä oleva esimerkki havainnollistaa ristiriitaa institutionaalisen palvelujärjestelmän ja perheiden arjen kielikäytäntöjen välillä.

Selvitysmateriaalissa nostetaan lisäksi esiin niin sanottujen uusien kielenpuhujien käyttämä koltansaame, joka näyttäytyy osalle äidinkielisistä puhujista vaikeasti ymmärrettävänä ja paikoin vieraana. Keskusteluissa tuotiin esiin kokemuksia siitä, että palvelutilanteissa kieli paikoin vaihtui koltansaamesta suomeksi, sillä kielen takaisin ottanut palvelun tarjoaja ei palveltavan mielestä puhunut ymmärrettävää koltansaamea. Tämä esimerkki vie keskustelun kieliyhteisön sisäisiin eroihin siinä, millaisena ”oikea” tai luonteva koltansaame koetaan ja tuo esiin myös kielen elvyttämiseen liittyviä jännitteitä eri puhujasukupolvien välillä. Aiheesta keskustellaan syvemmin alaluvussa 4.7.

Vaikka osa vastaajista ei välttämättä kokenut tarvitsevansa koltansaamenkielisiä palveluita, niiden tarpeellisuus tuotiin esiin erityisesti vanhemman sukupolven yhteydessä. Osallistujat kertoivat omakohtaisia kokemuksiaan ja huoliaan esimerkiksi vanhempiensa tai isovanhempiensa unohtaneen suomen kielen vanhetessaan, jolloin sosiaali- ja terveyspalveluissa asiointi voidaan kielimuurin vuoksi kokea turvattomana. Saamen kielten korostunut tarve sosiaali- ja terveyspalveluissa on tullut

esiin muissakin yhteyksissä. Ihmisoikeuskeskuksen artikkelissa esimerkiksi muistutetaan, miten vuorovaikutukseen perustuvissa sotepalveluissa usein käsiteltävät asiat ovat henkilökohtaisia, vaikeasti kommunikoitavia ja niistä voi olla vaikea puhua vieraalla kielellä (Ihmisoikeuskeskus: *Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen ominaispiirteiden huomioiminen sote-palveluissa*). Iän myötä avun ja palveluiden tarve usein kasvaa, kuten keskusteluissakin kävi ilmi. Saamelaiset ikäihmiset ovat kuitenkin usein tottuneet käyttämään suomenkielisiä palveluita saamenkielisen vaihtoehdon monesti puuttuessa. Kielelliset oikeudet ovat tärkeä osa ihmisen perusturvallisuutta kaikissa elämän vaiheissa. Siksi on tärkeää, että saamenkielisiä palveluita on tulevaisuudessa saatavilla ilman että asiakkaan täytyy osata tai joutua vaatimaan niitä erikseen (Sää′mte′ğğ: *Oikeus saamenkielisiin sote-palveluihin*). Tämä on erityisen tärkeää koltansaamenkielisten palveluiden kohdalla: miten asiakas osaisi vaatia palvelua, jos hänellä ei ole aikaisempaa kokemusta sen saatavuudesta tai jos palveluntarjoaja ei viesti kielityöskentelystä selkeästi?

Kielenkäytön paikkojen ja areenoiden vahvistaminen erilaisissa julkisissa palveluissa tulisi nähdä vanhemman sukupolven tarpeen lisäksi tulevaisuuden sukupolvien mahdollisuutena kasvaa laajemmassa koltansaamenkielisessä ympäristössä. Ajatus ja toive tästä nousevat selvityksen materiaalissa monin paikoin esiin useassakin eri kontekstissa. Eräs selvitykseen osallistunut pohti aihetta myös laajemmin:

Pidän hirveän tärkeänä sitä, että varhaiskasvatusta löytyy koltansaameksi. Se on se, mistä lähdetään. Kun saa vahvan kielipohjan ja sen kulttuurisen kielellisen itsetunnon, niin on paljon helpompi kasvaa koltansaamenkielisiksi kolttasaamelaisiksi lapsiksi, nuoriksi ja aikuisiksi ja sitä kautta käyttää sitä kieltä ehkä myös työelämässä. Mutta miten saataisiin se 30–50-vuotiaat, ehkä vieraana kielenä kieltä oppineet, siirtämään kielen aktiiviseksi osaksi sitä arkea ja käyttämään sitä esimerkiksi viranomaisasioissa tai ihmisten välisenä kielenä? Jos ihminen ei käytä kieltä arjessa muutenkaan, niin tuskin hän sitä käyttää Kelassa asioidessaan. Kun nykyiset äidinkieliset lapset kasvavat, niin näillä lapsilla ja heidän perheillään palvelun tarpeet muuttuvat.

Hyvin samankaltaiset ajatukset nousivat esiin toisessakin keskustelussa:

Pitäisi tavoittaa ne 30–40-vuotiaat juuri siksi, että heidän ikäisillään on nyt koulu- tai päiväkoti-ikäisiä lapsia, jotka menevät kouluun, jotta saadaan ne vanhemmat tavoitettua ja käsiteltyä sitä heidän kielitraumaansa ja rohkaistua siihen, että kieltä ja kulttuuria voi ottaa takaisin. Annetaan niille lapsille mahdollisuus siihen kielen ja kulttuurin oppimiseen.

Kertomuksissa pohditaan lisäksi, miten erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella asuvia kolttasaamelaisia perheitä voitaisiin lempeästi rohkaista saamen kielten etäopetukseen osallistumiseen. Lähtökohtana kieliyhteisön jäseniltä nousi ajatus, että lapsuuden kielenoppimiseen liittyvät ratkaisut, kuten koltansaamen opiskelu, kuuluisivat ensisijaisesti huoltajien vastuulle sen sijaan, että ne siirrettäisiin lapsen itsensä päätettäväksi:

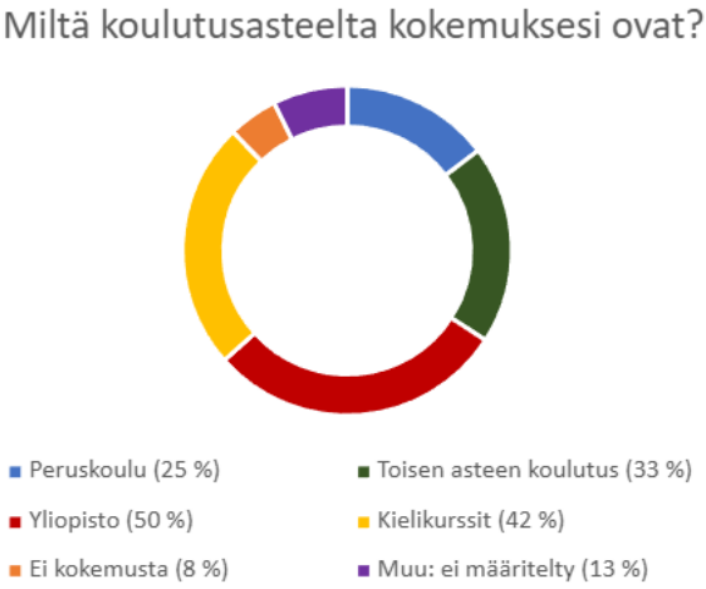
Saamelaislapsilta odotetaan hirveästi nuorella iällä ja että lapsi saa päättää. Mutta voiko lapsi itse kuitenkaan tuollaisesta asiasta päättää? Monellahan se on sitten, että lukioikäisenä tai aikuisena hoksataan, että mistä onkaan jäänyt paitsi, ja sitten tulee se harmitus, että pitää lähteä ottamaan kieli itse kiinni.

Vanhempien omat kielitraumat voivat muodostaa esteen lapsen koltansaamen oppimisen kannustamiselle erityisesti silloin, kun heidän oma suhteensa kieleen on katkonainen. Tällöin vanhempi saattaa jättää esimerkiksi päätöksen koltansaamen etäopetukseen osallistumisesta lapsen itsensä pohdittavaksi. Vaikka lapsen osallisuus omia asioitaan koskevassa päätöksenteossa on tärkeää, hän tarvitsee siihen vanhemman tukea ja turvallista ohjausta. Weckström ym. (2023, 52) toteavat, että lapsiasiavaltuutetun vuonna 2023 toteuttamassa saamelaislapsille suunnatussa kyselyssä lapset kuvasivat perheen ja ystävät itselleen tärkeimmiksi ihmisiksi sekä tahoiksi, jotka kysyvät heidän mielipiteitään. Vanhempien mahdollisuus käsitellä omia kielitraumojaan onkin tärkeää, jotta he voivat tukea lastaan tämän kieleen ja identiteettiin liittyvissä valinnoissa.

Koltansaamen kielipolkutarinoita

Useimmilla selvitykseen osallistuneilla kieliyhteisön jäsenillä koltansaamen kielen opetukseen liittyvät kokemukset olivat useilta eri koulutusasteilta. Peruskoulun ja toisen asteen yhteydessä kokemukset pohjautuivat muutamia kertoja viikossa pidettyihin kielitunteihin, joiden taso ja jatkuvuus vaihtelivat vastaajien joukossa laajastikin. Toisen asteen koulutukseen kuuluu myös Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamen kielen ja kulttuurin koulutukset. Lähes samanikäisten vastaajien kokemukset koltansaamen opetuksesta esimerkiksi Akujärven ja Sevettijärven välillä olivat jopa merkittäviä. Kun Akujärvellä järjestettiin kielikoulutuksen alkua äidinkielisten puhujien puuttuessa (Pasanen 2025: 27), sai Sevettijärvellä jo vieraan kielen sekä äidinkielisten opetusta.[5] Suurimmalla osalla vastaajista oli kokemusta sekä yksittäisiltä kielikursseilta että yliopistotason koulutuksesta, mikä alleviivaa kieliyhteisön motivaatiota kielen opiskelua kohtaan.

[5] Lue koltansaamen kieliopintojen historiasta tarkemmin Valtonen ja Juutinen (2024).

Kaavio 12. Koltansaamen koulutusasteet.

Vain murto-osalla ei ollut minkään koulutusasteen kokemusta koltansaamen kielen opinnoista. Kysyttäessä kieliyhteisön jäsenten kokemuksia opetuksesta määrittelemättä koulutusastetta, suurin osa vastasi sen olevan hyvä. Huolimatta koltansaamen kieliopintojen positiivisista kokemuksista, äidinkielisten opettajien kaipuu nousi useassa kohdin esiin, vähättelemättä ei-äidinkielisten opettajien panosta kielen eteen. Kielen ääntäminen ja sen oppiminen liittyvät vahvasti audiovisuaalisen materiaalin ja aikaisemmin mainitun arkistomateriaalin käyttöön osana opintoja, mikä koettiin tärkeäksi. Monet osallistujat pitivät vanhojen tarinoiden sekä niissä käytettyjen sanojen ja sanontojen kääntämistä ja analysoimista tehokkaana ja mielekkäänä tapana oppia kieltä. Tämä lähestymistapa auttaa myös tunnistamaan kulttuurille ominaisia piirteitä kielen oppimisen kautta. Vanhoissa tarinoissa kerronta ja kieli eroavat arkikielestä, tuoden tärkeitä ulottuvuuksia kielen oppimiseen.

Koltansaamen kielipolkutarinat tarjoavat henkilökohtaisia näkemyksiä kielen opiskeluun liittyvistä haasteista ja kokemuksista eri sukupolvien keskuudessa. Jokaisen kieliyhteisön jäsenen tarina on omansa, vaikka niissä onkin samankaltaisuuksia. Selvitykseen osallistuneet kertoivat kokemuksistaan ja haasteistaan, joita he ovat kohdanneet koltansaamen opiskelussa. Kertomuksissa nousevat esiin myös lasten kielipolut sekä niiden koetukset ja onnistumiset. Nämä kertomukset kuitenkin osoittavat, kuinka koltansaamen kielen oppimiseen liittyvät haasteet ovat kuormittaneet sekä kielen oppijoita että kielen aktiivista käyttöä eri sukupolvien ajan.

Kieliyhteisön jäsenten kokemukset koltansaamenkielisestä kouluopetuksesta ovat alla olevissa esimerkeissä kahden vuosikymmenen ikäerosta huolimatta samankaltaisia. Tuoreimmat muistot ajoittuvat 1990-luvun loppuun/2000-luvun alkuun:

Pääsin Sevettijärvellä koltansaamen opetukseen vasta 5.–6. luokalla. Sitä en tiedä, että miksi se oli niin, koska silloinhan äidinkielisillekin opetettiin. Siellä oli niitä muutamia tunteja viikossa. En sitten tiedä, mistä se johtuu, että minä en ollut niissä ennen 5.–6. luokkaa.

Olen ehkä ollut kolmannella luokalla, kun tuli valittavaksi koltansaame äidinkielenä. Ilmoittautumiskaavakkeet laitettiin kaikille lapsille kotiin, että haluaako koltansaamenkieliseen opetukseen. Minä ja siskoni molemmat halusimme siihen ja täytimme ne kaavakkeet, mutta meitä ei otettu siihen. Perustelu oli ehkä tämä, että äidinkielisinä puhujina oli meidän vanhempiemme vastuu opettaa meitä kotona. Jäimme sitten valinnaiseen kieliryhmään.

Haastateltavat kertoivat, että koltansaamen kielen opiskeluun ei pääsääntöisesti kannustettu koulun toimesta yksittäisiä henkilöitä lukuun ottamatta esimerkiksi Sevettijärvellä. Monia lapsia ja nuoria jäi koltansaamen opetuksesta ajan saatossa pois koulutuslaitoksen tuen ja kannustuksen puutteen vuoksi, mikä on vaikuttanut henkilöiden kielipolkuun myöhemmällä iällä. Keskusteluissa koettiin, että yksittäisillä henkilöillä oli paikallisesti liikaa valtaa päättää siitä, kuka koltansaamen äidinkieliseen koulutukseen pääsee ja kuka ei, luoden eriarvoista kielipolitiikkaa ja tunteita yhteisön jäsenten kesken. Erityisesti toisen asteen opintojen kynnyksellä kannustus oli vähäistä. Nuoria ohjattiin Sevettijärvellä opiskelemaan saamelaisalueen ulkopuolelle, missä koltansaamen kielen opiskelu ei ollut mahdollista. Haasteet eivät kuitenkaan rajoittuneet vain koulutukseen, vaan myös kulttuurisen kontekstin puute on vaikuttanut oppijoiden hyvinvointiin ja identiteettiin vielä tälläkin vuosituhannella: "*Tosi harvathan meillä lähti Saamelaisalueen koulutuskeskukseen tai sitten Ivalon lukioon. Valtaosa painostettiin lähtemään Rovaniemelle, Ouluun, mahdollisimman kauas*."

Myös 2000-luvulla kasvaneet kertoivat kokemuksistaan, jotka vahvistivat havaintoja kielellisistä kuiluista, kun opetusta oli vain niukasti tai ei lainkaan erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella. Huolimatta 2000-luvulla tapahtuneesta merkittävästä koltansaamen kielityön kehittämisestä, on suomalaisessa institutionaalisessa ja yhteiskunnallisessa toiminnassa ollut edelleen puutteita, jotka ovat valuneet kolttasaamelaisten lasten kielipoluille. Saamelaisuus ei näkynyt suomalaisella koulupolulla, mikä on vaikuttanut muiden oppilaiden tiedon ja ymmärryksen puutteeseen Suomessa puhutuista elävistä saamen kielistä ja kulttuureista. Usein saamen kielet nähdään Suomessa yhtenä kielenä, pääosin pohjoissaamena, jolloin koltan- ja inarinsaamen kielet ajatellaan edellä mainitun murteiksi, ei omiksi kieliksi. Koltansaamen kielen opiskeluun ei kannustettu, mikä aiheutti irrallisuuden tunnetta omasta yhteisöstä, kuten aikaisemmassakin esimerkissä on tuotu esiin. Saamen kielten ja kulttuurien pelkistäminen yhdeksi kieleksi ja kulttuuriksi oppiaineissa tuodaan esiin myös Kolttakulttuurisäätiön *Ǩiõllpie'zzest škoou'le - Kielipesästä kouluun* -hankkeen loppuraportissa (Feodoroff 2023) ja Opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksessä (Miettunen 2020).

Saamelaisalueella 2000-luvulla kasvaneille lapsille tarjottiin koltansaamen kielitunteja muutamana päivänä viikossa Ivalossa. Selvitykseen osallistuneet kertoivat, että tunnit koulupäivän jälkeen tuntuivat raskailta ja epäreiluilta, kun muut lapset pääsivät kotiin, mutta heidän tuli jäädä. Pitkät koulupäivät vaikuttivat keskittymiseen, ja oppiminen koettiin sen vuoksi haasteelliseksi. Tästä syystä monet lopettivat kielikoulutuksen kesken. Kritiikki ei niinkään kohdistu itse koltansaamen

kielitunteihin, vaan siihen, että kieliyhteisön jäsenten mukaan oppitunnit olisi tullut alusta asti integroida osaksi koulupäivää, heijastaen ajatusta siitä, että kieli on arvokas ja sen opiskelu/oppiminen on merkityksellistä niin opettajien kuin oppilaidenkin kesken. Nämä toimet olisivat voineet, ja voivat edelleen, vahvistaa myönteisiä asenteita koltansaamen kieltä kohtaan sekä lisätä ymmärrystä sen merkityksestä osana suomalaista yhteiskuntaa.

Eräällä haastateltavalla korostui lisäksi eriyttämisen kokemus muista saamelaisista jo koulupolusta lähtien. Pohjoissaamenkielisten lasten huomiointi koettiin tärkeämmäksi oppilaiden suuremman lukumäärän vuoksi verrattuna kolttasaamelaisiin lapsiin. Kun koulussa keskusteltiin saamen kielen tunneista, koltansaame pidettiin erillään inarin- ja pohjoissaamesta. Pohjoissaamenkieliset lapset opetettiin samassa luokassa, kun taas kolttasaamelaiset erikseen. Tällainen eriyttäminen herätti osallistujassa tunteita ulkopuolisuudesta muihin saamelaisiin nähden. (Perus)koulun roolia koltansaamen kielen elvyttämisessä kritisoitiin juuri edellä mainittujen esimerkkien vuoksi:

Minä näen, että koululla on ollut iso rooli siinä, miten se on vaikuttanut itse kieleen ja kielenkäyttöön, sen puhumiseen, uudistamiseen, sen elävöittämiseen. Mutta koltansaame on edelleen siinä tilassa, että mietimme syitä, miksi meillä ei ole kieltä tai miksi kukaan ei puhu kieltä. Näen, että koululla on ollut todella iso rooli siinä.

Suomalaisessa ympäristössä ei ole monin paikoin aktiivista tietoisuutta siitä, miksi kieli on menetetty ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat edelleen. Tiedon puutetta ei voi pistää edellä mainitun syyksi, sillä sitä on koottu useissa hankkeissa, kirjallisuudessa, tutkimuksissa ja nyt myös vuonna 2025 julkaistuissa Saamelaisten totuus- ja sovintokomission raporteissa. Siksi kotoa tuodut mahdolliset negatiiviset asenteet ja jopa harmittomalta vaikuttavat kysymykset saamelaisuudesta voivat vaikuttaa lasten kielen opiskelun motivaatioon. Esimerkiksi oletus siitä, että koltansaamea puhutaan kodeissa, voi luoda paineita tai ajatuksia jo lapsuudessa siitä, että kieltä "pitäisi osata", lisäten henkisiä esteitä kielen oppimista kohtaan. Kun kieltä ei ole opittu aktiivisesti kotona eikä sen opiskeluun ole ollut mahdollisuuksia esimerkiksi saamelaisalueen ulkopuolella, vaatii itsenäinen kielen opiskelu lapselta paljon henkistä resilienssiä. Eräs kieliyhteisön jäsen kertookin, että tämä on aiheuttanut voimattomuuden tunteita ja raskaita ajatuksia jo lapsuudessa. Samankaltaisia kokemuksia ei haluttu siirtää seuraaville sukupolville, jotta kielen menetys ei jäisi elämään katkeruutena.

Yhteisöllisyyden vahvistaminen saamelaisten lasten keskuudessa olisi ollut tärkeää myös suomalaisessa kouluympäristössä kulttuurisen identiteetin vuoksi. Erään haastateltavan mukaan hänellä oli vasta yläkoulussa kypsynyt ymmärrys siitä, että kaikki saamelaiset kuuluvat samaan kansaan. Yläkoulussa ei ollut tarjolla koltansaamen opetusta, vaikka muiden saamen kielten opetusta järjestettiin. Lukiossa koltansaamen opetusta ei järjestetty yhdelle oppilaalle kielioikeuksista huolimatta, ja hänet ohjattiin Saamelaisalueen koulutuskeskukseen. Osallistujat kokivat, etteivät koululaitokset suhtautuneet vakavasti kolttasaamelaisten lasten oikeuteen opiskella kieltään.

Kielipesästä kouluun -hankkeen loppuraportissa Feodoroff (2023: 61) esimerkiksi kuvailee, miten eri koulujen koltansaamen oppilaiden yhteiset teemapäivät olivat oppilaiden kolttasaamelaisen identiteetin ja yhteenkuuluvuuden kannalta tärkeitä tapahtumia. Kokemukset siitä, että on muitakin lapsia, jotka opiskelevat koltansaameksi tai koltansaamea, ovat merkityksellisiä etenkin, jos omassa kouluyhteisössä ei välttämättä ole muita koltansaamen oppilaita omassa ikäluokassa tai lainkaan. Feodoroffin kuvailu antaa ymmärtää, että kokemukset teemapäivistä olivat positiivisia, mutta selvityksen aikana kävi ilmi, että toiminta päättyi hankkeen päätyttyä, kun kunta/koulut eivät jatkaneet toimintaa omatoimisesti. Jos yllä kuvatun toiminnan jatkuvuuden esteenä nähdään esimerkiksi lasten yhdenvertaisuus, on toimintaa syytä tarkastella positiivisen erityiskohtelun perspektiivistä.

Toinen esimerkki liittyi saamelaisalueen ulkopuoliseen varhaiskasvatukseen, jossa vanhemmalle luvattiin, että lapsi osallistuisi ajoittain päiväkodin saamenkielisen ryhmän toimintaan. Myöhemmin kuitenkin kävi ilmi, ettei lapsi päässyt osallistumaan toimintaan muiden saamelaisten lasten tavoin. Tilanteeseen saattoi vaikuttaa toiminnan rajautuminen tiettyyn saamen kieleen tai käytännön kielimuuriin, mutta kokemus herätti hämmennystä erityisesti aikaisemmin annetun lupauksen vuoksi. Samalla kertomuksissa tuotiin esiin myös myönteisiä kokemuksia saamelaisalueen ulkopuolisesta varhaiskasvatuksesta: henkilökunnan avoin ja kiinnostunut suhtautuminen lasten kulttuuri- ja kielitaustaan lisäsi vanhempien kokemaa turvallisuuden tunnetta esimerkiksi kielen käytön kannustamiseen.

Kulttuurinen ja kielellinen vertaisryhmä näyttäytyi tärkeänä sekä lapsille että aikuisille. Saamelaisalueen ulkopuolella kolttasaamelaiset yhteisöt ovat pieniä ja hajanaisesti sijoittuneita, mikä tekee kolttasaamelaisten lasten mahdollisuudesta kasvaa osaksi laajempaa saamelaista kulttuuriympäristöä erityisen merkityksellisen. Samalla kertomukset nostavat esiin kysymyksen siitä, miten vähemmistön vähemmistö voidaan huomioida ja miten pienellekin kieliryhmälle voidaan tarjota positiivista erityiskohtelua ja aidosti saavutettavia palveluja ja kulttuuria kunnioittavia ja huomioon ottavia tilanteita.

Koltansaamen opiskelun järjestäminen osaksi lapsen kielipolkua on ollut mahdollista Suomessa vuodesta 2018 lähtien Saamen kielten etäopetushankkeen kautta. Kokemukset opetuksen käytännön järjestymisestä vaihtelivat kuitenkin huomattavasti. Eräs selvitykseen osallistunut kuvasi koulutuslaitoksen alkuvaiheen haluttomuutta järjestää lapselle hänen kielioikeuksiinsa kuuluvaa opetusta, vaikka vanhemmat olivat olleet hyvissä ajoin yhteydessä kouluun. Lopulta lapsen osallistuminen etäopetukseen mahdollistui vasta vanhempien aktiivisen vaatimisen jälkeen. Kokemuksissa korostui vanhempien suuri vastuu: heidän tuli tuntea oikeudellinen kehys, osata vaatia palveluita ja käyttää paljon aikaa sekä energiaa opetuksen jatkuvuuden varmistamiseen. Vanhemman vastuuta saada lapsen koltansaamen etäopinnot toimimaan kuvailtiin näin:

> *Kieliopetuksesta on pudonnut paljon lapsia pois, sillä lapsilla ei ole ollut motivaatiota tai lukujärjestysten järjestely on tuntunut hankalalta. Siinä on paljon vastuuta vanhemmille, että he jaksavat järjestellä ja olla kouluun yhteydessä aina näistä lukujärjestysasioista sun muista.*

Vanhemmat joutuvat panostamaan hirveästi, että sen saa toimimaan. Siinä on todella paljon sitä työtä, kun vanhemmatkaan eivät saa siihen mitään tukea, niin kumma juttu, että lapsillakaan ei ole motivaatiota ja sitten siitä jää pois. Tai että lapsen pitäisi opiskella kotoa käsin, kun koulu ei siihen ottaudu.

Esiin nousi myös huoli siitä, että saamelaislapsilta odotetaan poikkeuksellisen paljon oma-aloitteisuutta ja sitoutumista kielen opiskeluun jo nuorella iällä. Mikäli saamen kielen opetus ei integroidu osaksi koulupäivää, opiskelu voi jäädä lapsen ja perheen vastuulle sekä tapahtua erillään muusta opetuksesta, näin mahdollisesti toistaen 1990–2000-luvulla koettuja tunteita kielen opetukseen liittyen. Tämä koettiin kuormittavana ja eriarvoistavana verrattuna muiden kielten opetukseen. Eräs kieliyhteisön jäsen kuvasi tilannetta seuraavasti:

Ei tämä voi olla niin, että sitten kun on saamenkielisestä kyse, niin se sysätään täysin vanhempien vastuulle ja kotiin, ja että lapsi eristetään kotiin opiskelemaan yksin kieltä. Kyllähän tämä pitää integroida siihen opetukseen, että se nähdään samassa arvossa kuin kaikki muutkin kielet ja aineet.

Myös saamelaisalueella vanhemmat kuvasivat tarvitsevansa tukea lapsensa kielipolun rakentamiseen. Eräs kieliyhteisön jäsen kertoi, ettei ollut tiedonpuutteen vuoksi osannut vaatia lapselleen koltansaamenkielistä päivähoitoa. Lisäksi huolta herätti kielipesän jälkeisen kielijatkumon epävarmuus ja koltansaamenkielisen opetuksen vähäisyys koulussa.

Kokonaisuudessaan yllä kuvatut esimerkit osoittavat, että vaikka koltansaamen näkyvyys ja opiskelumahdollisuudet ovat viime vuosina lisääntyneet, kielen oppimiseen ja käyttöön liittyy edelleen rakenteellisia ja yhteiskunnallisia haasteita. Näitä ovat esimerkiksi opetuksen saatavuuden vaihtelu, saamen kielten ja kulttuurien vähäinen ymmärrys suomalaisessa yhteiskunnassa, materiaalipula sekä vastuun siirtyminen merkittävästi perheille.[6] Samalla saamen kielten etäopetushanke näyttäytyy erityisen tärkeänä etenkin saamelaisalueen ulkopuolella asuville lapsille, sillä se on monille toistaiseksi ainoa mahdollisuus opiskella koltansaamea osana koulupolkua. Etäopetushankkeen vakinaistamista toivottiinkin monessa yhteydessä.

4.7 Kielen käytön haasteet ja esteet

Asenteet koltansaamen kieltä kohtaan ovat muuttuneet aiempaa vastaanottavaisemmiksi, ja kieli on vähitellen noussut yhdenvertaisempaan asemaan muiden saamen kielten rinnalle. Muutosta kuvastaa esimerkiksi se, että Suomessa puhutuista saamen kielistä puhuttaessa ne mainitaan

[6] Lue koltansaamen kielen tämän hetken peruskoulu- ja lukio-opetukseen liittyvästä keskustelusta ja vanhempien huolenaiheista koulutukseen liittyen Saamelaiskäräjien järjestämän koltansaamen kieli-ilmapiirikeskustelun yhteenvedosta. Saamelaiskäräjät: Koltansaamenkielinen perus- ja lukio-opetus – Yhteenveto perus- ja lukio-opetuskeskustelusta, 2025b.

nykyisin usein järjestyksessä, joka alkaa uhanalaisimmasta kielestä eli koltansaamesta ja päättyy pohjoissaameen. Koltansaamen positiiviseen kehitykseen on myös vaikuttanut kielen käytön monipuolistuminen mediassa ja kulttuurituotteissa (Pasanen 2025: 29).

Asennemuutoksista ja koltansaamen kasvaneesta näkyvyydestä huolimatta monilla kieliyhteisön jäsenillä on edelleen sekä myönteisiä että kielteisiä kokemuksia kielestä ja sen oppimisesta. Useat kuvasivat suhtautumista kielen opiskeluun ja käyttöön kannustaviksi, kiinnostuneiksi ja innostuneiksi, mutta kielteiset kokemukset varjostivat usein myös myönteisiä kokemuksia. Esimerkiksi käsitys koltansaamen oppimisen vaikeudesta yleisenä ennakkoluulona oli pitkään estänyt erästä kieliyhteisön jäsentä aloittamasta kielen opiskelua. Toinen kieliyhteisön jäsen puolestaan kertoi kokemuksestaan, jonka mukaan jotkut eivät pidä kielensä menettänyttä kolttasaamelaista “autenttisena”, vaan katsovat, että kieli tulisi oppia kotona osana kolttasaamelaista kulttuuria.

Myös lasten kanssa käytettyä kieltä koskevia asenteita tuotiin esiin. Eräs kieliyhteisön jäsen kertoi kohdanneensa ihmettelyä siitä, miksi hän opiskelee kieltä, “jolla ei tee mitään”, sekä siitä, miksi hän puhui lapselleen koltansaamea suomen sijaan, sillä kieli oli otettu aktiiviseen käyttöön vasta vanhemman myöhemmässä elämässä. Asenteet kieltä ja sen käyttämistä kohtaan oli koltansaamen puhuja joko äidinkielinen lapsuudestaan, aikuisuudestaan tai kielipolullaan oleva kielen takaisinottaja, tulisi kannustaa ja tukea niin suomalaisessa kuin saamelaisessakin yhteisössä sekä tunnistaa kielen arvo huolimatta siitä, milloin ja miten se on opittu.

Myös kieliyhteisön jäsenten asenteet kielen takaisinottajia, ei-äidinkielisiä puhujia kohtaan nousivat selvityksen aineistossa esiin useaan otteeseen. Aihe ei ole uusi, vaan sitä on käsitelty myös Yle Sää′mm -artikkelissa (Fofonoff 2023) sekä Saamelaisten totuus- ja sovintokomission erillisselvityksissä (Valtonen ja Juutinen 2024: 62; Pasanen 2025: 38). Julkisesta keskustelusta huolimatta ilmiö näyttäytyy myös Sää′mpää′ljes-hankkeen aineiston perusteella merkittävänä kielen käytön esteenä.

Kommentit, joissa viitataan “oikeaan” ja “väärään” koltansaameen tai vääränlaiseen ääntämiseen, voivat erityisesti jyrkästi ilmaistuina heikentää kielenoppijoiden halua ja uskallusta ottaa kieli takaisin käyttöön. Eräs kieliyhteisön jäsen kuvasi tällaisia kommentteja lannistaviksi ja kertoi niiden vaikuttaneen suoraan siihen, ettei kieltä haluttu puhua, kuten alaluvussa 4.6 tuotiin myös esiin. Samankaltaisia kokemuksia nousi esiin useita kertoja hankkeen aikana. Kieliyhteisön sisäisen vastakkainasettelun koettiin liittyvän erilaisiin käsityksiin koltansaamen oikeasta muodosta. Selvitysmateriaalissa nousi esiin jännitteitä puhutun ja kirjoitetun kielen välillä, sillä kirjoitetun kielen ei aina koeta heijastavan puhuttua kieltä. Samoin osa selvitykseen osallistuneista kuvasi vanhemman ja nuoremman sukupolven käyttämän kielen lausumiseen liittyviä eroja niin suuriksi, että niitä pidettiin paikoin lähes eri kielimuotoina. Lisäksi jännitteitä koettiin syntyvän murteisiin liittyvistä ehdottomista näkemyksistä.

Annika Pasanen (2025: 40) kuvaa saamen kielten muuttumista seuraavasti: ”Saamelaisyhteisöissä kuulee toisinaan kritiikkiä sitä kohtaan, että saamen kieli muuttuu liikaa, liian nopeasti tai radikaalisti. Vaikka kaikki maailman elävät kielet muuttuvat jatkuvasti, on hyvin yleismaailmallinen

kokemus maailman väestöryhmien parissa, että oma kieli muuttuu liikaa. Samassa yhteydessä tulee usein esille myös sellainen asenne, että nuori sukupolvi ei osaa kieltä kunnolla vaan pilaa kielen. Vaikka kyse on yleisinhimillisistä kieli-ideologioista, on kuitenkin monesta näkökulmasta aivan todellinen havainto, että saamen kielet muuttuvat erityisen nopeasti verrattuna niitä ympäröiviin enemmistökieliin.” Selvityksen haastatteluissa koltansaamen kieliyhteisön jäsenet pohtivat, että kokemus kielen muuttumisesta liittyy myös siihen, keiden kielenkäyttöön koltansaamen normitus on vaikuttanut ja ketkä oppivat normitetun kielen koulutuksen kautta. Nuoret ja opiskelijat luottavat usein saamaansa opetukseen ja käyttävät normitettua kieltä, mikä voi synnyttää eri sukupolvien välille kielikuilua. Kielellisten erojen aiheuttamaa vastakkainasettelua kuvattiin näin: ”*Törmään itse siihen hyvin monesti, että kun on sana ja toisella on aivan eri, niin se tekee isoja solmuja ihmisten välille. Ja siitä ei sitten ole ulospääsyä*.”

Toisaalta koettiin myös, että luonnollisten kielitilojen ollessa puutteellisia, eivät oppilaat useimmiten opi puhumaan koltansaamea sille ominaisella pehmeällä tavalla. Tämä voi luoda vanhemmalle äidinkieliselle sukupolvelle vaikeuksia ymmärtää kieltä ja tuoda ajatuksia siitä, että kieli on muuttunut paljonkin, vaikka se ei erään kieliyhteisön jäsenen mukaan aina välttämättä pidä paikkaansa.

Kieliyhteisössä toivottiin molemminpuolista ymmärrystä siitä, miksi kieli muuttuu ja miksi sen on myös muututtava. Samalla korostettiin vanhempien puhujien kunnioittamisen tärkeyttä, sillä puhutussa ja suullisesti siirtyneessä kielessä on omat erityispiirteensä ja arvonsa. Yhteisössä toivottiin, että ymmärrys kielen eri muotoja kohtaan lisäisi erilaisten kielenkäyttäjien hyväksyntää.

Koltansaamen eri murteet herättivät myös keskustelua. Markus Juutinen (2019) jakaa artikkelissaan koltansaamen sotienjälkeiset murteet kahteen ryhmään: Suonikylän murteesta hän käyttää nimitystä Sevettijärven murre ja Paatsjoen murteesta nimitystä Nellimin murre.[7] Selvitysmateriaalin haastattelussa kieliyhteisön jäsenet kokivat, että käsitys toisen murteen oikeanlaisuudesta suhteessa toiseen liittyy asenteisiin, joista tulisi keskustella avoimemmin yhteisön sisällä. Haastatteluissa korostui vahva toive siitä, että jokainen voisi käyttää kieltä omalla taitotasollaan ja omalla murteellaan.

Onko koltansaame sosiaalisesti hyväksyttyä?

Selvitykseen osallistuneiden näkemykset koltansaamen kielen käytöstä jakautuivat tasan: puolet kokivat koltansaamen käytön sosiaalisesti hyväksytyksi, puolet ei. Eräs haastateltava nosti esiin ajatuksen siitä, että koltansaamen vähäinen tunnettuus suomalaisessa yhteiskunnassa voisi johtaa siihen, että kieli mielletään virheellisesti slaavilaiseksi kieleksi, esimerkiksi venäjäksi. Tämän pohjalta keskustelussa tarkasteltiin myös laajempaa yhteiskunnallista kontekstia, erityisesti

[7] Koltansaamen murteista lisää Juutinen, M. (2019). Koltansaamen myönteiset ja kielteiset fokuspartikkelit, Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakausikirja (97). Sammallahti, Pekka 1998: *The Saami languages: An introduction*. Karasjok: Davvi Girji.

vuoden 2022 jälkeen sosiaalisessa mediassa voimistunutta venäjän kieleen kohdistuvaa kielteistä suhtautumista. Haastattelun perusteella heräsi kysymys siitä, voiko koltansaame tällaisissa tilanteissa joutua eräänlaiseksi sijaiskärsijäksi kielellisten mielikuvien ja ennakkoluulojen kautta, näin vaikuttaen sen sosiaalisesti paheksuttuun käyttöön. Sää′mpää′ljes-hankkeen ohjausryhmän kokouksessa maaliskuussa 2026 tuli esiin tapaus, jossa koltansaame oli esimerkiksi juuri sekoitettu venäjään.

Kieliyhteisön jäsenten kertomukset osoittavat, että koltansaamen käyttö suomalaisenemmistöisessä ympäristössä voi tuottaa edelleen kokemuksia siitä, ettei kielen käyttö ole täysin sosiaalisesti hyväksyttyä tai luontevaa. Haastatteluaineisto kuitenkin korostaa kokemusten tilannesidonnaisuutta ja institutionaalisten ympäristöjen merkitystä. Eräs haastateltava kuvasi lapsensa varhaiskasvatusympäristöä turvalliseksi ja kannustavaksi, sillä päiväkodin henkilökunnan suhtautuminen kolttasaamelaisuuteen oli avoin ja myönteinen. Sen sijaan saman haastateltavan kokemukset koulumaailmasta olivat selvästi kielteisempiä: koltansaamen opiskeluun ei koettu saavan tukea eikä aktiivista kannustusta. Eräs kieliyhteisön jäsen kuvasi myös suomalaisessa ympäristössä esiintyviä asenteita, joissa korostui ”kaikkien ymmärtämän” kielen, eli suomen kielen, käyttö. Vastauksessa pohdittiin erityisesti lasten näkökulmaa: millaisia käsityksiä kielen käytöstä välittyy lapsille tilanteissa, joissa kyseinen kieli on vanhemman ja lapsen välinen kommunikointikieli, mutta sen käyttö ei ole esimerkiksi ulkopuolisten negatiivisten asenteiden vuoksi mahdollista kaikissa tilanteissa.

Toisaalta negatiivisia kokemuksia koltansaamen kielen käytöstä tuodaan esiin myös laajemmassa saamelaisessa kontekstissa. Yksi haastateltavista kertoi, miten hänestä ei ole aina tuntunut turvalliselta käyttää koltansaamea monisaamenkielisessä työympäristössä, jossa hän on kielen joko ainoa tai lähes ainoa puhuja. Samankaltaisia kokemuksia nousi esiin selvityksen eri vaiheissa usealta kieliyhteisön jäseneltä. Toisella kieliyhteisön jäsenellä puolestaan oli erittäin vaikeita kokemuksia lukiossa kolttasaamelaisuutensa vuoksi vielä 1990-luvulla Ivalossa, jolloin hän ei halunnut käyttää kieltä muilta saamelaisilta tulleen ivailun ja pilkan vuoksi.

Keskusteluissa nousi esiin myös vaikeudet järjestää 2010–2020-luvuilla syntyneille lapsille johdonmukainen koltansaamen kielipolku varhaiskasvatuksesta alkaen. Haasteita koettiin niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolellakin. Eräs selvitykseen osallistunut kuvasi lapsensa kokemaa ulkopuolisuuden tunnetta tilanteessa, jossa paikallisen saamelaisyhteisön kokoontumisessa koltansaamea ei ollut huomioitu lauluissa ja leikeissä. Tämän seurauksena lapsi ei pystynyt osallistumaan toimintaan kielimuurin vuoksi. Vanhempi kuvasi kokemusta seuraavasti: “*Se oli tosi ankea hetki itselle vanhempana ja selittää, miksi tämä on näin*.” Tarkoituksena ei ole kritisoida muiden saamen kielten käyttöä, vaan tuoda esiin tilanteita, joissa koltansaamen erityinen huomioiminen ja tuki olisivat tärkeitä silloinkin, kun osallistujia on vain vähän. Näin voitaisiin vahvistaa kaikkien saamelaisten lasten kokemusta osallisuudesta ja inklusiivisuudesta saamelaisuuteen liittyen.

Kieliyhteisön jäsenten kertomuksien perusteella vaikuttaakin siltä, että suhtautuminen vähemmistökieleen ei määräydy yksinomaan yhteiskunnallisten asenteiden tasolla, vaan

konkretisoituu erityisesti arjen institutionaalisissa käytännöissä, kuten kasvatuksen ja koulutuksen piirissä. Tällöin yksittäisten toimijoiden asenteilla ja institutionaalisella tuella voi olla merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi vähemmistökielen käyttö ja oppiminen koetaan.

Niin työympäristössäni kuin sen ulkopuolella huomaan kerääväni katseita, jos puhun koltansaamea estoitta ääneen julkisella paikalla. On kuitenkin vaikea tulkita näitä katseita, ovatko ne vain uteliaita vai paheksuvia.

Ei ole aina helppoa puhua koltansaamea julkisesti ei-äidinkielisenä, koska tuntuu, että ihmiset pitävät sitä eksoottisena ja toisaalta myös itsensä korostamisena.

Yllä olevat esimerkit kuvastavat puolestaan niitä pohdintoja, joita koltansaamen kielenkäyttötilojen vähäisyys/puute voi luoda. Koltansaamen puhumiseen liittyvistä ilmapiireistä kerrotaan myös työn ja tapahtumien kontekstissa.

Toisinaan myös saamelaistapahtumissa pääkielenä on pohjoissaame ja kaikilta oletetaan sen ymmärrystä.

Koen oman saamen kielen käyttämisen todella haastavaksi ja vaikeaksi usein muiden saamen kieltä puhuvien seurassa. Siinä on tavallaan olettamuksena, että kaikkien pitäisi puhua sitä omaa saamen kieltään, mutta sitten kuitenkin tilanne, että suuri(n) osa ei ymmärrä koltansaamea ja asenne, että eihän koltansaamea pysty puhumaan.

Monisaamenkielisissä tapahtumissa, paneeleissa tai muissa virallisissa kokoontumisissa on myös koettu tilanteita, joissa muita saamen kieliä puhuvat eivät käytä tulkkausmahdollisuutta, vaikka eivät täysin ymmärrä koltansaamea. Tällöin omalla kielellä puhuminen saatetaan tuntea turhauttavaksi, kun ympärillä oleva yhteisö ei mahdollisuudesta huolimatta täysin ymmärrä, mitä sanotaan. Vastaavasti kerrottiin tilanteista, joissa oman kielen käyttö monisaamenkielisessä tapahtumassa ei ole ollut mahdollista tulkkauksen puutteen vuoksi. Lähes kaikki selvitykseen osallistuneista kuitenkin kokivat, että heidän oma sosiaalinen ympäristönsä ennemminkin tukee kuin estää koltansaamen kielen käyttöä. Monet kokevat saavansa tukea kielen oppimiseen ja sen käyttämiseen omalta perheeltään, kielen opettajilta ja muilta kieliyhteisön jäseniltä. Kielen käyttöä tukevissa ympäristöissä on ollut turvallista pohtia termejä, kysyä sanoja ja opetella aktiivista kielenkäyttöä vuorovaikutuksellisessa tilanteessa.

Parhaimmillaan kieliyhteisö tarjoaa suuren turvan, ymmärryksen ja kannustuksen koltansaamen kielen käyttöä kohtaan, kuten monet ilmaisivat. Ikävimmillään se kuitenkin voi myös latistaa ja lisätä henkisten esteiden kasvua kielen käyttöä kohtaan. Eräs kieliyhteisön jäsen esimerkiksi koki, että häntä kannustetaan lempeästi puhumaan kieltä, mutta hänen omat henkiset esteensä, kuten vanhemman kansan tiukat odotukset kielen tasosta, vaikuttavat kielen käyttöön. Kielen takaisinottajilla oli myös kokemuksia siitä, miten kieliyhteisön jäsen/jäsenet olivat nauraneet heidän puhuessaan koltansaamea tai korjanneet kieltä tökerösti vaikuttaen suorasti esimerkiksi häpeän tunteeseen siitä, että kieli on niin sanotusti vielä keskeneräinen. Samalla kertomuksissa esiintyy

kuitenkin pohdintaa siitä, mistä ei-kannustavat uusien kielen puhujien kohtaamiset saattavat juontua, kuten alla oleva esimerkki osoittaa:

Koltansaamen kieliyhteisö ei useasti ole se kaikkein tukevin ja lämpimin, koska meillä on niin valtaisat kielitraumat. Yleisesti ottaen kannustusta tai vaikka kehuja on aika turha odottaa, ja joskus se tuntuu kurjalta, koska se tuntuu samalla myös siltä, että kukaan ei kehu, koska olen niin huono, eivätkä kehtaa sanoa suoraan. Kieliyhteisö voi olla tosi raadollinenkin. On myös tärkeää muistaa, että jos joku kritisoi tai on jopa ilkeä, niin ne ovat loppujen lopuksi kuitenkin ne traumat, jotka siinä puhuvat.

Katja Gauriloffin ohjaaman *Je'vida*-elokuvan (2023) kerrottiin avanneen kolttasaamelaisten perheiden kokemien traumojen käsittelyä ja siitä keskustelemista. Elokuva auttoi yhteisön jäseniä tunnistamaan omia, oman perheen ja yleisesti yhteisön kokemia traumoja ja siten herättämään ymmärrystä yhteisön jäsenten käyttäytymisestä esimerkiksi kielen yhteydessä.

Monet jakoivat kokemuksiaan siitä, miten äidinkielisten koltansaamen puhujien kanssa kieli vaihtuu nopeasti suomeksi, kun kieltä vasta oppiva ei kykene vastaamaan koltansaameksi. Tällaisiin tilanteisiin toivottiin turvallista, kieliyhteisön itsensä ja erityisesti äidinkielisten luomaa painetta käyttää kieltä ja antaa tukensa kielensä menettäneelle sukupolvelle. Huolimatta vahvastakin koltansaamen kielitaidosta monet toivoivat enemmän tukea koltansaamen laajemmalle kielenkäytölle. Tällä tuen tarpeella voidaan yhtäläisesti tarkoittaa sekä koltansaamen kieliyhteisöä että saamelaista yhteiskuntaa laajemmin kuin myös suomalaista yhteiskuntaa:

Kieli itsessään tarvitsee huomattavasti lisää aktiivista tukea niin saamelaisyhteisöltä itseltään kuin suomalaiselta yhteiskunnalta. Kieliyhteisöllä on vahva tahto siirtää kieltä eteenpäin haasteista huolimatta, mikä on kielenelvyttämisen kannalta kaikkein tärkeintä.

Yksilön toimijuus ja voimavarat

Selvittääksemme kieliyhteisön jäsenten toimijuutta esimerkiksi yllä kuvattujen haasteiden ja esteiden ylittämisessä kysyttiin, miten he ovat pyrkineet ratkaisemaan niitä. Vastauksissa korostui erityisesti yksilön aktiivinen toiminta. Monet kuvasivat opiskelevansa kieltä itsenäisesti, hankkivansa tietoa oma-aloitteisesti sekä pyrkivänsä siirtämään puhuttua kieltä eteenpäin omissa verkostoissaan. Tämä viittaa siihen, että vastuu kielen ylläpitämisestä ja elvyttämisestä näyttäytyy monin paikoin myös yksilöllistyneenä toimintana.

Osa osallistujista pyrki käsittelemään kielen takaisinottamiseen liittyviä kokemuksia yhdessä muiden yhteisön jäsenten kanssa rakentamalla omaa tukiverkostoaan ja lisäämällä tietoisuutta aiheesta kieliyhteisössä. Tällainen toiminta voidaan nähdä yrityksenä vahvistaa yhteisöllistä tukea tilanteessa, jossa kielen oppimiseen liittyy myös sosiaalisia jännitteitä. Kieliyhteisössä toivottiinkin, että ihmiset pystyisivät puhumaan vaikeistakin asioista vapaammin ilman että ulkoiset tekijät, kuten (yhteisön) auktoriteetit, ohjaisivat toimintaa ja käyttäytymistä. Samalla vastauksissa tuli esiin strategioita, joissa kielteisiin kommentteihin pyrittiin suhtautumaan esimerkiksi välinpitämättömästi

tai sivulla 55 kuvatun molemminpuolisen ymmärryksen kautta. Tämä kertoo osaltaan siitä, että kieliympäristö voidaan kokea myös kuormittavana, jolloin kielenoppijat joutuvat kehittämään erilaisia keinoja jatkaakseen omaa kielen käyttöään.

Vastauksista nousi esiin myös kieleen liittyvä uupumus, jota osaltaan kuvattiin myös sivuilla 40–41 vapaaehtoistoiminnan yhteydessä. Kertomuksissa kuvattiin, että kieleen liittyvien esteiden ylittäminen ja kielen elvytykseen osallistuminen voivat muodostua yksilölle raskaaksi. Eräs kieliyhteisön jäsen kuvasi, että kielen oppiminen tai osaaminen voi tuoda mukanaan myös muulta kieliyhteisöltä odotettua vastuuta osallistua aktiivisesti kielen elvyttämiseen. Tällaisessa tilanteessa kielitaito ei näyttäydy pelkästään henkilökohtaisena resurssina, vaan siihen liittyy myös yhteisöllisiä odotuksia ja velvollisuuksia, jotka ovat samalla ymmärrettäviä kieliyhteisön pienen koon vuoksi. Tällaiset odotukset voivat toisaalta vahvistaa toimijuutta ja yhteisöllisyyttä, mutta samalla lisätä kuormitusta ja muodostaa uusia esteitä kielen käytölle.

Osa osallistujista puolestaan ilmaisi, ettei heillä ole ollut keinoja ratkaista kohtaamiaan ongelmia. Tämä voidaan tulkita merkiksi siitä, että yksilöiden voimavarat eivät yksin riitä vastaamaan kielen takaisinottamiseen liittyviä haasteita, vaan prosessi edellyttää ennen kaikkea yhteisöllisiä ja rakenteellisia tukimuotoja.

4.8 Koltansaamen kielen vahvistamisen tuen tarpeet

Jotta koltansaamen kielen asemaa ja luonnollista siirtymistä edistävää toimintaa sekä tekijöitä voidaan tukea, on tärkeää korostaa koltansaamen kieliyhteisön toiveita erilaisten tuen tarpeiden osa-alueiden yhteydessä. Seuraavassa kolmessa osiossa esiin tuodut erilaiset tuen tarpeet ja niihin liittyvät taustoitukset nousivat hankkeen elinkaaren aikana useita kertoja esiin. Koska jokainen tuen tarve ja sen ilmaisu ovat yhtä tärkeitä, ne on kirjattu tähän selvitykseen lähes sellaisinaan.

Tuen tarpeet suomalaiselta yhteisöltä

Alla olevat koltansaamen kieliyhteisön ilmaisemat tuen tarpeet ja toiveet suomalaiselta yhteiskunnalta painottuvat erityisesti koltansaamenkielisten (oppi)materiaalien mahdollistamiseen (ks. Feodoroff, 2023), mutta myös saamelaisten kulttuurien ja kielen ymmärtämisen vahvistamiseen. Seuraavat tarpeet ja toiveet on kirjattu tähän selvitykseen erityisesti erilaisten sidosryhmien nähtäväksi ja huomioitavaksi. Pyydämme siksi suomalaisilta sidosryhmätoimijoilta erityistä huomiota tämän osion lukemiseen.

> *Saamen kielen puhumisen normalisointi muuallakin kuin saamelaisalueella. Rahoitusta kielen oppimiseen, jotta oppimishankaluuksia omaavatkin saisivat keinoja opiskella kieltä rauhassa.*
>
> *Paremmat resurssit kielen oppimiseen, oppimateriaaliin kielen näkyvyyden parantamiseksi.*

Huomattavasti enemmän taloudellista resursointia koltansaamenkielisten oppimateriaalien tuottamiseen Saamelaiskäräjien oppimateriaalitoimistolle.

Suomalaiselta yhteiskunnalta toivon valtavan isoa rahallista tukea koltansaamen elvytystyöhön; lisää oppikirjoja kouluihin, rahoitusta koltansaamenkielisen Wikipedian avaamiseen, lisää kirjallisuutta ylipäätään koltansaameksi mahdollisena käännöstyönä.

Ainoa motiivi saada lisää koltansaamen puhujia lienee raha ja sen myötä työ- ja koulutusmahdollisuudet. Vain harvat pystyvät opiskelemaan kielen tunnesyistä. Siemenet ovat harvassa ja niitäkin vain harvennetaan juuri nyt, kun työpaikat ovat vaarassa etenkin sote-alalla.

Oppimateriaaleja ja kielipolun tukemista. Kielitraumaa pitäisi käsitellä enemmän, jotta kielenkäytöstä saataisiin henkiset esteet pois. Koltansaame pitäisi nähdä yhtenä kielenä ja poistaa siitä stigmaa, jonka mukaan siitä ei ole mitään hyötyä ja kielen opettelu on ajanhukkaa. Myös turha pelottelu kielen vaikeudesta pitäisi lopettaa. Koltansaamen kielen taitoa pitäisi arvostaa suomalaisessa yhteiskunnassa korkealla ja siitä pitäisi olla konkreettista hyötyä esimerkiksi työnhaussa.

Yhteiskunnan pitäisi kehittää koltansaamenkielisiä työpaikkoja ja keskittää niitä koltta-alueelle, jotta siellä koltansaamen kielen taitoisilla olisi mahdollisuus työllistyä ja käyttää kieltä myös työelämässä. Koltansaamen kielilisät pitäisi olla käytössä.

Muun muassa enemmän rahoitusta, jotta saataisiin enemmän oppimateriaaleja, opettajia, sote-alan ammattilaisia. Mutta etenkin psykososiaalista tukea yksilölle ja yhteisölle. Siitä, että koltansaamea priorisoitaisiin nykyistä enemmän. Asenteen muutosta laajaltikin.

Saamelaistietoisuuden lisäämistä ja "harmittomienkin" kysymysten reflektointia ennen kuin kysytään. Koltansaamen kielen ja kulttuurin normalisointia, jotta sen näkyvyys olisi luonnollista. Suomalaisen yhteiskunnan tulisi tukea ja tunnistaa selkeän toimintastrategian luomista kielen elvytystä varten. Kieli tarvitsee muutakin kuin pintapuolisia tekoja, ja sen vuoksi kieltä tulisi huomioida kokonaisuutena ja kokonaisvaltaisena.

Suomalaisessa yhteisössä tuki on saamen kielille käytännössä olematon muuten, kuin joissain palveluissa tarjotaan esimerkiksi niitä paperilappusia, joissa on otettu huomioon tämmöiset asiat.

Koltansaamen kielen näkyvyyden parantamisen tosissaan ottaminen ja resurssien laittaminen siihen. Saamelaisiin suhtautumisen asennemuutos. Saamelaisuus olisi normi ja olisi koko ajan läsnä arjessa, eikä niin, että se olisi poimintoja sieltä täältä.

Oma-aloitteisuutta kulttuurintuntemuksen ja -tietoisuuden lisäämiseksi.

Lasten kieliopintojen mahdollistaminen kouluaikana, ei etänä kotona – yhtäläiset oikeudet saamen kielten oppimiseen kuin suomalaisillekin vieraissa kielissä.

Resurssien lisääminen ja asennemuutokset kieltä kohtaan. Tietoisuuden lisääminen kielioikeuksista viranhaltijoille, jotta se ei ensisijaisesti jää vanhempien hartioille.

Kielitietoisuuden lisääminen suomalaisessa yhteiskunnassa: saamen kieliä on täällä kolme, eivätkä muut kielet ole pohjoissaamen murteita.

Tuen tarpeet saamelaiselta yhteiskunnalta

Kuten tässä selvityksessä on jo aikaisemmin tuotu esiin, koltansaamen kielen luonnollisen siirtymisen, erilaisten kielitoimien jalkautumisen, kieliympäristöjen laajentuminen ja normalisoituminen vaativat tukea ja kannustusta myös saamelaiselta yhteiskunnalta laajemmin. Tässä osiossa nousee vahvasti esiin koltansaamen kielen positiivisen erityisaseman tärkeys saamelaisessa yhteiskunnassa ja ymmärrys siitä, miksi kieli sitä tarvitsee.

Tukea kaupunkisaamelaisille, aikuisille koltille, jotka ovat palanneet kulttuuriin, koska kipeän menneisyyden takia meiltä on saatettu evätä mahdollisuus kulttuurin jatkamiseen. Olisi helpompaa olla osa yhteisöä, kun tuntisi kuuluvansa siihen, vaikka ei ole syntynyt Saamenmaalla tai oppinut kulttuurin tapoja ja kieltä pienestä pitäen. Meillä on monilla todella irrallinen ja ahdistava kokemus siitä, olemmeko me saamelaisia vai emme.

Tuntuu, että tukea on, mutta pohjoissaame on valta-asemassa ja sitä ei välillä hoksaa, että sanoilla on koltansaamenkieliset versiot ja siksi en aina ymmärrä pohjoissaamen versiota.

Koltansaamenkielisestä oppimateriaalista on pula ja siihen on melko kriittistä puuttua nyt, kun kieli on vielä olemassa. Puhuttua oppimateriaalia pitäisi olla enemmän.

Asennekasvatusta siitä, että koltansaamesta ei puhuttaisi "mahdottoman vaikeana kielenä". Sitä, että muutkin saamelaiset opettelisivat edes koltansaamen alkeet. Puhumaan ei tarvitse välttämättä oppia, mutta edes ymmärtämään. Sitä, että puututtaisiin siihen, miten suurelta osin kolttasaamelaiset kokevat ulkopuolisuutta saamelaisyhteisöissä usein, ja puututtaisiin sen syihin.

Koltansaame otettaisiin yhtäläisenä kielenä huomioon erilaisissa tilanteissa, vaikka enemmistö olisikin pohjoissaamelainen.

Koltansaame voisi näkyä ja kuulua enemmän. Tällä hetkellä Suomessa pohjoissaame on maassa puhutuin saamen kielistä ja se myös näkyy kaikista eniten. Koltansaame ei saisi jäädä suuremman, myös uhanalaisen kielen jalkojen alle.

Saamenkielisessä yhteisössä on monia ihmisiä, jotka ovat onnellisia siitä, että on kolttasaamelaisia, ja kun tässä pohjoissaamenkielisessä yhteisössä pidetään tarkkaa huomiota siitä, että kaikki on myös saameksi, niin se auttaa meitä todella paljon. Sitä kautta tulee yleensä se mahdollisuus myös inarin- ja koltansaamen kielillä nousta.

Tukea kolttasaamelaisille myös Saamenmaan ulkopuolella.

Työpaikalla ei tunnu, että koltansaame tai sen puhuminen saisi tukea. Toivon ymmärrystä siitä, että koltansaame on yhtä lailla pieni uhanalainen kieli, joka tarvitsee kaiken tuen ja positiivisen palautteen.

Laajempaa tukea siihen, että erityisesti lapset pääsevät myös saamen kielen opintoihin saamelaisalueen ulkopuolella.

Saamen monikielisissä tilaisuuksissa tarvittaisiin enemmän tukea koltansaamelle sen sijaan, että sen jonkinlaista vaikeutta tuotaisiin esiin. Tämä tuo tunteen, että vaikka koltansaamen kieltä saa puhua, ei kukaan sitä ymmärrä, ja se tuo itsetietoisuutta ja ulkopuolisuuden tunnetta.

Koltansaamen kieli saisi kehittyä omanaan, ei muihin saamen kieliin sapluunoituna. Jos hankkeissa otetaan aina mukaan kaikki saamen kielet, on vaarana, että koltansaame jää väliinputoajaksi.

Tuen tarpeet koltansaamen kieliyhteisöltä

Koltansaamen kieliyhteisön tuen tarpeissa korostuu erityisesti yhteisöllisyyden vahvistaminen niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolella sekä näiden välillä. Alla olevissa poiminnoissa korostuu myös tarve keskustella kieleen liittyvistä moninaisista negatiivisista ja positiivisista tekijöistä vain yhteisön itsensä sisällä.

Enemmän empatiaa ja ymmärrystä siitä, että virheitä saa tehdä ja että kaikkiin keskusteluihin saa osallistua juuri niin surkealla tai hyvällä koltalla kuin puhuu. Olisi myös hyväksyttävää käyttää suomen kieltä reilusti sekaisin koltan kanssa. Ja että olisi hyväksyttävää, että kieli muuttuu ajan kanssa. Kaikki me emme pääse tilanteeseen, jossa puhuisimme puhtaasti äidinkielen tapaista kolttaa. Annettaisiin mahdollisuus siihen, että kieli nykyaikaistuu, kun pääasia on kuitenkin se, että kieli edes säilyisi.

Muiden, eri-ikäistenkin aikuisten kielenkäyttäjien juttuseuraa.

Luontevia tiloja, joissa käyttää koltansaamea.

Neuvonantajaa.

Suvaitsevuutta kielen oppijoita kohtaan.

Avointa keskustelua kieliyhteisön tilasta, traumoista ja siitä, mitä vaikeuksia eri kieliyhteisöjen jäsenet kohtaavat kielen kanssa. Olisi myös tärkeää, että myös kieliyhteisö tukee kieliyhteisön jäsenten työllistymistä koltta-alueella, jotta lapsiperheitä saataisiin lisää elävän kielen yhteyteen ja lapset ja vanhempi sukupolvi saataisiin yhteen. Puhuttu kieli siirtyy helpoiten lapsille.

Olisi hienoa, jos järjestettäisiin vaikka viikonlopun kestävä kielikylpy myös aikuisille ja niille, joilla osaamista ei ole. Voisi tutustua kieleen ja puhujiin. Tätä kautta voisi myös löytyä itselle "kielikummi", jonka kanssa voisi harjoittaa kieltä, jos lähiympäristössä ei löydy sellaista ihmistä.

Tietoisuutta kieliyhteisöön siitä, miten kielitraumat meihin vaikuttavat ja miten paljon ne jarruttavat kielen takaisin ottamista. Ymmärrystä siitä, että kukaan, joka kielen oppii ei-äidinkielenä, ei voi heti puhua täydellisesti. Ymmärrystä ja hyväksymistä siitä, että kielet myös jonkin verran muuttuvat ajan mukana. Lempeyttä, yhteistä tahtotilaa tehdä yhteistyötä ja luoda kielelle ja kulttuurille parhaat mahdollisuudet selvitä.

Enemmän vertaistukea myös kielensä menettäneille kaupungissa asuville saamelaisille.

Toive siitä, että kieliyhteisössä olisi pientä ja turvallista painetta käyttää kieltä ja että vanhempi sukupolvi toivoisi, että kielensä menettänyt sukupolvi pyrkisi käyttämään kieltä kielitaidon tilanteesta huolimatta.

Jokaisella on oma kielipolkunsa ja oma historia. Uskaltaisimmepa tuoda esiin, että minun heikko kohtani on tämä ja minun rikkauteni kielessä on tämä. Turvallisia keskusteluareenoita, jotta esiin nousisi erilaisia näkemyksiä.

Omassa yhteisössä on ne tietyt tyypit, jotka kannustavat, ja sitten on niitä tiettyjä tyyppejä, jotka ovat "ei sitä mihinkään tarvita ja tämä nykykoltansaame, kun on opetettu niin väärin", niin se ei kannusta kielen käyttöön. Tai sitten kun ihmiset vaihtavat suomen kieleen heti, jos tulee jokin ongelma.

On ehdottoman tärkeää, että kolttasaamelaiset oppivat kieltään, mutta minun mielestäni pitäisi antaa mahdollisuus siihen, että muutkin sitä oppisivat, sillä se kuolee, jos se olisi vain kolttasaamelaisten oikeus. Sitä pitää tukea enemmän, että ihmiset alkavat puhua. Kaikkia pitäisi opettaa.

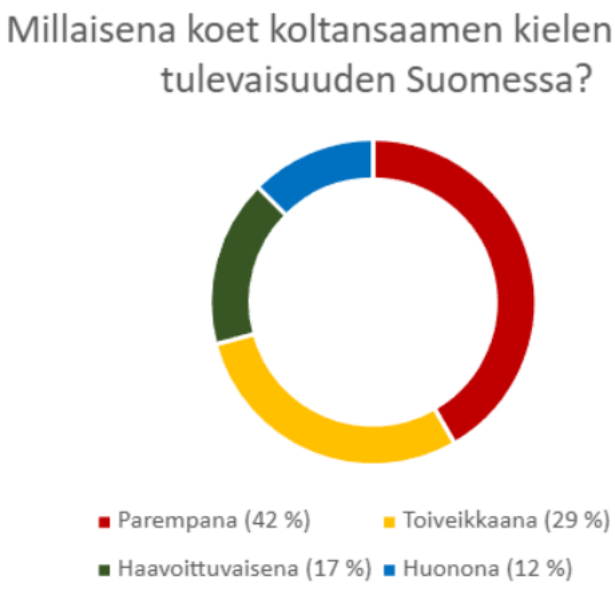
Ymmärrys kielenopiskelijoita ja uusia puhujia kohtaan. Toisaalta myös ymmärrystä vanhoja kielenpuhujia kohtaan, sillä joillekin voi olla vaikeaa, ettei osaa esimerkiksi lukea omaa kieltänsä. Kirjoitetun kielen kehittämisessä pitäisi tehdä työ kunnolla, ettei esimerkiksi kategorisesti hyväksyttäisi kaikkia variantteja.

Vanhempia äidinkielisiä kielenpuhujia pitäisi ottaa mukaan kielen elvytykseen kielimestareina, sellaisina, joiden ei tarvitse olla sitä virallisesti, ja että kielimestarin kanssa työskentely pohjautuisi keskusteluihin.

Murteiden arvostus ja niiden molempien kuljettaminen. Kielen normitukseen pelisäännöt.

4.9 Tulevaisuuden näkymät ja toiveet

Vaikka kieliyhteisön jäsenet kohtaavat monenlaisia haasteita kielen oppimisen eri osa-alueilla, joihin vaikuttavat niin yhteisön sisäiset kuin ulkoisetkin tekijät, selvitykseen osallistuneet kokevat koltansaamen kielen tulevaisuuden Suomessa valoisana. Vain 12 prosenttia vastaajista arvioi kielen aseman heikkenevän nykytilanteeseen verrattuna ja 17 prosenttia pitää kieltä haavoittuvaisena, mikä voi johtaa sen hauraampaan asemaan.

Kaavio 12. Koltansaamen kielen tulevaisuus Suomessa.

Toisaalta 29 prosenttia (keltainen) näkee kielen tulevaisuuden myönteisenä ja lähes puolet vastaajista (42 %, punainen) uskoo kielen aseman vahvistuvan ja kasvavan ajan myötä. Näin ollen kielen tulevaisuuden arviointi näyttäytyy pääasiassa toiveikkaassa valossa, mikä viestii yhteisön luottamuksesta kielen elinvoimaan ja kehitysnäkymiin.

Kielen tulevaisuuden turvaamisen kannalta kieliyhteisön jäsenet korostavat yhteisöllisyyden merkitystä myös kielityössä, erityisesti tiedon ja osaamisen jakamisen näkökulmasta. Nykytilanteessa koltansaamen elvytystä edistetään kuitenkin pitkälti toisistaan erillisinä toimintoina, minkä koetaan vaikeuttavan kielitilanteen kokonaisvaltaista hahmottamista sekä yhteisten tavoitteiden muodostamista.

Haastatteluissa nousi esiin myös tarve vahvistaa rakenteita, jotka tukisivat koltansaamea opiskelleiden mahdollisuuksia palata kotiseudulle ja työllistyä kielen ja kulttuurin pariin. Tämän nähtiin olevan keskeistä erityisesti siksi, että kielen elinvoimaisuus edellyttää arkisen kielenkäytön vahvistumista eri yhteiskunnan osa-alueilla. Koska Kolttien kyläkokous antaa lausuntoja ja seuraa oikeuksien toteutumista, se voisi esimerkiksi nostaa esiin tunnistettuja tarpeita vakinaisille koltansaamenkielisille työpaikoille kuntien ja muiden viranomaisten kanssa käytävissä mahdollisissa tapaamisissa ja vaikuttaa samalla pitkän aikavälin ennakoivan työn suunnitteluun. Haastatteluissa korostuikin tarve lisätä koltansaamenkielisten työntekijöiden määrää eri aloilla pitkäjänteisten ja pysyvien ratkaisujen avulla sen sijaan, että toiminta perustuisi pääasiassa määräaikaisiin hankkeisiin:

Tulevaisuudessa koltansaamen kielen elvytys ei voi levätä yksittäisten rahoittajien tai toimijoiden hartioilla, sillä se ei kuvasta kokonaisvaltaista toimintastrategiaa, jota kieli tarvitsee. Kielen elvytys ei voi myöskään olla yksittäisten rahoittajien ”hyväntekeväisyystoimea”, jolla saadaan aina pieniä, mutta mahdollisesti hajallaan olevia askelia kielen elvytystä kohti.

Tässä alaluvussa esitetyistä koltansaamen kieliyhteisöltä kerätyistä näkemyksistä ja kokemuksista koltansaamen kielen tilanteeseen, tuen tarpeisiin ja tulevaisuuteen liittyen keskustellaan luvussa 6 yhdessä seuraavassa alaluvussa esiteltyjen sidosryhmätoimijoiden tulosten kanssa.

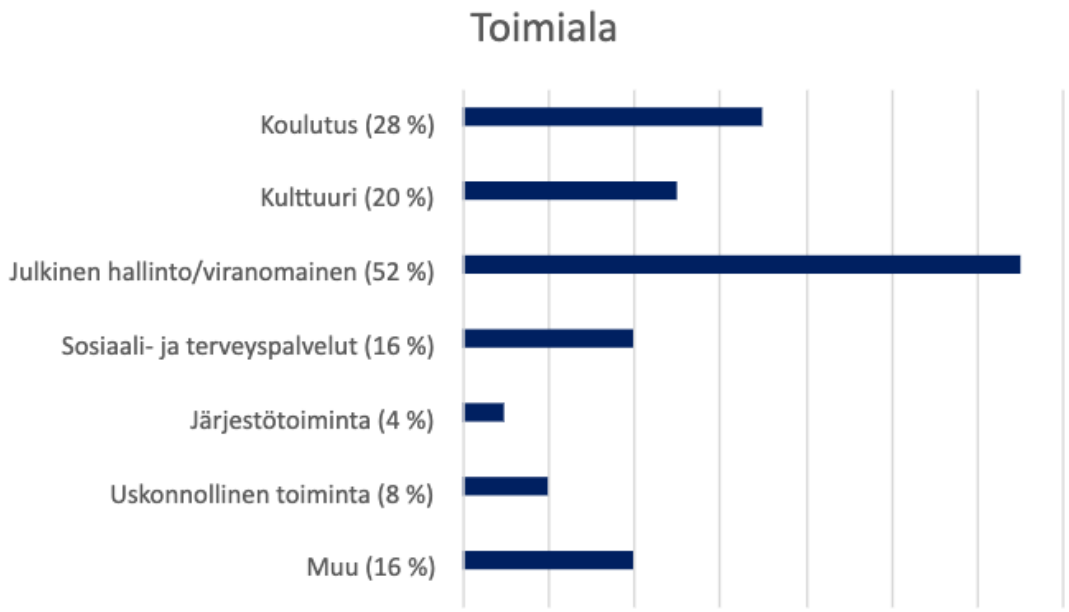
5. Tuloksien esittely II: Sidosryhmät

Tässä luvussa tarkastellaan selvitystä varten toteutettuun lomakekyselyyn osallistuneiden suomalaisten ja saamelaisten sidosryhmien vastauksia. Vastaukset esitellään mahdollisimman kattavasti kahdeksassa temaattisessa alaluvussa, jotka käsittelevät kielityön eri osa-alueita. Tässä luvussa keskitytään vastausten esittelyyn, kun taas niiden yhteenveto esitetään luvussa 6.

5.1 Taustatiedot

Suomalaisten sidosryhmien vastausprosentti jäi selvästi alhaisemmaksi kuin saamelaisorganisaatioiden. Kattavamman aineiston saamiseksi olisi ollut tärkeää, että suomalaiset sidosryhmät olisivat osallistuneet kyselyyn aktiivisemmin. Tämä olisi mahdollistanut perusteellisemman tarkastelun siitä, millaisena organisaatiot näkevät vastuunsa ja koltansaamen kielen tulevaisuuden organisaatiossaan sekä miten ne sitoutuvat käytännössä kielen elinvoimaisuuden edistämiseen. Kannustammekin sidosryhmiä vastedes vastaamaan heille osoitettuihin kyselyihin saamen kieliin liittyen, sillä aika, joka niille annetaan, oli se vain hetki tai puoli tuntia, on erityisen arvokasta Suomessa puhuttujen elävien saamen kielten kannalta tässä hetkessä ja tulevaisuuden kielityön kannalta.

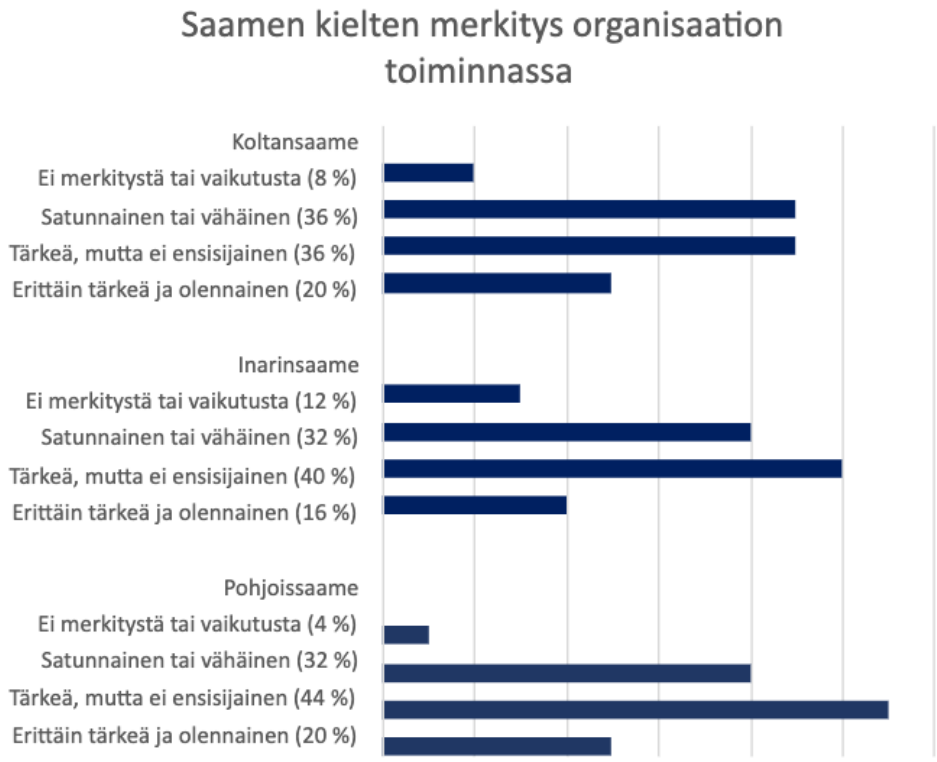
Tässä alaluvussa tarkastellaan vastaajien taustatietoja. Sidosryhmiltä kysyttiin heidän organisaatiostaan, työtehtävistään, toimialastaan sekä toiminta-alueestaan ja sen mahdollisesta tarkennuksesta. Toimialueittain vastauksia tuli eniten valtakunnallisilta toimijoilta (44 %), toiseksi eniten alueellisilta toimijoilta (36 %) ja kolmanneksi paikallisilta toimijoilta (20 %). Kansainvälisiä ja muuksi ilmoitettuja toimijoita ei kirjattu yhtäkään.

Taulukko 2. Sidosryhmien toimialat.

Vastaajien toimialoissa korostui julkisen hallinnon/viranomaisten osallistuminen kyselyyn (52 %), kun taas vähiten vastauksia kirjattiin järjestötoiminnan sektorilta (4 %). Muutoin vastaukset olivat suhteellisen tasaisia keskenään. Vastaajat saivat valita yhden tai useamman toimialan, jotka jakaantuivat yllä olevan taulukon 2 mukaisesti. “Muu” -vaihtoehtoon kirjattiin selvennyksenä seuraavat toimialat: hallintojärjestelmä, pelastuspalvelut, saamelaisten asiat laajasti, tutkimus- ja kehittämislaitos.

Sen sijaan, että sidosryhmäkyselyssä olisi kysytty vain koltansaamen kielen merkitystä organisaation toiminnassa, siihen sisällytettiin kysymykset myös inarin- ja pohjoissaamesta vertailun vuoksi.

Taulukko 3. Saamen kielten merkitys organisaation toiminnassa.

Vaikka pohjoissaame korostuu vastaajien toiminnassa ensisijaisena saamen kielenä, koltansaamen ja inarinsaamen asema näyttäytyy aineistossa myös merkittävänä, joskin vähemmän vakiintuneena. Taulukon 3 perusteella saamen kielten merkitys tunnistetaan yleisesti, mutta niiden näkyvyys ja käyttö palveluissa vaihtelevat edelleen. Pienempien saamen kielten asema näyttäytyy monilla palvelusektoreilla vielä vakiintumattomana.[8]

5.2 Kielen käyttöareenat ja esteet sidosryhmien toiminnassa

Kielityön näkökulmasta tarkasteltuna vastaukset osoittavat, että koltansaamen käyttö sidosryhmien toiminnassa painottuu ensisijaisesti kirjalliseen ja yksisuuntaiseen viestintään. Kysymykseen oli mahdollista valita yksi tai useampi kielen käytön areena, minkä vuoksi prosenttiosuuksien summa ylittää 100 %. Yli puolet vastaajista (56 %) ilmoitti käyttävänsä koltansaamea viestinnässä ja

[8] Saamen kielten palveluiden saatavuudesta erilaisten viranomaisten verkkosivuilla voi lukea esimerkiksi Iida Kerokosken Pro gradu –tutkielmasta (Saamenkielisten palveluiden saatavuus eräiden Suomen ja Ruotsin viranomaisten verkkosivustoilla, 2024).

julkaisuissa, kun taas lähes kolmannes (28 %) kertoi, ettei kieltä käytetä lainkaan. Koltansaamea tuetaan tällä hetkellä ennen kaikkea sisällöntuotannon kautta, kun aktiivisia käyttöympäristöjä ja vuorovaikutteisia kieliareenoita on palvelusektoreilla edelleen verrattain vähän. Kuten alla oleva taulukko 4 osoittaa, aktiivista kielenkäyttöä toteutetaan sidosryhmien toiminnassa huomattavasti passiivista vähemmän.

Taulukko 4. Millaisissa tilanteissa tai toiminnoissa koltansaamea käytetään?

Loput vastauksista jakautuivat tasaisesti asiakaspalvelun (16 %), koulutuksen (16 %), kulttuuritapahtumien (16 %), sisäisen työn (20 %) ja muun (20 %) välillä. Viimeiseksi mainittuun vastausvaihtoehtoon selvennettiin kielenkäyttöareenoiksi kirkolliset tilaisuudet, valmius käyttää koltansaamea asiakaspalvelutilanteessa tulkin tai muun kääntäjän avustuksella, jumalanpalvelus ja vapaamuotoiset keskustelut sekä saamen kielilain mukainen kielenkäyttö.

Vastausvaihtoehtoon “Ei käytetä” pyydettiin tarkentamaan, miksi organisaation toiminnassa ei käytetä koltansaamea. Selvennyksissä yleisimmäksi syyksi nousi koltansaamenkielisen palvelun kysynnän puute, johon kytkeytyi myös koltansaamea osaavien vähäisyys sidosryhmien henkilöstössä. Kysymys koltansaamenkielisten palveluiden kysynnän puutteesta on kuitenkin moniulotteisempi, kuten alaluvussa 4.6 osittain käydään läpi. Historiallisesti koltansaamenkielisiä palveluja ei ole ollut luontevasti saatavilla, ja ne puuttuvat monin paikoin edelleen. Jos vuorovaikutteinen palvelutilanne ei suju luontevasti koltansaameksi, palvelukieleksi on usein helpompi valita suomi, kuten sivulla 46 huomautetaan. Tämä ei kuitenkaan suoranaisesti kerro siitä, etteikö palveluille olisi piilevää kysyntää.

Rovaniemen kaupungin koulutuspalveluiden vastauksessa koltansaamen kielen käyttämättömyyttä tarkastellaan ensisijaisesti oppilaiden lukumäärän kautta. Tällainen määrällinen näkökulma voi kuitenkin pitkällä aikavälillä antaa harhaanjohtavan kuvan vähemmistökielen tilanteesta, sillä pieni

opiskelijamäärä ei välttämättä kerro opetuksen tarpeen vähäisyydestä vaan pikemminkin kieliyhteisön koosta. Koltansaamen tapauksessa jo muutaman oppilaan osallistuminen opetukseen voi olla merkityksellistä kielen elvyttämisen kannalta. Opiskelijamäärien tarkastelu ilman suhdetta kieliyhteisön kokoon saattaa siten peittää alleen kielen säilymisen näkökulmasta keskeisiä kysymyksiä sekä heijastaa suomalaisen yhteiskunnan tietämättömyyttä kieliyhteisöstä ja kielen todellisesta tilanteesta.

Kielenkäyttöareenoiden järjestämiseen vaikuttavat tekijät

Jotta ymmärtäisimme sidosryhmien tarjoamien kielenkäyttöareenoiden syitä paremmin ja sitä, mitkä asiat vaikuttavat näiden järjestämiseen, kysyimme kielenkäyttöareenoihin liittyvistä suurimmista esteistä. Vaikka vastaukset pääpiirteittäin jakaantuivat neljään eri kategoriaan: koltansaamen kielitaitoisten työntekijöiden vähäisyys, kielen käytön vähäisyys sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella, palveluiden vaatimisen vähäisyys ja resurssipula, oli vastauksissa kuitenkin erilaisia nyansseja:

> *Meillä ei ole töissä koltansaamen osaajia, vaan kaikki koltansaamenkieliset materiaalit tuotetaan ostopalveluna. Viime aikoina olemme saaneet myös kritiikkiä käännösten laadusta. Kielenhuollolle olisi siis tarve.*
>
> *Koltan kielen osaajia, joilla olisi sopiva koulutus ja siten mahdollisuus hakeutua töihin, ei ole löytynyt.*
>
> *Luonnollisia puhetilanteita on vaikea luoda, koska koltansaamea ymmärtävät niin harvat. Inarin- ja pohjoissaamen kielten puhujat ymmärtävät yleensä myös koltansaamea, mutta työtehtävien ollessa todella hankalia ja tapahtuen suomenkielisessä hallintoympäristössä, kaikki kolme kieltä tahtovat jäädä taka-alalle.*
>
> *Valmiuksia palkata koltansaamenkielisiä työntekijöitä olisi, kunhan heitä vain olisi. Koltansaamenkieliset työntekijät ovat hajallaan eri yksiköissä, eikä resursseja ole aina saatu kohdennettua koltansaamenkielisille asiakkaille. Haasteena on koltansaamenkielisten palveluntarpeiden esiin tuleminen: kaikki asiakkaat eivät tuo esiin tarvettaan koltansaamenkieliselle palvelulle.*
>
> *Esteenä laajemmalle käytölle on resurssipula, esimerkiksi kokouksia ei voida käydä koltansaamen kielellä tulkkausresurssien puutteen vuoksi, mutta kokouksissa voi halutessaan käyttää koltansaamea.*
>
> *Ei ole asiakkaita, jotka haluavat, että kyseistä kieltä käytetään. Kaikki ovat puhuneet suomea, vaikka heidän äidinkielensä olisikin osittain koltansaame tai muu saame.*

Koltansaamen puhujia opiskelijoiden ja työntekijöiden keskuudessa on vähän. Organisaation lomakkeet, nettisivut yms. ei ole käännetty koltansaameksi. Koltansaamen lukuvuosikoulutus ei ole alkanut eikä organisaatiolla ole vakituista koltansaamen opettajan virkaa. Vuoden mittaista koulutusta ei aloiteta vuosittain tai edes joka toinen vuosi. Syyksi sanotaan resurssipula.

Kommentti käännöstöiden laadusta nostaa esiin tärkeän kielenhuoltoon liittyvän kysymyksen. Samasta teemasta keskusteltiin myös koltansaamen kieliyhteisön haastatteluissa. Eräässä keskustelussa kieliyhteisön jäsen toivoi koltansaamen kieliteknologian kehittämiseen nykyistä laajempaa kiinnostusta ja kohdennettua rahoitusta koltansaamelle sen sijaan, että se jäisi monisaamenkielisessä projektissa muiden kielien varjoon. Kieliteknologiaa käsiteltiin myös Saamelaiskäräjien koltansaamen keskustelusarjassa kesäkuussa 2025. Keskustelussa muistutettiin, että koltansaamelle on jo olemassa oikolukuohjelma, joskin sen kehittämistyö on edelleen kesken. Kieliteknologian suurimmaksi haasteeksi tunnistettiin aineiston vähäisyys: tekstikorpus ja puheaineiston määrä ovat rajallisia. Osallistujat korostivatkin yliopistojen, hankkeiden ja Saamelaiskäräjien välisen yhteistyön merkitystä, jotta aineistoja ja muita resursseja voitaisiin tulevaisuudessa hyödyntää koordinoidummin. Kielenhuollon resurssien niukkuus näkyy kuitenkin myös käytännön työssä. Koska erillisiä kielenhuollon tarkastajia ei aina ole saatavilla, kääntäjät vastaavat usein tekstien kielenhuollosta osana omaa työtään ja sille annetun aikataulun puitteissa.

Käännöstöiden haasteet tuodaan esiin myös toisessa vastauksessa, jossa niiden tarkennetaan liittyvän kielenhuollon tarkastamisen lisäksi kääntäjien löytymiseen ja aikajänteeseen, jonka käännösprosessi vie. Sidosryhmäkyselyssä korostuukin käännöspalveluiden laaja käyttö koltansaamenkielisten työntekijöiden puuttuessa. Sen sijaan että koltansaamen opiskelua tuettaisiin laajemmin myös työelämän näkökulmasta ja siten vahvistettaisiin koltansaamenkielisen henkilöstön saatavuutta eri organisaatioissa, monet toimijat ovat riippuvaisia ulkopuolisista käännöspalveluista. Käännöspalvelut ovat tärkeä ja välttämätön osa koltansaamen aseman vahvistamista, mutta niiden käyttö voi kohdistaa suuren vastuun rajalliselle määrälle kääntäjiä. Tämä voi lisätä freelancer-kääntäjien työkuormaa ja aiheuttaa haasteita käännösten toteuttamiselle asetetuissa aikatauluissa.

Piileviä palveluntarpeita pohtiva vastaus puolestaan nostaa esiin, miten koltansaamenkielisten aikaisemmat syrjintäkokemukset[9] ovat mahdollisesti johtaneet tilanteeseen, jossa ei haluta tuoda omaa taustaansa esiin huolimatta siitä, että asenteet kolttasaamelaisia kohtaan ovat nykyisin muuttuneet positiivisempaan suuntaan Suomessa (Valtonen ja Juutinen 2024). Kuten vastauksesta voi päätellä, palveluiden vaatimisen puuttuminen ei kuitenkaan heijasta todellista tilannetta palvelun saannin tarpeesta tai toiveesta, kuten myös kieliyhteisön jäsenet toivat esiin luvussa 4. Näin ollen koltansaamenkielisen palvelun vähäistä kysyntää tai vaatimista ei voida sellaisenaan pitää osoituksena palvelun tarpeettomuudesta. Kieliyhteisön pieni koko ja hajanaisuus voivat osaltaan vaikuttaa siihen, kuinka aktiivisesti palveluita vaaditaan milläkin paikkakunnalla tai miten palveluiden tarve näkyy esimerkiksi käyttäjätilastoissa. Palveluiden vaatimisen vähäisyys ei

[9] ks. Saamelaisten totuus ja sovintokomission raportin osa I.

myöskään välttämättä merkitse sitä, että suomenkielinen palvelu olisi koltansaamenkielisille yhdenvertainen vaihtoehto. Suomalaisten palveluntarjoajien tulisi lisäksi huomioida, että aiemmat kokemukset kielen puutteellisesta käytöstä ja palvelujen saatavuudesta voivat heikentää kieliyhteisön luottamusta ja hidastaa kielen käytön vakiintumista eri palvelukonteksteissa, kuten myös Mäkäräinen (2024: 57) toteaa pro gradu -tutkielmassaan.

Luonnollisten kieliympäristöjen vähäisyyteen sidosryhmien sisäisessä toiminnassa voi vaikuttaa esimerkiksi saamen kielten välinen eriasteinen keskinäinen ymmärrettävyys sekä suomen kielen hallitseva asema monissa toimintaympäristöissä että taustalla vaikuttavat henkiset esteet. Vastauksissa kuvataan, että inarin- ja pohjoissaamenkieliset työntekijät kommunikoivat usein käyttäen omia kieliään ja ymmärtävät toisiaan saamenkielisissä työyhteisöissä. Koltansaamen osalta tilanne poikkeaa tästä, sillä sen ymmärtäminen muiden saamenkielisten keskuudessa on vähäisempää, mikä rajoittaa koltansaamen käyttöä luontevissa vuorovaikutustilanteissa, kuten kieliyhteisön jäsenet kertovat luvussa 4.

Kolmanneksi viimeisen vastauksen näkökulmasta laajemman kielitoiminnan keskeiseksi rajoitteeksi näyttäytyy resurssien niukkuus. Sama teema nousee esiin myös muiden sidosryhmien vastauksissa, mikä kertoo resurssivajeen olevan laajempi rakenteellinen kysymys eikä yksittäisiin toimijoihin rajautuva ongelma. Erityisesti saamen kieliin, kulttuureihin ja niitä ylläpitäviin hallinnollisiin rakenteisiin kohdistuvien resurssien riittämättömyys toistuu eri yhteyksissä käydyissä keskusteluissa. Samalla aineisto viittaa siihen, että monien toimintojen turvaaminen ja kehittäminen eivät välttämättä edellytä merkittäviä taloudellisia lisäpanostuksia. Lapin hyvinvointialueen vastauksessa esimerkiksi tuodaan esiin, että sillä olisi valmiuksia palkata koltansaamenkielinen työntekijä, mikäli sopiva henkilö löytyisi. Useissa vastauksissa tuodaan lisäksi esiin ulkoisten käännös- ja tulkkauspalveluiden hyödyntäminen. Näin ollen joidenkin ulkoisten palvelujen sijaan tai niiden rinnalle voisi olla mahdollista vahvistaa organisaation omaa koltansaamenkielistä henkilöstöä. Tämä voisi paitsi tukea koltansaamenkielisen palvelun jatkuvuutta myös luoda pysyvämpiä tehtäviä koltansaamen kielen parissa työskenteleville. Suomen julkisen sektorin ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kokonaisuudessa tarvittavat lisäresurssit voisivat siten olla suhteellisen rajallisia, vaikka niiden vaikutus koltansaamen kielen käyttömahdollisuuksiin ja toimintaedellytyksiin voisi olla merkittävä.

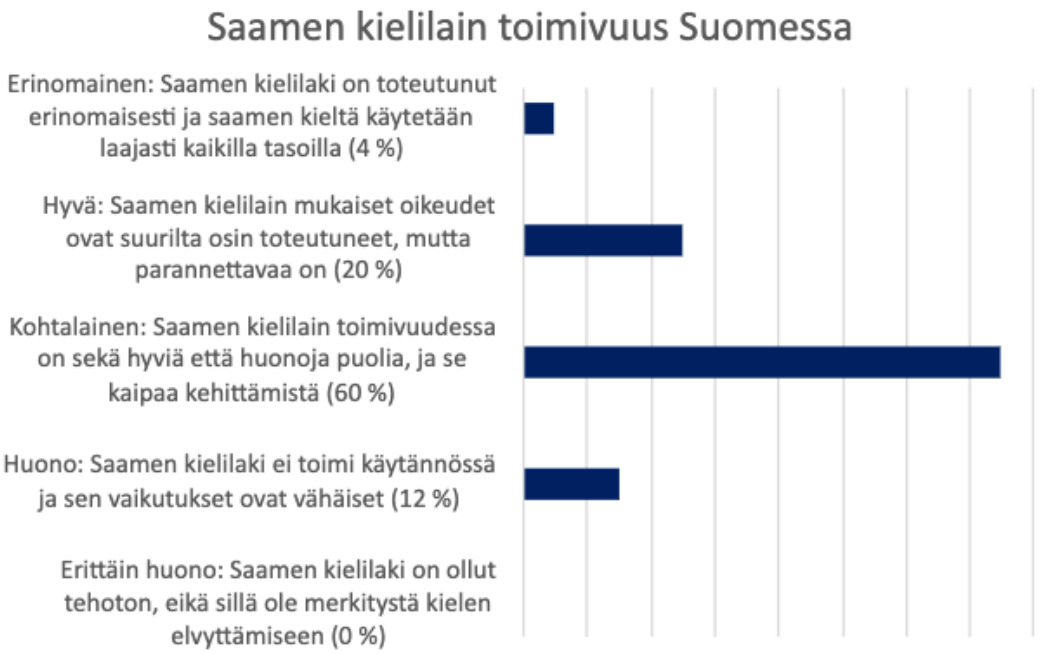
Viimeinen vastaus, joka käsittelee koltansaamen kielityön eri osa-alueiden vähäisyyttä toisen asteen koulutuskeskuksessa, nostaa esiin kysymyksiä kielellisen yhdenvertaisuuden toteutumisesta, vaikka taustalla vaikuttavat myös ymmärrettävät käytännön haasteet, kuten kieliyhteisön pieni koko ja hajanaisuus sekä koulutettujen opettajien vähäisyys. Se, että sivulla 12 kuvattu vuoden mittainen intensiivikoulutus voidaan nykyisillä resursseilla toteuttaa jokavuotisesti pohjoissaameksi, viittaa kuitenkin siihen, ettei koltansaamen opetuksen järjestämiseen liittyviä haasteita voida saamen kielten yhdenvertaisuuden näkökulmasta palauttaa yksinomaan resurssikysymykseksi. Huomiota herättää myös se, ettei organisaatiolla ole koltan- tai inarinsaamenkielisiä verkkosivuja, vaikka pohjoissaamenkielinen sivusto on saatavilla. Kielen näkyvyys oppilaitoksen viestinnässä ei ole

ainoastaan symbolinen ele, vaan sillä voi olla merkitystä kielen arvostuksen, normalisoitumisen, saavutettavuuden ja käyttömahdollisuuksien vahvistamisessa.

5.3 Saamen kielilaki sidosryhmien näkökulmasta

Yksinkertaisimmillaan saamen kielilain (2003/1086) tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetty saamelaisten oikeus käyttää omaa kieltään tuomioistuimessa ja muussa viranomaistoiminnassa sekä julkisen vallan velvollisuus toteuttaa ja edistää saamelaisten kielellisiä oikeuksia. Kielilakiin liittyvillä kysymyksillä pyrittiin saamaan tietoa lain merkityksestä juuri koltansaamen kohdalla. Saamebarometri 2024 tuo hyvin kattavasti esiin monia tässäkin selvityksessä esiin tuotuja aiheita kielilakiin liittyen, mutta kuten selvityksessä huomautetaan, siihen kirjatut tiedot ja tulokset koskivat pääosin pohjoissaamea, koltan- ja inarinsaamen vastaajamäärien jäädessä pieniksi (Eriksen, Arola ja Aikio 2025: 96).

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki vastaajat ilmaisivat olevansa tietoisia kielilaista. Tulos ei ollut yllättävä, sillä vastaava kysymys sisältyi myös Saamebarometriin 2024. Aiemmat vastaukset huomioon ottaen voidaan tulkita, että ainoan kielteisen vastauksen antanut taho pyrki korostamaan koltansaamen heikkoa asemaa ja siihen liittyviä haasteita omassa organisaatiossaan. Suurin osa vastaajista arvioi saamen kielilain toimivuuden Suomessa kohtalaiseksi (60 %). Hyvänä lain toimivuutta piti 20 prosenttia vastaajista, huonona 12 prosenttia ja erinomaisena vain 4 prosenttia.

Taulukko 5. Kielilain toimivuus Suomessa.

Sidosryhmäkyselyssä ei selvitetty vastaajien valintojen taustalla olevia perusteluja, mikä rajoittaa mahdollisuuksia tulkita syitä sille, miksi enemmistö vastaajista arvioi lain toimivuuden kohtalaiseksi. Myöhempien kysymysten pohdinnoissa moni vastaaja kuitenkin kokee, että alueellisesti painottuva kielilaki ajaa saamelaiset eriarvoiseen asemaan heidän asuinpaikkansa perusteella. Saamebarometrissä 2024 lisäksi huomautetaan, että saamenkielisten palveluiden järjestämisvastuun tulisi olla selkeämmin määritelty. Kielilakiin kaivataan myös selkeää kantelu- ja sanktiojärjestelmää, jotta saamen kielilain noudattamisen laiminlyönneistä seuraisi konkreettisia toimenpiteitä (Eriksen, Arola ja Aikio 2025: 19). Saamebarometrissä 2024 korostetaan myös, että useimmat saamenkielisten palveluiden parantamiseen tähtäävät suositukset ovat toistuneet jo toistakymmentä vuotta. Suurta osaa niistä ei kuitenkaan ole pantu täytäntöön, mikä osoittaa, ettei konkreettisten toimenpiteiden ehdottaminen yksinään usein johda toivottuihin tuloksiin (ibid., 9). Tästä syystä pyrimme kysymyksillä ohjaamaan sidosryhmätoimijoita arvioimaan saamen kielilain vaikutuksia omaan toimintaansa koltansaamen kielen edistämisen näkökulmasta sekä pohtimaan, millä tavoin lain tavoitteiden toteutumista voitaisiin heidän näkemyksensä mukaan tukea.

Viisi kyselyyn osallistunutta toimijaa jätti vastaamatta kysymykseen saamen kielilain vaikutuksesta organisaation toimintaan. Oulussa sijaitsevan koulutuslaitoksen edustaja puolestaan arvioi, ettei kielilailla ole merkitystä kyseisen organisaation toiminnalle. Valtaosa vastaajista kuvasi saamen kielilain vaikutusten kuitenkin näkyvän erityisesti kielen käyttöä ohjaavina käytäntöinä, kielen näkyvyyden lisääntymisenä sekä koltansaamen kielityön resursointia tukevana perustana. Lisäksi lain katsottiin selkeyttävän saamelaisten kielellisiä oikeuksia sidosryhmien toiminnassa ja eri toimijoiden velvollisuuksia niiden edistämisessä. Käytännössä vaikutukset näkyvät etenkin käännöksissä, viestinnässä ja tulkkausjärjestelyissä.

Vastauksista nouseekin esiin näkemys, että kielilain toimeenpano painottuu erityisesti koltansaamen kirjalliseen käyttöön. Sen sijaan lain mahdollisuudet tukea puhutun kielen käyttöä arjen vuorovaikutustilanteissa ja palveluissa näyttäytyvät vastaajien mukaan rajallisempina.

> *Kielilain noudattaminen johtaa usein käännösten suureen määrään puhekielen jäädessä taka-alalle. Puhekieli, kielen käyttäminen tavallisen arkipäivän kielenä, olisi kielen osaamisen ja takaisinottamisen kannalta kääntämistä hyödyllisempää.*
>
> *Vaikutus on hyvin rajattua ja käyttö hyvin vähäistä, lähinnä vaikuttaa viestintään (tiettyjä tietoja pohjoissaameksi), koltansaameksi ei esim. verkkosivuja, saamen alueella haastavaa rekrytoinnissa löytää kieltä osaavia etenkin, kun edellytyksenä on nyt fi/sv.*
>
> *Saamen kielilaki ei velvoita laajemmin organisaatioita palveluiden tuottamiseen, jota kautta olisi mahdollista saada resursseja.*

Sää′mpää′ljes-hankkeen aikana heräsi keskustelua myös siitä, missä määrin saamen kielilaki edistää koltansaamen niin sanottua symbolista näkyvyyttä ja missä määrin se tukee kielen aktiivista käyttöä. Ohjausryhmän keväällä 2026 käydyssä keskustelussa tuotiin esiin kielen konkreettisia tarpeita suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin. Samalla kun tekstien kääntäminen ja monikieliset verkkopalvelut lisäävät koltansaamen näkyvyyttä, on koltansaamen kieli tilanteessa, jossa lapsilla, nuorilla ja aikuisilla on pulaa kaikenlaisesta kirjallisesta materiaalista, joka tukisi kielen oppimista ja elinvoimaisuutta arjessa.

Tämä herättää kysymyksen resurssien kohdentamisesta. Tulisiko rajallisia voimavaroja suunnata ensisijaisesti kielen näkyvyyttä lisääviin toimenpiteisiin, kuten asiakirjojen kääntämiseen, vai sellaisiin ratkaisuihin, jotka vahvistavat kielen käyttöä arjessa ja palvelutilanteissa? Onko realistisesti mahdollista saada molemmat yhtä vahvasti tuetuiksi olemassa olevien resurssien puitteissa? Erityisesti tilanteissa, joissa koltansaamen kielistä henkilöstöä ei ole saatavilla, kielen käytön mahdollisuudet jäävät usein rajallisiksi kielilaista huolimatta.

Saamen kielilain kehittämisehdotukset

Vain osa sidosryhmien esittämistä kehittämisehdotuksista kohdistui varsinaisesti saamen kielilakiin. Monet vastaajat puhuvat pikemminkin kielen elvyttämisestä sekä opetuksen, resurssien ja palvelujärjestelmän laajemmista haasteista.

Koltansaamen kielen opintoihin keskittyvät pohdinnat liittyivät ensisijaisesti koulutus- ja opetuspolitiikkaan eivätkä niinkään kielilainsäädäntöön, mikä korosti opetukseen liittyvien kehitystarpeiden merkitystä. Konkreettiset ehdotukset koskivat muun muassa saamen kielten etäopetuksen vakinaistamista, jonka myötä useita lapsia on saatu koltansaamen opintoihin vuosittain esiopetuksesta alkaen. Saamen kielten asema tulisi vastaajien mukaan myös nostaa perusopetuslainsäädännössä samaan asemaan kuin suomi ja ruotsi, jolloin opetus tapahtuisi osana muuta opetusta, ei perusopetusta täydentävänä. Nämä kehittämisehdotukset heijastavat laajempaa huolta kielen siirtymisestä uusille sukupolville eikä niinkään pelkästään viranomaisasioinnista.

Useissa vastauksissa resurssit ja kielitaitoinen henkilöstö nähdään suurempina ongelmina kuin itse laki. Lain toimivuuden nähtiin riippuvan käytännössä siitä, onko saatavilla saamenkielisiä työntekijöitä, opettajia, tulkkeja, pappeja ja muita ammattilaisia. Vastaajien näkökulmasta pelkkä oikeus palveluun ei riitä, jos palvelun tarjoajia ei ole. Kielen käyttöä tulisi lisäksi tukea konkreettisesti enemmän symbolisen näkyvyyden sijaan. Ihmisoikeuskeskus huomauttaakin artikkelissaan, että Euroopan neuvoston kieliperuskirjan täytäntöönpanoa valvova asiantuntijakomitea arvioi vuonna 2025, ettei mitään heidän vuoden 2024 suosituksistaan ollut pantu kokonaisuudessa käytäntöön. Komitean saamelaisten kielellisten oikeuksien edistämistä koskeviin suosituksiin sisältyi muun muassa saamen kielten käytön edistäminen taloudellisissa ja sosiaalisissa yhteyksissä sekä saamen kielten edistämisen ja kielenhuollon pysyvän rahoituksen takaaminen (Ihmisoikeuskeskus, 2026).

Konkreettiseen kielen käytön tukemiseen liittyen vastaajat nostivat esiin kielen luonnollisen käytön, kielikoulutuksen työntekijöille, oppimateriaalit, vapaa-ajan toimintamahdollisuudet sekä media- ja kulttuurisisällöt, jotka sisältyivät myös Euroopan neuvoston komitean suosituksiin. Nämä liittyvät suoraan myös aiemmin tunnistettuun resurssien ja arjen tarpeiden risteyskohtaan. Vastaajien näkökulmasta kielen elinvoimaisuus ei synny ensisijaisesti käännöksistä ja virallisista asiakirjoista, vaan tilanteista, joissa kieltä voidaan käyttää arjessa. Erityisen hyvin tämä näkyy lisäksi lasten näkökulmia koskevissa vastauksissa, joissa korostuvat opettajien saatavuus, oppimateriaalit, nuorten ohjelmat, kirjat, elokuvat ja vapaa-ajan käyttöympäristöt, joita kolttasaamelaisilla lapsilla ja nuorilla on vain rajallisesti. Erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen osalta nähtiin, että oikeuksien toteutuminen riippuu liikaa yksittäisten toimijoiden aktiivisuudesta, asenteista tai halukkuudesta edistää niitä. Vastauksista voikin päätellä, että monet sidosryhmät pitävät yllä mainittua kielilain nykyistä alueellista rajausta osittain vanhentuneena.

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen ei kuitenkaan voi perustua yksittäisten työntekijöiden kiinnostukseen, panostukseen tai hankerahoitukseen, vaan myös laajemman velvollisuuden ymmärtämiseen. Ylen haastattelussa vuonna 2016 Annika Pasanen huomauttaakin, että kuntien ja valtion tulisi ottaa saamen kielilaki enemmän tosissaan sekä lisätä viranhaltijoiden kesken parempaa ymmärrystä siitä, että saamenkielisillä on oikeus käyttää saamen kieltä siitä huolimatta, osaavatko he suomen kieltä (Magga 2016). Sidosryhmien vastauksissa nostetaan esiin saamen kielten tukemiseen liittyvien rakenteiden puutteet, rahoituksen puute/puutteet ja siten riippuvuus hankkeista sekä kielilain velvoittavuuden heikkous. Saamen kielten huomioimiseen tulisi sitoutua institutionaalisella tasolla nykyistä vahvemmin.

Koltansaamen kieliyhteisön jäsenten useaan otteeseen esiin nostama huoli pienempien saamen kielten jäämisestä suuremman saamen kielen varjoon nousi selvästi esiin myös sidosryhmien näkemyksissä. Tämä ilmenee esimerkiksi toiveina pienempien saamen kielten näkyvyyden vahvistamisesta saamen kielilaissa ja Kolttien kyläkokouksen aseman vahvistamisesta. Nykyisellään saamen kielilaki koskee Kolttien kyläkokouksen toimintaa vain kolttalain mukaisesti vuosittain järjestettävien kyläkokousten osalta. Lain tulisi kuitenkin ulottua koko organisaation toimintaan, mikä mahdollistaisi myös riittävien taloudellisten resurssien osoittamisen kielilain toimeenpanoa varten.

5.4 Kielityön toiminta ja haasteet

Kysyttäessä, miten organisaatio tällä hetkellä osallistuu koltansaamen kielen edistämiseen omalla tahollaan, korostuivat vastauksissa jälleen viestintä ja käännöstyöt. Osa organisaatioista kuvaa hyvin konkreettisia ja systemaattisia toimenpiteitä, kun taas osa tunnistaa toiminnan olevan vielä vähäistä tai laajalti resurssien rajoittamaa. Vastauksista välittyy kuitenkin yhteinen näkemys siitä, että koltansaamen näkyvyyttä, käyttömahdollisuuksia ja saavutettavuutta pyritään vahvistamaan omilla toimialoilla.

Yleisin tapa kuvata kielityön edistämistä tuotiin esiin tiedotteiden julkaisemisena, verkkosivujen ja muun materiaalin kääntämisenä, sosiaalisen median ja julkaisutoiminnan kehittämisenä sekä kielen yhdenvertaisena käyttönä muiden saamen kielten rinnalla. Useat organisaatiot kuitenkin korostivat pyrkimystä tiedottaa koltansaameksi ”aina kun on mahdollista” tai ainakin keskeisissä kolttasaamelaisia koskevissa asioissa viitaten resurssien puutteeseen. Kielen opiskelun mahdollistaminen työajalla nousi esiin myös muutamissa vastauksissa.

Yksi viimeaikainen konkreettinen kielityön edistäminen, joka ilmaistiin myös sidosryhmäkyselyssä, näkyy esimerkiksi Lapin hyvinvointialueen koltansaamenkielisten verkkosivujen julkaisemisena. Vastauksissa Lapin hyvinvointialueen edustaja lisäksi kertoo, että organisaation digiasiointialustaa käännetään parhaillaan koltansaameksi koltansaamenkielisten digipalveluiden mahdollistamiseksi. Toisesta konkreettisesta toimenpiteestä uutisoitiin keväällä 2026, kun Suomi.fi-palveluun lisättiin mahdollisuus hakea tietoa julkisista palveluista myös koltan-, inarin- ja pohjoissaameksi. Sen tavoitteena on koota saamenkielisiä palveluja koskevat tiedot yhteen paikkaan myös tulevaisuudessa, kuten Saamelaiskäräjät (2026) tiedotteessaan toteaa. Kielityön pitkäjänteistä kehittämistä kuvataan muutamissa muissakin vastauksissa erityisesti yhteistyön vahvistamisena Saamelaiskäräjien ja muiden saamelaistoimijoiden kanssa sekä saamelaisyhteisön osallistamisena palveluiden kehittämiseen. Näiden lisäksi vastauksissa korostettiin saamen kielten huomioimista jo palveluiden suunnitteluvaiheessa sekä kieli- ja kulttuuritietouden lisäämisen tärkeyttä henkilöstössä, jota koltansaamen kieliyhteisökin toivoi useaan otteeseen luvussa 4.

Koltansaamen kielen edistämisen tarve uhanalaisena saamen kielenä tunnistettiin osassa vastauksista, joissa luonnehdittiin kielen erityisasemaa suhteessa muihin saamen kieliin. Saamelaisen erikoiskirjaston edustaja esimerkiksi kertoo, miten vuonna 2025 heidän työsuunnitelmassaan painotettiin koltansaamen ja inarinsaamen lukutaitotyötä. Siihen liittyen toimija oli käynyt keskusteluja koltansaamen kielipesien ja perusopetuksen kanssa, joiden pohjalta pyritään kehittämään kirjastoyhteistyön muotoja saamenkieliseen varhaiskasvatukseen ja perusopetukseen. Saamelaiskäräjien toiminnassa koltansaamen kielen edistäminen on puolestaan saamen kielten toimiston erityispainopisteenä vuosina 2025–2026.

Vastauksissa kuvattujen kielityön haasteiden voidaan tulkita puolestaan heijastavan koltansaamen kielen institutionaalista haavoittuvuutta. Erityisesti kokemus johdon vähäisestä sitoutumisesta resurssien kohdentamiseen, toiminnan keskittyminen pääosin pohjoissaameen sekä koltansaamenkielisten opettajien ja toimintamuotojen vähäisyys osoittavat, että kielen tukemisen edellytykset koetaan usein rajallisiksi. Haasteet eivät siten näyttäydy ainoastaan yksittäisinä käytännön ongelmina, vaan myös laajempina asenteellisina tekijöinä, jotka vaikuttavat koltansaamen näkyvyyteen, käyttömahdollisuuksiin ja kehittämiseen organisaation kyvyssä tuottaa palveluita.

5.5 Tunnistetut ongelmat ja vaikeudet

Koltansaamen kielen näkyvyyden edistämisen/palvelujen tarjoamisen suurimmiksi haasteiksi nousivat jälleen kielenkäyttäjien ja kielenosaajien sekä resurssien vähäisyys organisaatioiden toiminnassa. Toisaalta osassa vastauksista tunnistetaan, että kieliyhteisön pieni lukumäärä tekee kohderyhmästä rajallisen, mutta tarpeiltaan erityisen korostaen jo aikaisemmin tässä selvityksessä esiin tuodun koltansaamen positiivisen erityisaseman tarpeellisuutta suhteessa muihin saamen kieliin Suomessa. Ammattitaitoisten tulkkien ja kääntäjien vähäisyys sekä lukumäärältään pieneen yhteisöön kohdistuvat panostukset vaativat sidosryhmien mukaan paljon työtä, lisäten siihen tarvittavia rahallisia resursseja. Kun useimmissa sidosryhmissä ei ole omaa koltansaamen kieltä osaavaa työntekijää, ovat ne riippuvaisia ulkopuolisista asiantuntijoista ja siten ulkoistetusta työstä. THL:n edustaja kertoo muun muassa vastauksissaan, miten organisaatiossa on myös tunnistettu, että yksi saamelaisasiantuntija ei voi edustaa koko saamen kansaa, jälleen alleviivaten eri saamenkielisten työntekijöiden tarvetta ei pelkästään sosiaali- ja terveysalalla, vaan usealla muullakin eri palvelusektorilla. Edellä mainittujen lisäksi alle nostetaan myös seuraavia yksittäisiä vastauksia:

> *Tavoittaako koltansaamenkielinen viestintämme oikeat sidosryhmät?*
>
> *Täydentävää opetusta ei ole kunnissa pakko tarjota, jolloin on mahdollista, että poliittisessa päätöksenteossa asia nähdään ylimääräisenä kuluna. Koltan kielen etävälitteisen opetuksen oppilaskohtaisen lukuvuosimaksun aleneminen vuonna 2021 edisti myös esikoulun oppilaiden osallistumista opetukseen.*
>
> *Puhujayhteisön pienuus ja hajallaan oleminen eri organisaatioissa.*
>
> *Opettajapula ja oppilaiden vähäinen määrä rajoittavat opetuksen laajentamista. Etäopetus vaatii teknisiä ratkaisuja ja huoltajien tukea, mikä voi asettaa perheet eriarvoiseen asemaan.*
>
> *Vähän koltansaamen kielen puhujia, viranomaiset tarjoavat huonosti saamenkielisiä palveluita, asenteet koltansaamen kielen käyttöä kohtaan.*
>
> *Koltansaamenkieliset palveluntarpeet ovat usein piileviä: omaa kielitaustaa ei aina haluta/uskalleta tuoda esiin: olisi tarve turvallisemman ilmapiirin luomiselle.*
>
> *Koltansaamen opettajan virkaa ei ole perustettu. Koltansaamen kielen opiskelijoita on vähän.*
>
> *Koska koltansaamen opiskelijoita on alle puolikymmentä vuosittain ja he ovat eri puolilla kaupunkia ja ikäluokat ovat esiopetuksesta yhdeksäsluokkalaisiin saakka on esim. hanketoiminnan järjestäminen on vaikeampaa. Liikkuvat sanat - Liikkeei sää'n työpaja 2023 jäi siksikin toteutumatta.*

Ensimmäisessä vastauksessa esiin tuotu pohdinta kohdeyleisön saavuttamisesta on relevantti, tuoden jälleen laajempia haasteita esiin kielen näkyvyyden ja palvelujen tarjoamisen sektorilla. Oikeiden kohderyhmien tavoittaminen voi olla vaikeaa, jos organisaatiot eivät tiedä tai osaa ottaa selvää, missä ja miten koltansaamen puhujat tavoitetaan. Lisäksi on syytä pohtia, vastaavatko viestintäkanavat kohderyhmän käyttötapoja ja miten erilaisista viestintäkanavista ylipäätänsä tiedotetaan. Kielen käyttö viestinnässä ei automaattisesti tarkoita, että viesti saavuttaa vastaanottajansa. Aikaisemmin mainittu uudistus Suomi.fi-palvelussa on kuitenkin positiivinen askel koltansaamenkielisten palveluiden hahmottamisessa. Kysymys viestinnän saavuttamisesta nostaa kuitenkin esiin tarpeen vuoropuhelulle yhteisön kanssa sekä viestinnän vaikuttavuuden arvioinnille. Kimberli Mäkäräinen ehdottaa pro gradu -tutkielmassaan, että valtion virastot ja elimet voisivat levittää tietoa koltansaameksi multimodaalisesti tiedottamalla yhteisölle suoraan materiaalin olemassaolosta (Mäkäräinen 2024: 57).

Koltansaamen opetuksen jatkuvuuden takaamiseen liittyvät haavoittuvaisuudet, kuten opetuksen tarpeen tai järjestämisen suora vertaus kielen opiskelijoiden vähäisyyteen, kielivät rakenteellisesta ymmärtämättömyydestä koltansaamen kielen historiaa, nykyhetkeä ja tulevaisuutta kohtaan. Vaikka kiinnostus koltansaamen kieliopintoihin ja niiden järjestämiseen on kasvussa, opetuksen saatavuus voi olla riippuvainen yksittäisistä päätöksistä, resursseista tai henkilöstöstä. Näin ollen koltansaamen kielen asema voi jäädä monin paikoin taloudellisten ja poliittisten prioriteettien varjoon etenkin, jos sen tukeminen nähdään ylimääräisenä kustannuksena. Tunnistetaanko koltansaamen merkitys kielenä riittävän hyvin suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ja laajemmin yhteiskunnassa? Nähdäänkö koltansaamen kieliopintoihin liittyvä kielityö investointina vai kuluna? Kuinka vahvasti kielelliset oikeudet huomioidaan päätöksenteossa?

Viimeinen vastaus tuo esiin, että pienen kieliyhteisön ikäjakaumaan liittyvät haasteet ovat tärkeä huomio, jonka ratkaisemista on syytä tarkastella. Uhanalaisen kielen elinvoimaisuuden tukeminen ei voi perustua osallistujamäärien taloudelliseen tehokkuuteen, johon hankerahoituksen saaminen voi usein kaatua “kannattamattomana”. Pienten kieliryhmien kohdalla tarvitaankin joustavia toteutustapoja ja juuri kyseiselle yhteisölle suunniteltua toimintaa, jossa suuri ikäjakauma ja asutuksen hajanaisuus otetaan huomioon jo suunnitteluvaiheessa.

Vastauksista välittyy edellä mainittujen lisäksi tilanne, jossa samanaikaisesti tulee ylläpitää nykyisten puhujien mahdollisuuksia käyttää kieltä, kouluttaa uusia puhujia, kehittää palveluita, lisätä kielen näkyvyyttä ja vahvistaa kielen asemaa yhteiskunnassa. Koska resurssit ovat rajalliset, organisaatiot joutuvat pohtimaan, mihin niukat voimavarat on “kannattavaa” kohdentaa. Myös näissä päätöksissä korostuu erilaisten sidosryhmien tarve olla yhteistyössä toistensa kanssa, jotta kielen elvytyksen kokonaisvaltaisen kehityskentän ymmärrys on samalla tasolla. Kielityön onnistuminen erilaisten sidosryhmien toiminnassa edellyttää muutakin kuin käännöksiä tai opetuksen järjestämistä. Tarvitaan pitkäjänteistä yhteistyötä, institutionaalista sitoutumista sekä sellaisia toimintatapoja, jotka vahvistavat koltansaamen näkyvyyttä, käyttöä ja arvostusta niin yhteisöissä kuin yhteiskunnallisissa rakenteissa. Koltansaame tarvitsee samalla laajempaa tukea, tunnustusta ja ymmärrystä suomalaiselta yhteiskunnalta, johon voivat vaikuttaa niin

koulutuslaitokset kuin yksittäisetkin henkilöt omilla asenteillaan. Saamen kielten elvytys ja normalisoituminen tulisi nähdä koko suomalaisen yhteiskunnan vastuuna, jota edistetään yhteistyössä saamelaisyhteisöjen kanssa sen omista tarpeista ja tavoitteista lähtien. Saamen ja erityisesti koltansaamen kielten tarvitsemat taloudelliset, rakenteelliset ja henkilöstöresurssit eivät ole rasite suomalaiselle yhteiskunnalle, vaan investointi kielten ja kulttuurien yhdenvertaisen aseman vahvistamiseen suhteessa suomen kieleen ja suomalaiseen kulttuuriin.

5.6 Tuki ja resurssit

Vastaajille annettiin valmiiksi muotoiltuja esimerkkejä koltansaamen kielen käyttöä tukevista toimista organisaatiossa. Näistä esimerkeistä sai valita yhden tai useamman vaihtoehdon. Vastaukset esimerkkien kesken olivat suhteellisen tasaisia tarkoittaen, ettei yhtä ainoaa ratkaisua pidetty riittävänä kielen käyttöä tukevana toimena. Osaava henkilökunta (76 %) nähtiin kaikista tärkeimpänä tukena kielen käytölle viitaten puhutun kielen mahdollistamiseen. Toiseksi tärkeimpänä tukena ilmaistiin resurssien lisääminen (68 %). Näiden lisäksi yli puolet vastaajista kokivat yhteistyön saamelaisyhteisöjen (52 %) sekä lainsäädännön ja viranomaisvaatimusten roolia (52 %) merkittävinä kielen käyttöä tukevina toimina.

Taulukko 6. Kielen käyttöä tukevat toimet.

“Muu” -vaihtoehtoon selvennettiin seuraavat toimet: yhteistyö eri viranomaisten kesken, esim. jaettu koltansaamenkielinen työntekijä ja tulkkauspalvelu sekä erityisesti saametyöhön korvamerkitty rahoitus. Yksi vastaaja ilmaisi, ettei osaa sanoa, mikä toimi tukisi koltansaamen kielen käyttöön organisaatiossaan.

Taulukon 6 vastausten perusteella vastaajat kokevat, että kielen käyttö toteutuu ennen kaikkea silloin, kun organisaatiossa on työntekijöitä, jotka osaavat koltansaamea ja voivat käyttää sitä

asiakkaiden, yhteisöjen tai kollegojen kanssa. Kielen tukeminen ei kuitenkaan riipu vain henkilöstön osaamisesta, vaan myös siitä, että käytettävissä on riittävästi aikaa, rahoitusta ja muita resursseja esimerkiksi kielipalveluihin, koulutukseen tai materiaalien tuottamiseen. Aikaisemmat vastaukset osoittavat, että osa sidosryhmistä tunnistaa tarpeen työskennellä yhdessä kolttasaamelaisen yhteisön kanssa, jotta palveluntarpeet tunnistettaisiin ja kohdistettaisiin paremmin. Viralliset velvoitteet ja sääntely näyttävät olevan edellä mainittujen lisäksi tärkeäksi koettu kannustin tai tuki koltansaamen kielen käytölle.

Yllä mainittujen tukitoimien lisäksi sidosryhmiä pyydettiin pohtimaan, millaisia resursseja he tarvitsisivat edistääkseen koltansaamen kielen elpymistä ja sen käyttöä toiminnassaan. Vastaukset heijastivat sekä jatkuvuutta että toiminnallista näkökulmaa. Niissä toistuivat aiemminkin esiin nousseet resurssitarpeet, mutta niiden rinnalla esitettiin myös konkreettisia ehdotuksia ja suunnitelmia koltansaamen aseman vahvistamiseksi. Vastaajat ilmaisevat tarvitsevansa seuraavia toimia:

> *Lapsille kirjoitettuja satuja, nuorille romaaneja, aikuisille myös tietokirjoja koltaksi sekä käännöskirjallisuutta että suoraan koltaksi kirjoitettua.*
>
> *Koltankielisen asiantuntijan = kieliviran, vielä enemmän ymmärrystä eri tasoilta organisaatiossa koltankielisten palvelujen tärkeydestä, erikseen koltankielisten palvelujen kehittämiseen tarkoitettua rahaa.*
>
> *Tarvitsemme kielitaitoisia työntekijöitä.*
>
> *Kustannusten korvausta etävälitteisen koltansaamen opetukseen mm. Lukuvuosimaksu, työajankäyttö (mm. oppilaanohjaus, koordinointi), tekniset välineet. Valtionavustus ei kata kustannuksia. Opetus- ja tiedotusmateriaaleja.*
>
> *Saamen kielilain 31 §:n valtionavustuksen palauttaminen aiemmalle tasolle. Lisää koltansaamenkielisiä sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä.*
>
> *Lähinnä tietoa asiasta ja tiedon jakamista organisaatiossa.*
>
> *Koltansaamenkielisten sidosryhmien, etenkin lasten ja nuorten ja heidän kanssaan työskentelevien tavoittamiseen, esimerkiksi yhteistyön kautta. Viestintäresursseja kieliversioiden toteuttamiseksi.*

Koltansaamenkielisen kirjallisen materiaalin vähäisyys nousi sidosryhmien vastauksissa toistuvasti esiin erityisesti oppimateriaalien ja kaunokirjallisuuden osalta. Kirjallinen materiaali tukee kielen käyttöä, oppimista ja näkyvyyttä eri elämänvaiheissa sekä mahdollistaa kielen siirtymisen uusille puhujille. Materiaalien puute puolestaan rajoittaa sekä kielen oppimismahdollisuuksia että sen käyttöä koulutuksessa, vapaa-ajalla ja erilaisissa palveluissa, kuten kieliyhteisön näkemykset ja kokemukset luvussa 4 osoittavat.

Kieliyhteisön jäsenet nostivatkin esiin alaluvussa 4.3 keskustellun tarpeen vahvistaa koltansaamenkielisen materiaalin tuotantoa. Vastauksissa ehdotettiin, että koltansaamen tueksi tarvittaisiin inarinsaamenkielistä materiaalia tuottavan Anarâškielâ Servin kaltaista toimijaa. Koska tarve koltansaamenkieliselle materiaalille ulottuu myös saamelaisalueen ulkopuolella ja eri toimijoille, materiaalintuotannon kehittäminen hyötyisi laajemmasta yhteistyöstä ja tuesta kieliyhteisön, saamelaisorganisaatioiden, koulutustoimijoiden ja muiden sidosryhmien välillä. Saamelaiskäräjien järjestämässä koltansaamen keskustelusarjassa keskusteltiin myös siitä, millä tavoin kieliteknologian kehittäminen voisi tulevaisuudessa helpottaa oppimateriaalien tuottamista.

Sidosryhmien vastauksissa toistuu tarve koltansaamenkieliselle työntekijälle tai vaihtoehtoisesti viranomaisten ja organisaatioiden käyttöön jaettavalle kielitaitoiselle resurssille. Useissa organisaatioissa tunnistetaan oman kielityöntekijän tarve, mutta samalla nousee esiin resurssien kohdentamiseen liittyviä kysymyksiä. Kieliyhteisön jäsenet puolestaan pohtivat koltansaamenkielisiä työllistymismahdollisuuksia ja niiden epävarmoja tulevaisuudennäkymiä. Monet toivoivat mahdollisuuksia työskennellä omalla kielellään ja keskusteluissa tuotiin esiin myös kysymys siitä, miksi esimerkiksi Inarin kunnalla ei ole koltansaamenkielistä työntekijää, vaikka kieli on kunnassa virallinen. Kieliyhteisön näkemyksien mukaan oma kielityöntekijä voisi nopeuttaa materiaalin tuottamista verrattuna ulkoisiin freelance-käännöspalveluihin, jolloin myös työllistyminen pohjautuisi jatkuvuuteen. Toisaalta esimerkiksi Lapin hyvinvointialueen edustaja toteaa vastauksissaan, että koltansaamenkielisiä työntekijöitä palkattaisiin, mikäli heitä olisi saatavilla.

Nämä avoimet vastaukset painottuvat kohdennettujen resurssien tarpeen lisäksi henkilöstön kielitaitoon ja koulutuksen tukemiseen, mikä vahvistaa myös taulukossa 6 esitettyä tulosten havaintoa siitä, että osaava henkilöstö ja resurssien lisääminen nähdään tärkeimpinä keinoina tukea koltansaamen käyttöä. Käytännön kysymykseksi jää kuitenkin se, kuinka moni kyselyyn osallistuneista sidosryhmistä on koltansaamenkielisen henkilöstötarpeen tunnistamisen jälkeen aktiivisesti pyrkinyt rekrytoimaan koltansaamea osaavan työntekijän. Samalla voidaan kysyä, kuinka moni organisaatio on luonut todelliset edellytykset koltansaamenkielisen työntekijän palkkaamiselle silloin, kun sopiva hakija on saatavilla. Aktiivinen rekrytointi eri palvelusektoreilla viestisi kieliyhteisölle, että koltansaamen taitoa arvostetaan ja sille on työelämässä kysyntää. Tämä voisi puolestaan vahvistaa motivaatiota opiskella kieltä, kun kielitaidolle on nähtävissä oman perheen ja kulttuurin lisäksi konkreettisia työllistymismahdollisuuksia.

5.7 Yhteistyö ja edistäminen

Yhteistyö kolttasaamelaisen yhteisön kanssa on keskeinen edellytys koltansaamen kielen aseman vahvistamiselle erityisesti palveluiden tarpeenmukaisuuden, toimivuuden ja saavutettavuuden näkökulmista. Tästä syystä sidosryhmiltä kysyttiin heidän tulevaisuuden yhteistyösuunnitelmistaan (koltta)saamelaisten toimijoiden ja yhteisöjen kanssa. Vastausten perusteella yhteistyön merkitys tunnistetaan ainakin osassa organisaatioita, mutta suunnitelmallinen yhteistyö ei ole vielä vakiintunutta. Hieman yli puolet vastaajista (56 %) ilmoitti, ettei yhteistyösuunnitelmia ole, kun

taas 44 prosenttia kertoi olevansa yhteistyössä tai vähintään suunnittelevansa yhteistyötä tulevaisuudessa. Keskeisiä yhteistyötahoja olivat Oulun yliopiston Giellagas-instituutti, Saamelaiskäräjät, saamelaisalueen kunnat, hyvinvointialueet, Kolttien kyläkokous, Kolttakulttuurisäätiö, Sää′m ǩiõllka′lddi ja Saamelaiskäräjien Mij õõutâst – Me yhdessä -verkosto.

Vaikka kolttasaamelaisen yhteisön osallistaminen koltansaamen kielityöhön niin palveluiden kuin koulutuksenkin kehittämisessä on keskeistä pitkäjänteisen ja yhteisön tarpeisiin vastaavan kielistrategian rakentamiselle, aineisto kuitenkin osoittaa, että osallistamiseen kohdistuu myös rakenteellinen haaste. Kolttasaamelaisen yhteisön käytettävissä olevat resurssit ovat vähäiset, minkä vuoksi esimerkiksi kieleen liittyviä toimia joudutaan edistämään lyhytkestoisilla hankkeilla. Tämän vuoksi yhteisön osallistumista ei voida tarkastella irrallaan resursoinnin kysymyksistä.

Samankaltainen tilanne ilmenee myös osaamistarpeissa. Siinä missä eri sidosryhmät tunnistavat tarpeen vahvistaa henkilöstönsä koltansaamen kieleen ja kulttuuriin liittyvää osaamista, vastaava tarve nousee esiin myös kolttasaamelaisen yhteisön sisällä. Kieltä ja kulttuuria edistävälle työlle olisi yhteisössä valmiutta ja tarvetta, mutta käytettävissä olevat resurssit rajoittavat sen toteuttamista. Esimerkkinä tästä on Kolttakulttuurisäätiön jo pitkään suunnitteilla ollut Talvikylä – koltansaamen kieli- ja kulttuurikeskus, jossa kolttakulttuuri, kieli ja perinteiset elinkeinot yhdistyvät nykypäivään yhdessä yhteisessä tilassa. Myös tämän hankkeen aikana kyseisen kieli- ja kulttuurikeskuksen tarve on noussut esiin moneen otteeseen, mutta sen toteuttaminen vaatii laajempia ja kauaskantoisempia resursseja. Nämä viittaavatkin siihen, että kielityön kehittämisen pullonkaulana suomalaisessa yhteiskunnassa ei välttämättä ole kaikissa tapauksissa motivaation puute, vaan ennemminkin sitoutumisen mahdollisuuden, resurssien riittämättömyyden ja niiden aktiivisen vaatimisen ja tunnistamisen puute.

Vastausten perusteella tulevaisuuden yhteistyömalleissa olisi perusteltua tarkastella myös yhteisiä rahoitusratkaisuja. Muutoin vaarana on, että kielityön toteuttamisen vastuu siirtyy/pysyy yhteisölle ilman, että sen edellyttämät taloudelliset ja henkilöstöresurssit vahvistuvat vastaavasti.

Vastaajat kokevat, että vahvistaakseen toimintaansa he tarvitsisivat vakituisten koltansaamen osaajien rekrytointia, henkilöstön kielitaidon kehittämistä sekä rahoituksen turvaamista. Viimeiseksi mainittuun liitettiin Saamen kielilain 31 pykälän valtionavustuksen tason palauttaminen aiemmalle tasolle, jotta työntekijöitä voidaan lähettää saamen kielten intensiivikoulutuksiin, olemassa olevien rahoitusten tarkoituksenmukaista kohdentamista koltansaamelle ja tukea erillisten rahoituksien hakemiselle. Lisäksi vastaajat painottivat yhteisölähtöistä kehittämistä, jossa kolttasaamelaisten omat tarpeet ja näkemykset ohjaavat palveluiden ja toimintojen suunnittelua. Monet sidosryhmät eivät ilmaisseet pelkästään kielen oppimisen merkitystä, vaan myös kielen käyttämisen mahdollistamista, kuten läpi sidosryhmäkyselyn tulosten on käynyt ilmi. Kuten koltansaamen kieliyhteisö, myös sidosryhmät tunnistavat, että tulevaisuudessa tulee panostaa koltansaamen kieliympäristöjen tukemiseen, jotta kieltä voidaan käyttää luontevasti ja säännöllisesti.

5.8 Tulevaisuus ja kehittämisehdotukset

Kuten koltansaamen kieliyhteisöltä, myös sidosryhmiltä kysyttiin, millaisena he näkevät koltansaamen kielen tulevaisuuden toiminnassaan. Vaikka yli puolet vastaajista kokivat, että kielen tulevaisuus organisaatiossa on positiivinen, joskin haastava (60 %), 20 prosenttia vastaajista ei osannut vastata kysymykseen. 16 prosenttia piti kielen tulevaisuutta uhanalaisena ja vain 4 prosenttia hyvin myönteisenä.

Taulukko 7. Kielen tulevaisuus organisaatiossa.

Aikaisempien vastauksien perusteella voidaan päätellä, että koltansaamen kielen tukemisen haasteet paikantuvat sekä organisaatioiden sisäisiin käytäntöihin että laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Vaikka organisaatioilta odotetaan aktiivisia toimia kielen näkyvyyden ja käytön vahvistamiseksi, vastaajat korostivat samanaikaisesti resurssien, asiantuntemuksen ja institutionaalisen tuen merkitystä. Tämä viittaa siihen, että kielen elvyttämisen ja ylläpitämisen mahdollisuudet nähdään vahvasti riippuvaisina sekä toimijoiden omasta sitoutumisesta että toimintaympäristön tarjoamista edellytyksistä. Tästä syystä kysyimme, *miten* organisaatiot *voisivat* toiminnallaan itse parantaa kielen kehittämistä.

Monet vastaajat katsoivat, että henkilöstön kouluttaminen koltansaamen kielestä ja kulttuurista tukisi jo itsessään kielen tilanteen parempaa ymmärtämistä organisaatioissa. Osa toivoi käyttöön asiantuntevaa ja tiivistä tietoiskua tai lyhyttä koulutusta viranomaisille, kun taas osa ehdotti lyhyitä organisaation sisäisiä kielikursseja. Vuonna 2024 saamelaiskäräjät julkaisi yhteistyössä oikeusministeriön ja Kelan kanssa noin tunnin mittaisen webinaarin YouTubessa, jossa käydään läpi, mihin saamenkielisten palvelujen kehittäminen perustuu, mitä lainsäädäntö edellyttää viranomaisilta ja julkisilta toimijoilta sekä mihin saamelaisilla on asiakkaina oikeus. Tämä jo valmis materiaali on esimerkiksi informatiivinen ja vapaasti katsottavissa oleva tietopaketti niille

viranomaisille tai palveluntarjoajille, jotka toivovat enemmän ymmärrystä saamen kielilaista. Kysymykseksi kuitenkin jää, onko valmiina oleva materiaali tarpeeksi informatiivinen ja jos uusi infopaketti kootaan, mitä kaikkea siinä tulisi ottaa huomioon, jotta tieto olisi mahdollisimman selkeää? Myös mahdollisuus osallistua koltansaamen avoimiin kielikursseihin työajalla nähtiin kieltä edistävänä toimenpiteenä. Lisäksi koltansaamen kielen osaamisen huomioiminen rekrytoinnissa mainittiin yhtenä keinona vahvistaa kielen asemaa.

Vastauksissa tuotiin esiin, että eräs sidosryhmä on pyrkinyt priorisoimaan henkilöstön osallistumista saamen kielten intensiivikoulutukseen. Käytännössä mahdollisuudet tähän ovat kuitenkin heikentyneet merkittävästi saamen kielilain (1086/2003) 31 §:n nojalla myönnettävään valtionavustukseen kohdistuneiden leikkausten vuoksi. Vuoden 2025 valtion talousarviossa avustukseen varattu määräraha pieneni puolella, 250 000 eurosta 120 000 euroon. Päätös johti Lapin hyvinvointialueen saamen kielen lautakunnan kannanottoon oikeusministeriölle, jossa todettiin leikkauksen vaarantavan saamen kielilain käytännön toteutumisen ja vaikeuttavan merkittävästi saamenkielisten palvelujen järjestämistä (Kotala, 2024).

Lapsiasiavaltuutettu puolestaan korostaa koltansaamenkielisten sidosryhmien, erityisesti lasten ja nuorten sekä heidän kanssaan työskentelevien, tavoittamisen tärkeyttä esimerkiksi yhteistyöverkostojen kautta. Tällaisia sidosryhmiä ovat esimerkiksi kielipesät, saamen kielten etäopetushanke sekä Sevettijärven ja Ivalon koulut. Myös perusopetuksen ja varhaiskasvatuksen edustaja painotti saamelaisalueen ulkopuolella asuvien lasten osallistumisen merkitystä etäopetushankkeeseen.

Näihin liittyen vastauksissa tunnistettiin tarve kehittää organisaatioiden viestintää sekä yhteistyö- ja koulutusmahdollisuuksia, että yleisesti positiivisen kieli-ilmapiirin vahvistamista, jotta asiakkaat uskaltaisivat tuoda esiin palveluntarpeitaan. Lapin hyvinvointialueella tähän oli haettu erillistä rahoitusta.

Monisaamenkielisten tilojen toimivuuden kehittäminen koettiin myös tärkeäksi kieltä edistäväksi toimenpiteeksi. Luvussa 4 kuvataan kieliyhteisön kokemuksia monisaamenkielisistä tilanteista, joissa koltansaame on usein jäänyt vahvempien saamen kielten varjoon. Näiden tilanteiden kehittämiseksi on tärkeää ymmärtää koltansaamen kielen historiaa, nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä. Tämä ei koske ainoastaan suomalaista yhteiskuntaa, vaan myös saamelaista yhteiskuntaa laajemmin. Kaikkien saamen kielten näkyvä läsnäolo ja aktiivinen käyttö saamelaisiin asioihin liittyvissä tapahtumissa, tilaisuuksissa ja juhlallisuuksissa tukevat kielten yhdenvertaisuutta ja normalisoivat Suomessa puhuttujen saamen kielten tasavertaista asemaa. Monisaamenkielisten tilojen toimivuus on tärkeää koltansaamelle myös osallisuuden, kielenkäytön mahdollisuuksien laajentamisen ja näkyvyyden kannalta.

Jotta koltansaamen kielen vahvistaminen sidosryhmien toiminnassa ei jäisi vain tulevaisuuden pohdinnan tasolle, kysyimme lisäksi, *millaisia* konkreettisia toimenpiteitä heidän organisaationsa *aikoo* toteuttaa koltansaamen myönteisen tulevaisuuden tukemiseksi. Kysymykseen jätti vastaamatta yksi vastaaja ja yksi vastaaja ei osannut arvioida mahdollisia toimenpiteitä.

Aiemmissa vastauksissa korostuivat resurssien, rahoituksen ja kielitaitoisen henkilöstön tarpeet, kun taas alla olevissa kolmessa vastauksessa painottuvat vastaajien omat vaikutusmahdollisuudet. Tämä viittaa siihen, että vaikka kielen tukemiselle tunnistetaan rakenteellisia haasteita, vastaajat näkevät myös organisaatioiden omalla toiminnalla olevan merkittävä rooli koltansaamen käytön edistämisessä.

> *Tehdä itse kehitysehdotuksia koltansaamenkielisten palvelujen kehittämiseksi.*
>
> *Organisaation sisällä pitää lisätä koltansaamen kielen käyttömahdollisuuksia. Käytännön kielityötä pitäisi saada käynnistettyä.*
>
> *Lisätä yhteistyötä ja vuorovaikutusta koltansaamenkielisten ryhmien kanssa.*

Vastauksissa ei niinkään korostu uudet laajat hankkeet tai rakenteelliset uudistukset, vaan organisaatioiden omissa käsissä olevat toimenpiteet, joilla pyritään vaikuttamaan koltansaamen asemaan arkisten käytäntöjen, palveluiden kehittämisen ja yhteistyön vahvistamisen kautta.

Alla olevissa vastauksissa vastaajat eivät ainoastaan kuvaa, mitä tarvittaisiin, vaan nimeävät selkeitä toimia, joilla he voivat omassa organisaatiossaan edistää koltansaamen asemaa. Vastauksista ilmenee, että koltansaamen kielen tukeminen nähdään käytännönläheisenä toimintana, joka kohdistuu erityisesti viestintään, koulutukseen, palveluihin ja henkilöstön osaamiseen, kuten aikaisemmissakin vastauksissa on useaan otteeseen tuotu esiin.

> *Käännätämme verkkosivut koltansaamen kielelle.*
>
> *Vahvistamme verkostoja, järjestämme tapahtumia.*
>
> *Jatkamme etävälitteisen koltansaamen kielen opiskelumahdollisuuden edistämistä esiopetuksesta perusopetuksen yläkoulun loppuun saakka. Lisäämme tietoisuutta saamelaiskulttuureista ja koltansaamen kielestä.*
>
> *Auttaa koltansaamea puhuvia, jotka eivät saa koulutusta tai palveluita omalla kielellään.*
>
> *Lisätä viestinnällä tietoisuutta saamelaisten kielellisistä oikeuksista.*
>
> *Järjestää koltansaamen lukuvuosikoulutus ja kolttasaamelaisille suunnattuja duodjikursseja. Kaikki materiaali mikä on esim. pohjoissaameksi pitäisi olla käännetty myös inarin- ja koltansaameksi.*
>
> *Saamen osaajien rekrytoinneissa tulemme painottamaan saamen kielten osaamista.*

Kokonaisuutena tarkasteltuna vastaajien suunnittelemat toimenpiteet painottuvat kielen näkyvyyden lisäämiseen, kielellisten oikeuksien toteutumisen tukemiseen sekä koltansaamen käyttömahdollisuuksien vahvistamiseen. Sen sijaan tavoitteiden toimeenpanoon liittyvät kysymykset jäävät pitkälti avoimiksi. Vain harvoissa vastauksissa kuvailtiin toimenpiteiden aikataulua tai millaisin käytännön keinoin asetettuja tavoitteita pyrittäisiin edistämään. Tämä vaikeuttaa sen arviointia, miten realistisia tai toteuttamiskelpoisia ehdotetut toimenpiteet ovat käytettävissä olevien resurssien näkökulmasta.

6. Keskustelu / Yhteenveto

Tässä luvussa tarkastellaan koltansaamen kieliyhteisöltä ja sidosryhmiltä kerättyä aineistoa neljän teeman kautta. Kolme ensimmäistä teemaa perustuu pääasiassa kieliyhteisöltä kerättyyn tietoon, kun taas neljännessä kootaan yhteen sidosryhmiltä saatu hankkeen tavoitteiden kannalta keskeinen tieto. Teemat ovat yhteisöllisyys, kielitilojen puute, kieliyhteisön sisäiset keskustelut sekä sidosryhmien vastuu koltansaamen kielen tukemisessa.

Tämän luvun temaattisia havaintoja tarkastellaan osittain suhteessa Wiltshire ym. (2022) kokoamiin alkuperäiskansojen kielten elvytystä tukeviin toimenpiteisiin. Kirjoittajat tarkastelivat 125 aihetta käsittelevää julkaisua, jotka kohdistuivat enimmäkseen alkuperäiskansojen kielten elvytystoimiin Australiassa, Yhdysvalloissa, Uudessa-Seelannissa ja Kanadassa, ja tunnistivat niiden perusteella 13 alustavaa teoriaa toimista, joiden on havaittu edistävän kielten elvytystä. Vapaasti suomennettuna nämä teoriat olivat: kielitietoisuus, yhteys yhteisöön, kuuluvuuden tunne, tarinankerronta, yhteisön vanhimmat, kielen ekologia, kieliasenteet, käytetty kieli, turvallisuuden tunne, yhteisön hallinta kielisuunnittelusta, pääsy kieleen, pienet askeleet ja riittävä aika.[10]

Yhteenvetoluvun lopuksi esitellään tämän selvityksen perusteella laaditut Kolttakulttuurisäätiön toimenpide-ehdotukset koltansaamen kielitilanteen tukemiseksi sekä niiden jälkeen kieliyhteisön itsensä esiin nostamat konkreettiset ehdotukset koltansaamen kielen edistämiseksi.

[10] Lue teorioiden sisällöistä laajemmin, Wiltshire ym. (2022, 3951–3955).

6.1 Yhteisöllisyys

Läpi kieliyhteisön kertomusten kulkee vahva viesti kolttasaamelaisen yhteisön yhteisöllisyyden vahvistamisen tarpeesta niin saamelaisalueella kuin sen ulkopuolellakin. Kertomuksista voi päätellä, että yhteisöllisyydellä tarkoitetaan yhteenkuuluvuuden tunteen lisäksi mahdollisia turvallisempia tiloja käyttää koltansaamen kieltä ja saada sille myös rakentavaa tukea ja kannustusta kolttasaamelaiselta yhteisöltä. Yhteisöllisyys onkin keskeinen osa kielen elinvoimaisuutta, sillä kielen elvytys ei kohdistu ainoastaan kieleen vaan sitä käyttävään yhteisöön.

Annika Pasanen (2015) ja Marjatta Jomppanen (2023) tarkastelevat saamen kielten elpymistä käänteisen kielenvaihdoksen näkökulmasta, tarkoittaen prosessia, jossa kielen siirtyminen tapahtuu enemmistökielestä takaisin vähemmistökieleen, tässä tapauksessa suomesta koltansaameen. Heidän mukaansa tällaisen kehityksen onnistuminen edellyttää myönteistä suhtautumista elvytettävään kieleen sekä kielenkäyttäjien tietoisuutta omasta roolistaan kielen jatkuvuuden rakentajina. Kielen elvyttäminen ja sen elinvoimaisuuden tukitoimet eivät kuitenkaan voi olla yksittäisten ihmisten varassa. Kieli tarvitsee tuekseen yhteisöllisiä rakenteita ja kieliyhteisön jäsenten kokemuksen siitä, että vastuu kielestä on yhteinen. Yhteisöllisyyden vahvistaminen voi tarjota koltansaamen kieliyhteisölle tukea ja vähentää kokemusta siitä, että kielen säilyttäminen tai elvyttäminen olisi yksittäisen ihmisen tehtävä. Kun kielen käyttö nähdään yhteisenä tavoitteena ja osana yhteisön toimintaa, myös yksilöiden mahdollisuudet ja motivaatio käyttää sekä välittää kieltä voivat vahvistua.

Koltansaamen kieliyhteisön jäsenet toivoivat yhteisöllisyyden rakentamiseksi ja vahvistamiseksi enemmän tapahtumia, jotka mahdollistaisivat sukupolvien välisiä kohtaamisia kulttuurisensitiivisessä tilassa. Tällä tarkoitettiin monin paikoin ainakin enemmistöltään kolttasaamelaista tilaa. Yhteisössä toivottiin myös lisää yhdessä tekemistä tai mahdollisuuksia yhdessä tekemiseen, kuten perinteiseen ruoanlaittoon ja käsitöihin. Tähän tarpeeseen voi osittain vastata Kolttakulttuurisäätiön vuonna 2025 käynnistynyt *Sää'm ǩiõtt-tuejjä'rbb – saamelainen käsityöperintö 2025–2027* -hanke, jonka tavoitteena on turvata saamelaista käsityöperintöä, saamelaisten käsityön (*ǩiõtt-tuejj*) jatkuvuutta ja taidon siirtymistä tuleville sukupolville osallistamalla paikallisia käsityömestareita. Vuosien 2025–2026 aikana myös Interreg Auroran rahoittama Oummu rââst raaj -hanke on osaltaan tuonut kolttasaamelaista yhteisöä kahdesti vuodessa yhteen sekä talvi- että kesäleirin yhteydessä, jotka ovat molemmat olleet yhteisössä suosittuja. Leireillä on päässyt esimerkiksi sukututkimuksen pariin, tanssimaan katrillia ja kuulemaan leuddeja sekä koltansaamenkielistä musiikkia. Yhteisöllisyyden merkitys ei rajoitu kuitenkaan yksittäisiin tapahtumiin: niiden kautta rakentuvat pysyvät sosiaaliset verkostot, joissa koltansaamen käyttö voi jatkua myös arjessa. Myös Wiltshire ym. (2022: 3957) tunnistavat laajasta aineistostaan yhteisöjen vahvistamisen tärkeyden kielenelvytys- ja -tukitoimissa. Kun kielenkäyttötilat ja laajemmin kielistrategiat luovat perheenomaisen ilmapiirin kieliaktiviteeteille, se vahvistaa edellä mainittujen mukaan yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä on puolestaan yhdistetty positiivisiin terveystuloksiin.

Yhteisöllisyyden edistämiseen liittyvä työ voidaan yhdistää yhteisön terveyden edistämiseen myös identiteetin näkökulmasta ja siten kielen oppimista edesauttavan itseluottamuksen rakentamiseen. Luvun 4 sivuilla 61–62 listatuista tuen tarpeista saamelaisyhteisöstä laajemmin nousee esiin irrallisuuden kokemus yhteisöstä ja siten omasta kolttasaamelaisesta identiteetistä, kun esimerkiksi oma kieli- ja kulttuuriyhteys on katkennut ja asuinpaikka sijaitsee muualla kuin saamelaisalueella. Siinä missä saamelaisalueella yhteisön kohtaamisia järjestetään useammin ja matalammalla kynnyksellä, saamelaisalueen ulkopuolella yhteisöllinen toiminta nojaa selvitysmateriaalin mukaan pitkälti vapaaehtoispohjaiseen yhdistystoimintaan. Resurssien rajallisuus ja osittain siitä johtuva ajanpuute voivat tällöin rajoittaa jatkuvan yhteisökohtaisen toiminnan järjestämistä. Tämän seurauksena kieliyhteisön jäsenten kohtaamiset ja yhteisöllisyyden rakentuminen ovat haastavampia erityisesti kaupungeissa, joissa arjen toimintaympäristöt ovat hajallaan. Kyläyhteisöissä arjen kohtaamiset, työympäristöt ja elinkeinot kokoavat yhteisön jäseniä yhteen myös ilman erillistä järjestettyä toimintaa, vaikka yhteisöllisyyden vahvistamiselle koettiin tarvetta myös esimerkiksi Sevettijärvellä.

Ulkopuolisuuden tunne toistuu myös muissa kertomuksissa eikä rajoitu vain kolttasaamelaisen yhteisön sisäisiin dynamiikkoihin, vaan myös laajempaan saamelaisyhteiskuntaan. Kokemus siitä, että myös kolttasaamelaiset ovat yhdenvertaisesti osa saamelaista yhteiskuntaa Suomessa tukisi selvitysmateriaalin mukaan koltansaamen kielen aktiivista käyttöä esimerkiksi monisaamenkielisissä tiloissa. Kokemukset koltansaamen puhumisen niin sanotusta vääryydestä monisaamenkielisessä ympäristössä sekä kieleen kohdistuvat negatiiviset asenteet ja kommentit näyttävät monin paikoin vähentävän tai vähintäänkin haittaavan kielen käyttöä ja ylläpitävän kielitrauman eri osa-alueita. Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportin osa II (2025b) tuokin esiin kolttasaamelaisten muista Suomessa asuvista saamelaisista poikkeavan historiallisen taustan ja paikoin myös kohtelun, jonka vaikutukset näkyvät kieliyhteisössä edelleen esimerkiksi siinä, millaisissa tilanteissa koetaan turvalliseksi tai sopivaksi käyttää koltansaamen kieltä myös monisaamenkielisissä tiloissa.

Wiltshire ym. (2022) korostavat, että kielen elvyttäminen voidaan nähdä yhteisöjen vahvistumisen prosessina: vahvemmat yhteisöt pystyvät paremmin tunnistamaan omat tarpeensa ja varmistamaan, että kielen elvytyksen toimenpiteet vastaavat niihin. Yhteisöllisyyden vahvistuminen voi myös lisätä yhteistä ymmärrystä siitä, mitä kielen edistämisen kentällä tapahtuu, sekä vahvistaa tietoisuutta eri toimijoiden työstä ja mahdollisuuksista osallistua siihen. Tämä tukee näkemystä, jonka mukaan kielen elvyttämisen tulee lähteä puhujista ja ihmisten yhdessä tekemästä merkityksellisestä kielityöstä. Yhteisöllisyys ei siten ole kielen elvyttämisen sivutuote vaan yksi sen keskeisistä edellytyksistä. Mitä vahvemmaksi yhteisö rakentuu, sitä enemmän syntyy myös mahdollisuuksia käyttää koltansaamea osana jokapäiväistä elämää ja siirtää sitä uusille puhujille.

6.2 Kielitilojen puute

Koltansaamen luonnollisten kielitilojen vähäisyys nousi esiin läpi luvun 4. Vaikka erityisesti Sevettijärven alueella on tiloja ja perinteisiin elinkeinoihin sidottuja ympäristöjä, joissa koltansaamea voi kuulla ja käyttää myös arjen tilanteissa, monet selvitykseen osallistuneet kokivat jäävänsä kielen kanssa yksin. Kodin ja läheisten piirin ulkopuolella mahdollisuudet käyttää tai kuulla koltansaamea ovat monin paikoin vähäisiä, ja saamelaisalueen ulkopuolella niitä ei usein ole lainkaan. Edellisen alaluvun perusteella yhteisöllisyyden vahvistaminen sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella voisi osaltaan lisätä tilanteita, joissa koltansaamea käytetään arkeen ja kulttuuriin sidottujen puheenaiheiden yhteydessä. Sivulla 43 esitetty kaavio 10 osoittaa lisäksi, että perheen ohella työympäristö ja koulu koettiin tärkeimmiksi koltansaamen käyttöympäristöiksi. Tämä korostaa tarvetta vahvistaa näitä kielitiloja myös enemmistöltään suomenkielisissä ympäristöissä. Erityisen tärkeää on luoda mahdollisuuksia käyttää koltansaamea osana arjen vuorovaikutusta myös silloin, kun ympäröivä kieli on pääosin suomi.

Kouluilla on yksi keskeinen rooli koltansaamen kielitilojen vahvistamisessa. Tämä pätee erityisesti Sevettijärven ja Ivalon kouluihin, joissa kieltä opetetaan lähiopetuksena, mutta myös kouluihin, joissa lapset osallistuvat saamen kielten etäopintoihin. Koltansaamen kieleen ja kulttuuriin kohdistuvat asenteet vaikuttavat kielitilojen muodostumisiin ja siksi vastuu koulujen myönteisestä kieli-ilmapiiristä jakautuukin koulun ja huoltajien kesken. Koulun tehtävänä on aktiivisesti edistää kieltä ja kulttuuria arvostavaa, kannustavaa ja turvallista toimintaympäristöä, joka vahvistaa koltansaamen asemaa myös suomenkielisessä toimintaympäristössä. Samalla huoltajien suhtautuminen saamen kieliin ja kulttuureihin vaikuttaa lasten kokemuksiin ja motivaatioon heijastuen sekä suorasti että epäsuorasti koulun kieli-ilmapiiriin. Saamen kielten ja kulttuurien näkyvä arvostaminen on tärkeää kaikkialla Suomessa, jotta edellä mainitut normalisoituvat ja vahvistavat saamelaislasten kielellistä ja kulttuurista identiteettiä. Esimerkkitoimiksi edellä mainittuun on muun muassa Kielipesästä kouluun -hankkeen aikana järjestetyt koulujen yhteiset teemapäivät (ks. s. 49; Feodoroff 2023: 61–62). Lisäksi on tärkeää, että saamen kielten etäopetus integroidaan osaksi koulupäivää siten, ettei se tapahdu yhteisöllisen toiminnan kustannuksella tai koulupäivän jälkeen. Tämä tukee lasten hyvinvointia ja jaksamista sekä vahvistaa saamen kielten asemaa luontevana osana koulun arkea.

Saamen kielten intensiivikoulutuksella on puolestaan ollut merkittävä rooli aikuisten kielipoluilla ja uusien kielitilojen luomisessa. Koltansaamen kielen ja kulttuurin intensiivistä lukuvuosikoulutusta ei ole järjestetty selvityksen kirjoittamisen ajankohtana lukuvuoden 2021–2022 jälkeen lähi- tai etäopetuksena. Vuonna 2016 Yle Sää′mm uutisoi, että Saamelaisalueen koulutuskeskus suunnitteli lukuvuodelle 2016–2018 kaksivuotista etäkoulutusta aiemman vuoden mittaisen lähiopetuksen sijaan kieliyhteisön jäsenten toiveesta (Alajärvi, 2016). Verkko-opetus onkin lisännyt koulutuksen saavutettavuutta mahdollistamalla osallistumisen erilaisissa elämäntilanteissa oleville opiskelijoille ilman muuttoa esimerkiksi Inarin tai Utsjoen kuntien alueelle. Tästä näkökulmasta etäopetus on laajentanut koltansaamen aikuiskoulutusmahdollisuuksia ja siten myös kielitiloja verkon välityksellä. Samalla on kuitenkin tunnistettava, ettei pelkkä verkko-opetus voi täysin korvata intensiivisen lähiopetuksen merkitystä uhanalaisen kielen elpymisessä. Kielitaidon kehittyminen

edellyttää monipuolista kielenkäyttöä erilaisissa tilanteissa ja eri tarkoituksiin (Opetushallitus: *Kielenopiskelutaidot*), mikä korostuu erityisesti koltansaamen kohdalla, jossa luonnolliset kieliympäristöt ovat harvassa ja hajallaan. Lähiopetus tarjoaa etäopetusta laajemmat mahdollisuudet kielen käyttöön myös varsinaisen opetuksen ulkopuolella, kuten opiskelijoiden välisissä epämuodollisissa kohtaamisissa ja arjen vuorovaikutustilanteissa. Tällaiset tilanteet voivat muodostaa uusia kielitiloja, joissa kieli alkaa vähitellen normalisoitua osaksi jokapäiväistä elämää. Näillä epämuodollisilla kielenkäyttöympäristöillä on huomattava merkitys kielen elvyttämisen tukitoimissa, eikä niitä voida korvata verkko-opetuksella.

Pienen puhujayhteisön näkökulmasta koulutuksen jatkuvuus kielipesästä peruskouluun ja peruskoulutuksesta aikuiskoulutukseen on luonnollisten kieliympäristöjen ohella keskeinen edellytys uusien kielenkäyttäjien kielitaidon osaamisen vahvistamiselle. Tämän vuoksi koulutuksen järjestämisen edellytyksiä olisi tarkoituksenmukaista arvioida myös muilla perusteilla kuin hakijamäärillä. Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamen vuoden mittaista koulutusta ei esimerkiksi järjestetty lukuvuonna 2015–2016 vähäisen hakijamäärän vuoksi, vaikka koulutukseen oli kuusi hakijaa (Wesslin 2015). Koltansaamen puhujayhteisön pienen koon takia jo muutaman uuden puhujan kouluttaminen voi olla kielen elinvoimaisuuden kannalta merkittävää. Tästä näkökulmasta myös pienille opiskelijaryhmille järjestettävällä koulutuksella voi olla huomattava vaikutus kielen elinvoimaisuuteen. Koulutuksen jatkuvuus onkin tärkeä osa myös pitkäjänteistä kielipolitiikkaa, jossa vaikuttavuutta arvioidaan suhteessa kieliyhteisön kokoon sekä kielen elvytyksen ja tukemisen tavoitteisiin. Tämä näkökulma olisi perusteltua huomioida myös koulutuksen tai muiden tapahtumien rahoitusta ja järjestämisedellytyksiä koskevissa ratkaisuissa esimerkiksi positiivisen erityiskohtelun periaatteen mukaisesti.

Vuonna 2024 tehty päätös lakkauttaa aikuiskoulutustuki muodostaa kuitenkin jälleen uuden haasteen myös koltansaamen kielitilojen rakentamisen näkökulmasta, sillä aikuisten kielikoulutus on ollut yksi merkittävistä väylistä kielen takaisinottamiselle sekä uusien kielitilojen ja uusien kielenkäyttäjien muodostumiselle. Koltansaamen kielen ja kulttuurin intensiivikoulutukseen osallistuminen edellyttää monilta aikuisilta mahdollisuutta irrottautua ainakin osittain työelämästä ja käyttää aikaa pitkäjänteiseen kielen opiskeluun. Juvonen ym. (2025) toteavat, että aikuiskoulutustuen lakkauttamisen myötä mahdollisuus toimeentulon turvaamiseen opintovapaan aikana on heikentynyt merkittävästi. Tämän seurauksena koulutukseen osallistuminen voi vaikeutua erityisesti niiden kohdalla, joilla ei ole taloudellista mahdollisuutta jäädä opintovapaalle ilman tukimuotoa. Tällöin koulutukseen osallistumisen esteeksi ei muodostu kiinnostuksen tai motivaation puute, vaan koulutuksen saavutettavuuteen liittyvät rakenteelliset tekijät. Pienen puhujayhteisön näkökulmasta jokainen uusi kielenoppija ja aktiivinen kielenkäyttäjä on merkityksellinen, minkä vuoksi koulutukseen pääsyn mahdollisuuksien kaventuminen voi vaikuttaa myös laajemmin koltansaamen kielitilojen syntymiseen pitkällä juoksulla.

Selvitykseen osallistuneet kieliyhteisön jäsenet nostivat myös esiin tarpeen lisätä mahdollisuuksia käyttää koltansaamea vuorovaikutteisissa ja kulttuurisesti merkityksellisissä tilanteissa. Eräs osallistuja korosti intensiivikoulutuksen lisäksi erityisesti kielimestareiden merkitystä (ks. s. 63),

sillä se oli hänen omassa tilanteessaan luonut täysin uusia koltansaamenkielisiä tiloja. Kielimestarimenetelmää onkin kuvattu eräänlaisena “aikuisten kielipesätoimintana”, jossa kielen oppiminen perustuu vapaan ja spontaanin keskustelun mahdollistamiseen sekä kulttuurin ja perinnetiedon välittämiseen muistelun ja yhdessä tekemisen kautta (Aikio-Puoskari 2016: 52). Samasta syystä koltansaamen kieliyhteisön jäsenet toivoivat, että äidinkielisiä puhujia hyödynnettäisiin nykyistä enemmän kielimestaritoiminnassa sekä erilaisten kielikoulutusten yhteydessä. Tällaisen toiminnan ei tarvitse rajoittua varsinaisiin kielikursseihin tai -koulutuksiin, vaan se voisi rakentua myös yhteisen, kulttuuriin sidotun toiminnan ympärille, jolloin kieli tulee luonnolliseksi osaksi osallistujien vuorovaikutusta (ks. s. 99–101, konkreettiset toimenpiteet). Kielimestaritoiminnan ja yhteisöpohjaisen kielenkäytön merkitystä tukevat myös Wiltshire ym. (2022), jotka korostavat vanhempien äidinkielisten puhujien roolia keskeisenä osana kielenelvytystä.

Kielen elinvoimaisuuden tukeminen edellyttää lisäksi, että myös nuorille annetaan mahdollisuus omaksua kieli osaksi arjen toimintaympäristöjä koulun ulkopuolella (Hernández 2021). Hernández kuvaa Jukatanin mayayhteisöä koskevassa esimerkissä Ki′kotemal TV-projektia, jossa sosiaalisen median alustoja hyödynnettiin kielen ja kulttuurin välittämisessä myös niille yhteisön jäsenille, jotka eivät ole päivittäin kosketuksissa kieliyhteisöön. Esimerkki havainnollistaa, että digitaaliset ympäristöt voivat toimia merkittävinä uhanalaisten kielten kielitiloina. Tämä näkökulma on tärkeä myös koltansaamen kohdalla, jossa sosiaalisen median ja muiden digitaalisten alustojen roolia kieliyhteisön tavoittamisessa voidaan edelleen vahvistaa. Koltansaamea esiintyy jo paikoin digitaalisessa mediassa, kuten Yle Sää′mm -uutisartikkeleissa, mutta sen näkyvyys on edelleen rajallista (Valtonen ja Juutinen 2024: 64). Digitaalisten kielitilojen laajentaminen esimerkiksi video-, ääni- ja sosiaalisen median sisältöjen avulla voisi vahvistaa kielen arkipäiväistä läsnäoloa ja tukea sen asemaa elävänä nykykielenä. Eräs kieliyhteisön jäsen pohtikin haastattelussa, missä koltansaamen viihteellinen käyttö esimerkiksi sosiaalisessa mediassa on. Tämä havainnollistaa tarvetta kehittää kielen käyttöä myös epämuodollisissa ja viihteellisissä digitaalisissa ympäristöissä.

Tämä selvitys osoittaa, että koltansaamen kieltä käytetään jo työelämässä, mutta samalla sen asemaa halutaan vahvistaa ja laajentaa uusiin työympäristöihin. Tarve koskee sekä saamenkielisiä että suomenkielisiä työyhteisöjä. Kielen elinvoimaisuuden kannalta on olennaista, että koltansaamea voidaan käyttää työssä luontevasti ilman ulkopuolisuuden tunnetta tai palvelutilanteita kuormittavia ratkaisuja, kuten tulkkauksen varaan rakentumista. Tämä edellyttää koltansaamen taitoisen henkilöstön kouluttamista ja rekrytointia, kielitaidon ylläpitämisen tukemista, henkistä tukea sekä työyhteisöjen sitoutumista kielen arvostamiseen ja aktiiviseen käyttöön. Sekä palveluiden käyttäjän että niitä tarjoavan työntekijän tulee voida luottaa siihen, että koltansaamen käyttö on mahdollista, hyväksyttyä ja arvostettua. Samalla on huolehdittava siitä, että tieto koltansaamenkielisistä palveluista on helposti löydettävissä ja että palveluiden sisältö ja saatavuus ovat selkeitä. Tätä tavoitetta tukee esimerkiksi Suomi.fi-palveluun lisätty mahdollisuus hakea tietoa julkisista palveluista myös koltansaameksi. Ilman toimivia ja saavutettavia kielitiloja koltansaamen käyttö jää helposti yksittäisten puhujien vastuulle, mutta niiden vahvistaminen luo edellytyksiä sille, että kieli on luonnollinen ja näkyvä osa arkea myös tulevaisuudessa.

6.3 Kolttasaamelaisen yhteisön sisäiset keskustelut

Kolmas teema, joka toistui sekä kieliyhteisön kertomuksissa että muissa kolttasaamelaisen yhteisön jäsenten kohtaamisissa vuosien 2025 ja 2026 aikana, oli tarve yhteisön sisäisille keskusteluille koltansaamen kieleen liittyen. Useissa kielen elvytykseen liittyvissä tutkimuksissa yhtenä kieltä edistävänä tekijänä nähdään yhteisön yhteinen tahtotila kielen elinvoimaisuuden edistämiseksi (Pasanen 2015; Wiltshire ym. 2022; Jomppanen 2023). Tämän lisäksi Wiltshire ym. (2022) tunnistavat, että yhteisen tahtotilan lisäksi tarvitaan kieleen liittyvien asenteiden purkamista ja niistä keskustelua sekä turvallisempia tiloja, joissa ihmiset oppivat ja käyttävät kieltään. Nämä turvallisemmat tilat ja niiden suunnittelu eivät voi kuitenkaan käytännössä tapahtua vain kouluilmapiirissä, jossa esimerkiksi voi oppia ilman huolta virheistä, vaan sen täytyy ulottua yhteisön omista kohtaamisista laajempaan saamelaiseen ja suomalaiseenkin ympäristöön. Saamelaiskäräjien järjestämät koltansaamen kieli-ilmapiiriä käsittelevät keskustelutilaisuudet Sevettijärvellä ja Ivalossa syyskuussa 2025 osoittivat jo itsessään, että keskustelut kääntyivät turvallisemman tilan ympäristössä erityisesti kieliyhteisöön itseensä ja tarpeeseen keskustella kieliyhteisön sisäisistä kohtaamisista koltansaamen kielen kontekstissa. Sama toistui Sää′mpää′ljes-hankkeen alustavien tulosten palautustilaisuudessa helmikuussa 2026, jossa tiedonpalautusta seurasi ryhmäkeskusteluja sen herättämistä ajatuksista ja havainnoista.

Kolttakulttuurisäätiön *Ǩiõllpie'zzest škoou'le/Kielipesästä kouluun* -hankkeen loppuraportissa kirjataan, miten hankkeessa järjestetyt kielitraumaa käsittelevät vanhempien infoillat koettiin tarpeellisina sekä menneisyyden vaikeiden kokemuksien että nykyhetken haasteiden jakamiselle ja vertaistuen saamiselle (Feodoroff 2023: 53–54). Loppuraportissa kuitenkin todetaan myös, että muutaman vuoden takainen aika ei mahdollistanut tilaa saamelaiselle yhteiskunnalle käydä keskustelua yhteisön ja yhteisöjen sisäisistä asioista. Kuten yllä tuodaan esiin, Sää′mpää′ljes-hankkeen aikana on kuitenkin herännyt ajatus siitä, että aika olisi vihdoin otollinen sisäisen keskustelun edistämiselle. Tähän on saattanut vaikuttaa Saamelaiskäräjälain uudistus (Oikeusministeriö 2025) ja Saamelaisten totuus- ja sovintokomission (2025) työn päättyminen, jotka molemmat ovat olleet saamelaista yhteiskuntaa monin tavoin kuormittavia laajoja kokonaisuuksia.

Tarve keskustella siitä, miten erilaiset kielenpuhujat otetaan yhteisössä vastaan ja miten lyhyetkin kohtaamiset saattavat herkästi määrittää tulevaisuuden askeleita koltansaamen kielen polulla olivat muun muassa aiheita, jotka nousivat kertomuksista erityisesti esiin. Yhteisön sisäisillä ja moderoiduilla keskusteluilla toivottiin vahvistavan yhteisön jäsenten ymmärrystä erilaisista kielipoluista ja niihin liittyvistä tunteista ohjatusti. Keskustelutilaisuuksissa esimerkiksi tarinankerrontaa hyödyntämällä voitaisiinkin mahdollistaa tila, jossa kieliyhteisön jäsenet kuulisivat toistensa kertomuksia kielen käytöstä, oppimisesta sekä haasteista edellisiin liittyen. Moderoitua keskustelua toivottiin siksi, että se tukisi yhdessä tai muutamassa valitussa teemassa pysymistä, turvallisemman tilan periaatteita ja siten myös keskusteluilmapiirin pysymistä rakentavana ja keskusteluun osallistuneita tukevana. Tarinankerronta voi edesauttaa kielitraumojen käsittelyä ja parantumista samalla vahvistaen yhteisöllisiä yhteyksiä (Wiltshire ym. (2022: 3952).

Tarinankerronta ilmenee monissa eri muodoissa, kuten kirjallisuudessa, elokuvissa, musiikissa, runoudessa ja suullisessa perinteessä. Näillä erilaisilla tarinankerronnan muodoilla on merkitystä paitsi kulttuuriperinnön välittäjinä myös kielen elvyttämisen ja yhteisön hyvinvoinnin näkökulmasta. Oman kielen näkyvyys ja kuuluvuus erilaisissa kulttuurisissa ja taiteellisissa yhteyksissä voivat tukea kielitraumojen käsittelyä, vahvistaa kielellistä identiteettiä sekä normalisoida kielen käyttöä osana arkea ja julkista kulttuurista tilaa myös suomalaisessa yhteiskunnassa laajemmin. Kuten tässä selvityksessä on aiemmin todettu, Katja Gauriloffin ohjaama koltansaamenkielinen elokuva *Je'vida* nostettiin esiin yhtenä traumoja käsittelevänä tai jopa niitä purkavana kokemuksena.

Samanaikaisesti kieliyhteisön kertomuksissa korostui koltansaamenkielisen aineiston vähäisyys oppimateriaaleissa, kaunokirjallisuudessa, audiovisuaalisessa tuotannossa ja lastenohjelmissa. Tarinankerronnan eri muotojen tukeminen on siten perusteltua paitsi kielen elinvoimaisuuden myös sen normalisoitumisen näkökulmasta: mitä monipuolisemmin kieli on läsnä kulttuurisessa tuotannossa, sitä vahvemmin se näyttäytyy luonnollisena ja arvostettuna osana sekä Suomessa elävän suomalaisen yhteiskunnan ja saamelaisen yhteiskunnan arkea.

Yllä mainittujen teemojen lisäksi kieliyhteisön kertomuksissa nousi esiin tarve keskustella syvällisemmin siitä, miten ja miksi kieli on muuttunut, kuinka paljon se todellisuudessa on muuttunut sekä millä tavoin sitä normitetaan. Tällaiset keskustelutilaisuudet voisivat vähentää ennakkoluuloisia ja puristisia asenteita uudempia kielenpuhujia ja heidän käyttämäänsä kieltä kohtaan, mutta myös rakentaa edellä mainittujen ymmärrystä vanhempia kielenpuhujia ja heidän kokemuksiaan kohtaan. Koltansaamen kielen muutoksia koskevissa kysymyksissä korostuikin tarve rakentaa molemminpuolista ymmärrystä erilaisia kielenpuhujia kohtaan, jotta kieli voisi elää ja kehittyä koko kieliyhteisön yhteisymmärryksessä. Maailman muuttuessa ja uusien sanojen vakiintuessa kieliin on samalla tärkeää keskustella siitä, mitkä kielen ominaispiirteet nähdään sellaisina, joista halutaan yhteisönä pitää kiinni.

Kieliyhteisön kertomusten perusteella monella koltansaamen kieliyhteisön jäsenellä on niin sanottua hiljaista kielitaitoa, joka ei syystä tai toisesta tule esiin kaikissa tilanteissa. Ulla Aikio-Puoskari (2016) kuvaa saamen kielen elvyttämisen parhaita käytäntöjä käsittelevässä raportissaan *Gullos Sámegiella!* Jane Juuson kehittämää menetelmää, jonka tavoitteena on herättää tämä hiljainen kielitaito. Menetelmä perustuu muun muassa omalle kielenkäytölle asetettujen vaatimusten, kielen puhumisen välttämiseksi omaksuttujen strategioiden sekä yksittäisten kielenkäyttöön liittyneiden kokemusten tarkasteluun. Näiden pohjalta pyritään rakentamaan vaihtoehtoinen ajattelumalli (Aikio-Puoskari 2016: 16). Vaihtoehtoinen ajattelumalli perustuu saamen kielen puhumista estävien ja sitä edistävien tekijöiden tunnistamiseen. Näiden pohjalta voidaan kehittää uusia, ratkaisukeskeisiä ajattelutapoja, jotka tukevat kielen käyttöä. Juuson kehittämää menetelmää voitaisiin hyödyntää myös yhteisön sisäisissä keskusteluissa kielitraumojen ja asenteiden käsittelyn tukena sekä kielen käyttöä vahvistavien ajattelumallien rakentamisessa. Vaihtoehtoisen ajattelumallin rakentamista voidaan tukea konkreettisilla kysymyksillä, jotka ohjaavat pohtimaan esimerkiksi sitä, mitä kukin voi itse tehdä kielen käytön edistämiseksi, millaista

palautetta toivoisi saavansa, miten haluaisi tulla kohdatuksi kielen käyttäjänä sekä millä tavoin voisi tukea ja rohkaista itseään tilanteissa, joissa kielen käyttäminen tuntuu vaikealta.

Saamelaiskäräjien järjestämät koltansaamen kieli-ilmapiirikeskustelut osoittivat kuitenkin, ettei yksittäinen keskustelutilaisuus yksin riitä, sillä sen vaikutus ei välttämättä ole pitkäkestoinen. Vaikuttavuuden vahvistamiseksi on tärkeää, että yhteisön jäsenillä on mahdollisuus osallistua keskusteluihin toistuvasti oman ajan puitteissa sekä käsitellä eri teemoja suunnitelmallisesti ja pitkäjänteisesti. Keskusteluille tulee varata riittävästi aikaa, ja niiden jatkuvuuteen on voitava luottaa. Näin voidaan tukea yhteisen ymmärryksen rakentumista koltansaamen kielen nykytilasta, siihen liittyvistä kokemuksista ja kielen tulevaisuudesta.

6.4 Sidosryhmien vastuu koltansaamen kielen tukemisessa

Sää′mpää′ljes-hankkeen selvitykseen osallistuneet sidosryhmät toivat vastauksissaan esiin useita samankaltaisia havaintoja koltansaamen kieleen liittyvistä haasteista kuin koltansaamen kieliyhteisö. Keskeisiksi haasteiksi sidosryhmien kielityön edistämiselle tunnistettiin resurssien vähäisyyden lisäksi muun muassa koltansaamen kieliympäristöjen vähäisyys, oppi- ja muun materiaalin puute sekä koltansaamenkielisen asiantuntemuksen ja ammattiosaamisen niukkuus.

Sidosryhmien vastauksissa viitattiin toistuvasti koltansaamen vähäiseen puhujamäärään, mikä nähtiin haasteena sekä koulutuksen järjestämiselle että asiantuntevan ja kielitaitoisen henkilöstön saatavuudelle. Kielen elpymisen näkökulmasta palveluiden vähäiseen käyttäjämäärään vetoaminen on kuitenkin ongelmallista, sillä jokainen palvelun käyttäjä ja kielen opiskelija muodostaa suhteellisesti merkittävän osan koko kieliyhteisöstä, luoden tulevaisuutta myös mahdollisille uusille kielenkäyttäjille. Lapin AMK:n artikkeli saamen kielten näkyvyydestä sosiaali- ja terveyspalveluissa tarjoaa konkreettisen esimerkin siitä, miten pienilläkin opiskelija- ja käyttäjämäärillä voi olla merkitystä uhanalaisen kielen elvyttämisessä. Artikkelissa kerrotaan kahdesta henkilöstä, jotka suorittivat sote-alan ammattilaisille suunnatun koltansaamen 60 opintopisteen intensiivikoulutuksen. Molemmat työllistyivät alalle välittömästi koulutuksen jälkeen ja käyttävät kieltä päivittäin työssään (Kelahaara ja Ylinampa 2025). Positiivisena mallina kirjoittajat korostavat artikkelissaan kahden koltansaamen kieltä osaavan sote-alan ammattilaisen merkitystä kielenkäyttäjien kokonaiskuvassa sen sijaan, että huomio kiinnittyisi vähäiseen opintojen suorittajamäärään suhteessa muihin saamen kieliin. Esimerkki osoittaa, kuinka tietylle ammattialalle suunnattu kielikoulutus voi johtaa koltansaamen käyttöön työelämässä. Koska sidosryhmien vastauksissa korostuu toistuvasti tarve koltansaamenkieliselle henkilöstölle, olisi perusteltua kehittää ja toteuttaa nykyistä enemmän alakohtaista kielikoulutusta yhteistyössä sidosryhmien kanssa. Näin kielikoulutus vastaisi paremmin työelämän tarpeisiin ja tukisi samalla koltansaamen käyttöä käytännön työssä. Samalla kun koltansaameksi työskentelevien määrä Suomessa toivottavasti kasvaa, tulee kiinnittää huomiota myös kielen käyttäjien tarvitseman tuen kehittämiseen. Kielen elinvoimaisuuden kannalta on olennaista, että koltansaamen käyttö työympäristössä mahdollistetaan rakenteellisesti eikä se jää yksittäisten työntekijöiden asenteiden tai kielimyönteisyyden varaan.

Luvussa 5 esitetyt sidosryhmävastaukset myös osoittavat, että monet toimijat ja palveluntarjoajat tunnistavat konkreettisten kielenkäyttötilanteiden ratkaisevan merkityksen uhanalaisen kielen elpymiselle. Silti passiivisiin areenoihin, kuten viestintään, panostetaan eniten. Vastauksissa nousi esiin myös keskustelu siitä, miten rajalliset resurssit tulisi kohdentaa: ensisijaisesti oikeudellisten rakenteiden ylläpitämiseen vai kielen käytön mahdollistamiseen arjen tilanteissa. Edellä mainitut nousivat erityisesti esiin saamen kielilakia koskevassa kysymysosiossa. Saamen kielilaki on keskeinen väline saamelaisten kielellisten oikeuksien turvaamisessa perustuslain ja saamelaiskäräjälain (974/1995) lisäksi. Kielilaki luo oikeudellisen perustan kielen ylläpitämiselle ja kehittämiselle sekä saamenkielisten palveluiden järjestämiselle. Oikeudellisen perustan olemassaolo ei kuitenkaan yksin riitä turvaamaan kielen elinvoimaisuutta arjessa, kuten vastaukset osoittavat. Koltansaamen kielen näkökulmasta lain tavoitteet eivät monilta osin toteudu käytännössä, sillä saamekielisiä palveluja on saatavilla vain rajallisesti ja niiden käyttö jää usein satunnaiseksi. Lisäksi lain alueellinen lähtökohta heijastaa osin vanhentunutta käsitystä saamelaisten sijoittumisesta, vaikka koltansaamen puhujat elävät ja tarvitsevat palveluja yhä useammin myös perinteisen kotiseutualueen ulkopuolella. Edellä mainittujen kehittäminen vaatii kuitenkin sidosryhmien omaa aktiivisuutta ja kiinnostusta koltansaamen kielen näkyvyyden ja käytön lisäämiseksi sen erilaisilla käyttösektoreilla.

Kieliyhteisön kokemusten perusteella luontevien koltansaamenkielisten palvelutilanteiden puute onkin yksi keskeisistä kielen käyttöä rajoittavista tekijöistä. Erityisen haastaviksi muodostuvat tilanteet, joissa asiointi tapahtuu tulkin välityksellä. Vaikka mahdollisuus asioida koltansaameksi olisi muodollisesti olemassa, käytännön vuorovaikutustilanteissa asiointi siirtyy helposti suomeen, jos kielen käyttö ei tunnu luontevalta tai sujuvalta. Tällöin kielellinen oikeus toteutuu hallinnollisesti, mutta sen merkitys kielen elinvoimaisuuden vahvistajana jää vähäiseksi. Uhanalaisen kielen elpymisen kannalta olennaista ei ole ainoastaan se, että kieltä on mahdollista käyttää, vaan että sitä voidaan käyttää luonnollisesti ja siten kuin sen luonnollinen käyttö itse koetaan, säännöllisesti ja ilman ylimääräisiä esteitä osana jokapäiväistä elämää. Tämä edellyttää paitsi kielen käyttäjien omaa aktiivisuutta myös yhteiskunnallisia rakenteita, joissa koltansaamen käyttö on aidosti mahdollista. Keskeisessä asemassa ovat erityisesti koltansaamea osaavat työntekijät, joiden avulla kielen käyttö voi siirtyä yksittäisistä tilanteista pysyväksi osaksi palveluita ja työympäristöjä.

Kieliyhteisön vastauksissa korostuikin, että koltansaamen elinvoimaisuuden tukeminen edellyttää suomalaiselta yhteiskunnalta vahvaa sitoutumista ja ymmärrystä siitä, ettei kielen käyttömahdollisuuksien lisääminen ole ylimääräinen vaatimus tai suomalaisilta pois, vaan keskeinen osa kulttuurisen identiteetin ja kielellisten oikeuksien turvaamista. Kielen käyttöareenoihin panostaminen ei siten ole vain palvelujen kehittämistä, vaan myös investointi kieliyhteisön jatkuvuuteen. Kielellisten oikeuksien todellinen ymmärtäminen ja niiden toteutuminen nousivat myös esiin kieliyhteisön kertomuksissa. Eräs haastatelluista pohti esimerkiksi sitä, kuinka Inarin kunnassa voitiin pitkään vedota siihen, ettei koltansaamenkielistä opetusta voida järjestää kunnan alueella syystä tai toisesta, vaikka taustalla ovat voineet vaikuttaa pikemminkin työntekijöiden asenteet tai puutteellinen ymmärrys kielellisten oikeuksien velvoitteista.

Koltansaamen kielen tulevaisuus rakentuu jo nyt. Suomessa kasvaa uusi koltansaamea puhuva sukupolvi, jonka kielellistä perustaa vahvistavat saamen kielten etäopetus, Sevettijärven ja Ivalon koulujen koltansaamenkielinen opetus, korkeakoulumahdollisuudet, kielipesät sekä perheet, joissa vanhemmat siirtävät kieltä aktiivisesti lapsilleen. Kyse ei ole enää pelkästään kielen säilyttämisestä, vaan sen elpymisestä ja siirtymisestä uudelle sukupolvelle. Suomalaisella yhteiskunnalla on vastuu tukea kielen kokonaisvaltaista elinvoimaisuutta koko kolttasaamelaisessa yhteisössä, erityisesti uuden kasvavan sukupolven osalta, joka voisi kasvaa yhä enemmän normalisoituneessa koltansaamenkielisessä ympäristössä. Eri koulutusasteiden jatkuvuuden turvaamisen lisäksi vastuu tarkoittaa sitä, että päätöksenteossa tunnistetaan kielellisen ja kulttuurisen elinvoiman pitkän aikavälin merkitys. Näitä tavoitteita ei voida alistaa lyhytnäköiselle taloudelliselle tarkastelulle tai arvioida pelkästään käyttäjämäärien perusteella, kun tiedetään, että kieli on uhanalainen, mutta elävä. Alkuperäiskansojen kielten elpymistä käsittelevässä Adriana Hernándezin (2021) artikkelissa tuodaan myös esiin tämä näkökulma: vuonna 2021 järjestettyyn alkuperäiskansojen kielten ennallistamisen konferenssiin osallistuneet 31 asiantuntijaa nostivat yhdeksi keskeiseksi haasteeksi useiden muiden rinnalla virheellisen käsityksen siitä, ettei kielellä olisi taloudellista arvoa. Tämä alleviivaa, että kielten elvyttämistä vaikeuttavat usein taloudellisiin hyötyihin perustuvat arviointitavat, jotka eivät huomioi kielellisen ja kulttuurillisen elinvoiman laajempaa yhteiskunnallista merkitystä (Hernández 2021).

Eräs koltansaamen kieliyhteisön jäsen huomautti hankkeen selvityksen tuloksista keskusteltaessa, että vetoaminen koltansaamen vähäisiin opiskelijamääriin opetuksen järjestämättä jättämisen perusteena johtaa väistämättä siihen, että opiskelijamäärät pysyvät pieninä ja lopulta olemattomina. Kun mahdollisuuksia kielen opiskeluun ei tarjota, myös kielen käyttäjien määrä vähenee. Siksi odotus opiskelijamäärien tai palveluiden vaatijoiden merkittävästä kasvusta ilman pitkäjänteisiä investointeja opetukseen tai muihin palveluihin on epärealistinen.

Saamelaisten totuus- ja sovintokomission loppuraportit ovat tuoneet kattavasti esiin sen, miten epävirallinen suomalaistamispolitiikka ja sen seuraukset ovat vaikuttaneet kolttasaamelaisten elämään, kieleen ja kulttuuriin. Raporttien avoin saatavuus tarjoaa suomalaiselle yhteiskunnalle mahdollisuuden lisätä ymmärrystä kolttasaamelaisten historiasta ja niistä tekijöistä, jotka ovat vaikuttaneet koltansaamen kielen asemaan ja käyttömahdollisuuksiin. Menneisyyden tapahtumien tunnistaminen on tärkeä osa sovintoprosessia, mutta yhtä tärkeää on suunnata katse tulevaisuuteen ja rakentaa käytäntöjä, jotka tukevat kielellistä ja kulttuurista jatkuvuutta.

Tämä edellyttää tietoisuuden lisäämistä, asenteiden kehittymistä sekä sellaisten toimintatapojen vahvistamista, joissa saamelaisten ja suomalaisten välinen yhteiselämä perustuu yhdenvertaisuuteen, kunnioitukseen ja vastavuoroiseen ymmärrykseen. Koltansaamen kielen positiivisen erityisaseman huomioiminen palvelujen järjestämisessä, ennakoiva työ tulevien tarpeiden tunnistamiseksi sekä kielen käyttömahdollisuuksien aktiivinen kehittäminen ovat keskeisiä keinoja tämän tavoitteen saavuttamiseksi. Samalla suomalaisen yhteiskunnan tehtävänä on rakentaa luottamusta kolttasaamelaiseen yhteisöön, jotta kielen ja kulttuurin näkyvämpi käyttö sekä niiden siirtyminen tuleville sukupolville voivat vahvistua ilman että niistä täytyy taistella.

7. Toimenpide-ehdotukset ja kieliyhteisön konkreettiset ehdotukset

Selvityksen perusteella muodostetut toimenpide-ehdotukset koltansaamen kielen elinvoimaisuuden tukemiseksi ja parantamiseksi. Seuraavat toimenpide-ehdotukset kohdistuvat etenkin saamen kielilain piiriin kuuluville toimijoille.

- Vakiinnutetaan Saamebarometri 2024:n *Laadukkaita saamenkielisiä palveluita tuottavan organisaation toimintamalli* osaksi palveluiden kehittämistä sekä huomioidaan koltansaamen kielen positiivinen erityiskohtelu kaikissa toimeenpanon vaiheissa.
- Poistetaan systemaattisesti koltansaamen opetuksen järjestämisen rakenteellisia esteitä ja varmistetaan yhdenvertaiset opiskelumahdollisuudet koko koulutuspolulla kielipesästä perusopetukseen sekä etäopetuksessa.
- Luodaan pysyvä yhteistyöverkosto koltansaamen kielityön koordinoimiseksi, tiedonkulun parantamiseksi ja pitkäjänteisen kielistrategian toteuttamiseksi.
- Turvataan koltansaamen oppimateriaalin kehittäminen positiivisen erityiskohtelun periaatteen mukaisesti.
- Vakiinnutetaan koltansaamen intensiivinen lukuvuosiopetus järjestettäväksi säännöllisesti, esimerkiksi joka toinen vuosi, koulutuksen jatkuvuuden turvaamiseksi.
- Rakennetaan monisaamenkielisiä toimintaympäristöjä, joissa koltansaamen kielen käyttö on yhdenvertaisesti näkyvää, arvostettua ja turvallista kaikille kielenkäyttäjille.
- Hyödynnetään totuus- ja sovintoprosessin tuottamaa tietoa kolttasaamelaisten historiasta ja nykytilanteesta koltansaamen kielen arvostuksen, näkyvyyden ja yhteiskunnallisen ymmärryksen vahvistamiseksi.
- Kartoitetaan mahdollisuuksia, joiden avulla voidaan luoda pysyviä toimintamalleja, joilla kolttasaamelaista kieli- ja kulttuuritoimintaa järjestetään sekä saamelaisalueella että sen ulkopuolella, jotta kaikilla kolttasaamelaisilla on asuinpaikasta riippumatta mahdollisuus osallistua yhteisön toimintaan ja vahvistaa suhdettaan kieleen ja kulttuuriin.

Kieliyhteisöltä kerätyt konkreettiset ehdotukset koltansaamen kielen tukemiseksi.

- Turvallisten keskustelutilaisuuksien lisääminen (lähitapaamisina ja internetin välityksellä), sekä kotiseutualueella, mutta myös kaupungeissa, esim. Helsinki, Rovaniemi, Oulu. Keskustelua koltansaamen kielestä, mahdollisuudesta puhua ja jakaa omia tunteita ja tietoja (keventää kieleen ja kolttasaamelaiseen kulttuuriin liittyvää etnostressiä/traumoja ja siten keventää mieltä). Kielen suuhun tuomiseen liittyvän raskauden lievittämistä aikuisille ja lapsille.

- Keskustelutilaisuudet ovat hyviä, mutta niissä tarvitaan moderointia ja turvallisemman tilan periaatteita. Näissä tilaisuuksissa pitäisi olla tiedon ja ymmärryksen lisäämistä siinä, että jokainen osapuoli kuulisi toisiaan siinä, että mikä on se oma kokemus ja taas mikä on taas jonkun toisen kokemus siitä, miten kieltä käytetään.
- Yhteisöllisyys ja yhteistyön tiivistäminen (erityisesti yhteisön sisällä, mutta myös muiden tekijöiden kanssa). Tällä hetkellä puuhastellaan liikaa omissa kuplissa.
- Yhteisön yhteisiä chatteja, esim. WhatsAppissa, jotta kaikkialla asuvat saataisiin jollain tavalla arjessa yhteen.
- Enemmän juhlia, joissa useat sukupolvet pääsevät kokoontumaan yhteen.
- Lisää yhteisön kokoontumisia myös kotiseutualueen ulkopuolella.
- Yhteisiä ruoanlaitto- tai käsityöhetkiä, jotka eivät vain kokoaisi eri sukupolven ihmisiä yhteen, vaan loisi myös mahdollisesti luonnollisia kielitiloja konkreettisen tekemisen parissa.
- Kielimestareita tulisi kartoittaa ja hyödyntää enemmän, esim. Olisivat vierailevia opettajia Saamelaisalueen koulutuskeskuksessa (käsityöt, ruoka, kielen käyttö, lastenhoitajat). Lisäisikö ihmisten palkitseminen motivaatiota kielimestarityölle?

- Rantalan arkisto Yle Sápmilla - sen digitoiminen. Vanhasta kielestä mahdollisimman paljon tietoa ja esimerkkejä.
- Enemmän koltansaamenkielistä sisältöä sosiaaliseen mediaan. Podcastit, lyhyet videot (kuten Sohkarsohkka).
- Lasten näytelmäillat Sevettijärven koululla, elokuvanäytökset (enemmän viihdettä)
- Audiovisuaalisen materiaalin tuottaminen (esim. animaatiot). Lisää kielen viihteellistä käyttöä.
- Äänimateriaalin tuottaminen. Kaunokirjallisuuden lisääminen (lapsille ja aikuisille) sekä helppolukuisten kirjojen lisääminen pienille lapsille.

- Enemmän rahoitusta kieliprojekteihin ja ymmärrystä niiden tärkeydestä.
- Apua oppimisvaikeuksia omaaville koltansaamen kielen opiskelijoille.
- Lisää koulutusmahdollisuuksia (lisää myös maksutonta opetusta).
- Koltansaamen kielen opetuksen järjestämisen ja oppimateriaalin vakiinnuttaminen. Tieto toiminnan jatkuvuudesta tuo turvaa tulevaisuuteen.
- Saamelaisen kulttuurin tietoisuuden lisääminen suomalaisille.

- Lisää passiivisia kielitiloja (koltansaamenkielisiä kylttejä ja äänimaisemia).
- Apurahahakujen työpaja: miten tehdä apurahahakuja, mistä löytää haut.
- Oikolukuohjelman kehitys ja sopimus siitä, kuka sitä päivittää ja korjaa virheitä.
- Enemmän äidinkielisiä vanhuksia vierailemaan kielipesiin/puuhailemaan lasten kanssa.
- Koordinointia kieleen. Nyt jokainen tekee omissa poteroissaan juttuja, ja sitten tulee paljon erilaisia vaihtoehtoja, joka sitten vaikuttaa kielen kehitykseen.
- Kielen normitukseen pelisäännöt. Jo olemassa olevia sanoja ei välttämättä tarvitse korvata uusilla sanoilla.

Lähteet

Aikio-Puoskari, U. (2016). *Gullos Sámegiella! Saamen kielten elvyttämisen parhaita käytäntöjä ja kansallisen politiikan linjauksia Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa*. Saamelaiskäräjät/Saamen kielten toimisto. Waasa Graphics Oy 2016.

Alajärvi, M. (2016). "Saamen kieltä on parasta oppia Saamenmaalla" - Inarinsaamen aikuisopinnot järjestetään ensi syksynä verkossa." *Yle Sää'mm*, 24.5.2016. https://yle.fi/a/3-8903117?

Eriksen, K., Arola, L. & Aikio, A. (2025). *Saamebarometri 2024: Selvitys saamen kielilain piiriin kuuluvien viranomaisten näkemyksistä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta*. Oikeusministeriö. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-400-186-1

Feodoroff, A-K. (2023). *"Meidän oppikirjat on museossa": Kielipesästä kouluun – kolttasaamelaisten lasten omakielinen koulupolku –hankkeen loppuraportti*. Kolttakulttuurisäätiö. https://www.kolttasaamelaiset.fi/wp-content/uploads/2024/05/Loppuraportti_Kielipesasta-kouluun-hanke_25082023-1.pdf

Finlex: *1086/2003.* https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saadoskokoelma/2003/1086

Fofonoff, S-T. (2023). "Kuka saa puhua koltansaamea ja kuinka väärin? Täydellisyyden vaatimus ja juttukavereiden puute rajoittavat uhanalaisen kielen puhumista." *Yle Sää'mm*, 19.4.2023. https://yle.fi/a/74-20027644

Gauriloff, J. (2024). "Koltansaamenkielinen esikoulu alkaa Ivalossa ensimmäistä kertaa syksyllä." *Yle Sää'mm,* 31.5.2024. https://yle.fi/a/74-2009132

Heikkilä, L., Kuokkanen, R., Lehtola, V-P., Magga, P., Magga, S-M., Näkkäläjärvi, J., Valkonen, S. & Virtanen P. K. (2024). *Saamelaisia koskevan tutkimuksen eettiset ohjeet Suomessa*. Oulun yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202405294076

Helander, H., & Olli, A. (2024). *Hankeraportti 2023–2024: Saamen kielten etäyhteyksiä hyödyntävän opetuksen pilottihanke*.

Hernández, A. (2021). Restoring and Protecting Our Languages and Native Landscapes. *Cultural Survival*, 8.12.2021. https://www.culturalsurvival.org/publications/cultural-survival-quarterly/restoring-and-protecting-our-languages-and-native

Ihmisoikeuskeskus. (2026). Saamelaisten kielellisiä oikeuksia pitää edistää arjessa, koulutuksessa ja palveluissa. *Ihmisoikeuskeskus*, 6.2.2026. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/uutiset/saamelaisten-kielelliset-oikeudet/

Ihmisoikeuskeskus: *Saamelaisten kielellisten ja kulttuuristen ominaispiirteiden huomioiminen sote-palveluissa*. Ihmisoikeuskeskus. https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vanhusten-oikeudet/kulttuuriset-oikeudet/saamelaiset/sote-palvelut/

Jomppanen, M. (2023). The Effects of the Beginning of University Studies on the Language Revitalisation of Skolt Saami as Seen from the Perspective of Students and the Language Community. Teoksessa: Frick, M., Räisänen, T., Ylikoski, J. (toim) Language Contacts and Discourses in the Far North. Arctic Encounters. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-42979-8_4

Juutinen, M. (2019). Koltansaamen myönteiset ja kielteiset fokuspartikkelit. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakuskirja* (97). https://journal.fi/susa/article/view/69127/41067

Juvonen, K., Kolhi, J., Martimo, J., Mechlin, M. & Helminen, J. (2025). *Aikuiskoulutustuen lakkauttaminen haastaa yksilöä työnantajia ja yhteiskuntaa*. DIAK, 2.6.2025. https://www.diak.fi/dialogi/artikkeli/aikuiskoulutustuen-lakkauttaminen-haastaa-yksiloa-tyonantajia-ja-yhteiskuntaa/

Kelahaara, M. & Ylinampa, L. (2025). *Saamen kielet kuuluvat yhä enemmän sosiaali- ja terveysalan palveluissa*. Lapin AMK: Hyvinvointi ja kulttuuri, 5.11.2025. https://lapinamk.fi/blogiartikkeli/saamen-kielet-kuuluvat-yha-enemman-sosiaali-ja-terveysalan-palveluissa/

Kelemeny, S. (2026a). Sää′mǩiõl määtt ǩie′sse jiânnai oummui miõl: Giellagas-instituutt nuörttsää′mǩiõl määttaid joba 11 ooccjed. *Yle Sää'mm*, 25.5.2026. https://yle.fi/a/74-20227469

Kelemeny, S. (2026b). “Eturivin paikka kielenelvytyksessä.” *Yle Sää'mm*, 12.1.2026. https://yle.fi/a/74-20197147

Kelemeny, S. (2026c). “Čiõlgtõs: Sää′mǩiõlâst õinn samai rââ′žžest vue′ǩǩ - taarbaš põõšši resursiid da fi′ttjõsmuttâz seillam diõtt.” *Yle Sää'mm*, 3.7.2026. https://yle.fi/a/74-20232847

Kelemeny, S. (2026d). ”Sää′mǩiõ′lle spesiaalsââ′jj seillmõõžž diõtt? Sää′mpää′ljes-seminaarâst joortâ′lle ođđ vuõ′jjid ǩiõlljeälltummša.” *Yle Sää'mm,* 18.9.2026. https://yle.fi/a/74-20246886

Kelemeny, S. (2026e). ”Ainu, 19, on oppinut uhanalaisen koltansaamen kielen vain etäopinnoissa – nyt hän kirjoittaa sen ylioppilaskirjoituksissa.” *Yle Sää'mm,* 6.9.2026. https://yle.fi/a/74-20235121

Kelemeny, S. (2026f). “Tienviittoihin mahtuu vain kaksi kieltä, ja siksi saamen kielet joutuvat taistelemaan tilasta keskenään Inarissa.” *Yle Sää'mm*, 15.5.2026. https://yle.fi/a/74-20225394

Kerokoski, I. (2024). Saamenkielisten palveluiden saatavuus eräiden Suomen ja Ruotsin viranomaisten verkkosivustoilla. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2024060444540

Kotala, K. (2024). “Lapin hyvinvointialueen saamen kielen lautakunnalta tiukka kannanotto saamen kielilain leikkauksia vastaan.” *Yle*, 6.11.2024. https://yle.fi/a/74-20122646?

Magga, R-M. (2016). “Saamenkielisten kielelliset oikeudet Suomessa eivät toteudu kielilain mukaisesti”. *Yle Sää'mm*, 28.11.2016. https://yle.fi/a/3-9320118

McIvor, O. (2015). Adult Indigenous language learning in Western Canada: What is holding us back? In K. A. Michel, P. D. Walton, E. Bourassa, & J. Miller (Eds.), Living our languages: Papers from the 19th Stabilizing Indigenous Languages Symposium (pp. 37-49). Linus Learning.

Miettunen, T. (2020). *Saamelaistietoa vai puuttuvaa tietoa saamelaisista?: Selvitys saamelaistiedosta peruskoulun suomen- ja ruotsinkielisissä oppimateriaaleissa*. Opetus- ja kulttuuriministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/items/b2b1f8f0-3041-4054-8bda-d167e206e50b

Mäkäräinen, K. (2024). *The (Dis)use of Skolt Saami on Government Websites: Virtual Linguistic Landscapes and 32 Years of Saami Language Legislation in Finland*. Pro Gradu – tutkielma, Helda. http://hdl.handle.net/10138/576941

Nuõrisuåvtõs/Nuorisoneuvosto: *Taakkasiirtymä.* https://nuor.fi/fi/kasvu-ja-kehitys/taakkasiirtyma/

Näkkäläjärvi, K. (2007). *Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006*. Sää′mte′ğğ. https://samediggi.fi/wp-content/uploads/2023/06/selvitys-saamen-kielilain-toteutumisesta.pdf

Oikeusministeriö. (2025). "*Saamelaiskäräjälaki uudistuu*". Valtioneuvosto, 27.6.2025. https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/saamelaiskarajalaki-uudistuu

Opetushallitus: *Kielenopiskelutaidot*. Opetushallitus. https://www.oph.fi/fi/kielenopiskelutaidot

Paltto, A-S. (2024). "Uhanalaisen koltansaamen kielen elvytys on tuottanut tulosta, ja nyt Inarin kunnalla on positiivinen ongelma." *Yle Sää'mm*. https://yle.fi/a/74-20067833

Pasanen, A. (2025). *Saamelaisten kielellisen sulautumisen, selviytymisen ja uudistumisen prosesseja Suomessa: Erillisselvitys saamelaisten totuus- ja sovintokomissiolle*. Valtioneuvosto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-928-1

Pasanen, A. (2016). *Saamebarometri 2016: Selvitys saamenkielisistä palveluista saamelaisalueella*. Oikeusministeriö, 2016: 39. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-530-0

Pasanen, A. (2015). *Kuávsui já peeivičuovâ: 'Sarastus ja päivänvalo'. Inarinsaamen kielen revitalisaatio*. Suomalais-Ugrilainen Seura. https://researchportal.helsinki.fi/fi/publications/ku%C3%A1vsui-j%C3%A1-peeivi%C4%8Duov%C3%A2-sarastus-ja-p%C3%A4iv%C3%A4nvalo-inarinsaamen-kielen/

Rasmus, L. (2018). "Tutkimustulos: Kaupunkisaamelaisten on jatkuvasti ponnisteltava omakielisten palvelujen eteen - "Tilanne on huolestuttava"." *Yle Sää'mm*, 13.9.2018. https://yle.fi/a/3-10401697

Saamelaiskäräjät. (2026). "Suomi.fissä tietoa julkisista palveluista nyt myös koltan-, inarin- ja pohjoissaameksi." *Saamelaiskäräjät*, 5.5.2026. https://urly.fi/49i8

Saamelaiskäräjät. (2025a). Saamelaiskäräjät järjestää keskustelusarjan koltansaamen kielen tilanteesta. *Saamelaiskäräjät*, 23.4.2025. https://samediggi.fi/ajankohtaista/saamelaiskarajat-jarjestaa-keskustelusarjan-koltansaamen-kielen-tilanteesta/

Saamelaiskäräjät. (2025b) Koltansaamenkielinen perus- ja lukio-opetus – Yhteenveto perus- ja lukio-opetuskeskustelusta. https://samediggi.fi/ajankohtaista/saamelaiskarajat-jarjestaa-keskustelusarjan-koltansaamen-kielen-tilanteesta/

Saamelaiskäräjät: *Saamelaiset ja saamen kielet*. https://samediggi.fi/vastuualueet/saamen-kielet/viranomaisille-saamelaisten-kielellisista-oikeuksista/kielelliset-oikeudet-ovat-perusoikeuksia/saamelaiset-ja-saamen-kielet/

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio. (2025 a). *"Haluan, että kansani elämä paranee"- Loppuraportti Osa I.* Valtioneuvosto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-940-3

Saamelaisten totuus- ja sovintokomissio. (2025 b). *"Kyllä se on yhtä taistelua" - Loppuraportti, Osa II, kuulemiset*. Valtioneuvosto. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-984-7

Sammallahti, P. (1998). *The Saami languages: An introduction*. Karasjok: Davvi Girji.
Sanila-Aikio, T. (2016). Näkökulmia koltansaamen kieleen. Teoksessa: Huhtanen, M. & Puukko, M. (toim.) Saamen kielten opetus ja osaaminen: Saamen kielten oppimistulokset perusopetuksen 7.–9. vuosiluokilla 2015. KARVI.
Sorjonen, J. (2019). *Kuin ympäröivä luonto vai vieraaksi tehty insinöörikieli? Suomen saamelaiskielten kirjakieliä koskevista käsityksistä ja niiden roolista kielen elvytyksen kontekstissa*. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. http://hdl.handle.net/10138/301221
Sää′mte′ğğ: *Saamenkielinen varhaiskasvatus*. https://samediggi.fi/vastuualueet/saamen-kielet/viranomaisille-saamelaisten-kielellisista-oikeuksista/varhaiskasvatus-ja-kielipesat/saamenkielinen-varhaiskasvatus/
Sää′mte′ğğ: *Oikeus saamenkielisiin sote-palveluihin*. https://samediggi.fi/vastuualueet/sosiaali-ja-terveys/oikeus-saamenkielisiin-sote-palveluihin/
Tammenmaa, C. (2020). *Usean kielen merkitseminen väestötietojärjestelmään -selvitys*. Oikeusministeriö, 2020: 8. https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-800-4
Valtonen, T. & Juutinen, M. (2024). *Kolttasaamelaisten yhteisöjen kieli- ja koulutustilanne 1850-luvulta 2020-luvulle*. Valtioneuvosto. http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-611-2
Weckström, E., Kekkonen, E. & Kekkonen, O. (2023). *"Kiva että juuri minä saan opiskella tätä kieltä ja se on osa kulttuuriani": Saamelaislasten hyvinvointi ja oikeuksien toteutuminen.* Lapsiasiavaltuutettu. Hansaprint Oy, Turenki 2023.
Wesslin, S. (2019). "Vain joka viides saamelainen merkitsee äidinkielekseen saamen kielen -merkintä väestörekisterissä auttaisi kuitenkin turvaamaan saamenkieliset palvelut." *Yle Sää'mm*, 21.1.2019. https://yle.fi/a/3-10606488
Wesslin, S. (2015). "Saamelaisalueen koulutuskeskuksen koltansaamenkielen ja –kulttuurin linjaa ei järjestetä ensi syksynä." *Yle Sää'mm*, 26.5.2015. https://yle.fi/a/3-8017634?
Wiltshire, B., Bird, S. & Hardwick, R. (2022). Understanding how language revitalization works: a realist synthesis. *Journal of Multilingual and Multicultural Development, 45* (9), 3946-3962. https://doi.org/10.1080/01434632.2022.2134877
Yhdenvertaisuusvaltuutettu: *Positiivinen erityiskohtelu*. https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/positiivinen-erityiskohtelu